SLOVENSKÁ REČ

časopis Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied
pre výskum a kultúru slovenského jazyka

Hlavný redaktor: prof. dr. Eugen Jóna
Výkonný redaktor: dr. Ladislav Dvonč
Redakčná rada: doc. dr. V. Blanár, dr. L. Dvonč, dr. G. Horák, dr. J. Horecký, prof. dr. E. Jóna, dr. F. Miko, doc. dr. Š. Ondruš, univ. prof. dr. E. Pauliny, dr. Š. Peciar, doc. dr. J. Ružička
Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

OBSAH

Budovičová V., Otázky slovenskej štylistiky a krásna literatúra — — — 3
Ivanová-Šalingová M., Hovorový štýl súčasnej spisovnej slovenčiny — 17
Peciar Š., Slovesá typu *pokašlávať, pofukovať* — — — — — — — — 32

Diskusie

Dvonč L., Cudzie názvy ulíc v spisovnej slovenčine — — — — — — — 45

Zprávy a posudky

E. Pauliny, Fonológia spisovnej slovenčiny. J. Ružička — — — — — — 54

Rozličnosti

Patiens, či *paciens?* J. Ružička — — — — — — — — — — — 63

Odpovede na listy

O slove *priemyslovka* — — — — — — — — — — — — — — — 64
Skloňovanie názvov typu *Strážnice* L. Dvonč — — — — — — — — 64

Slovenská akadémia vied
Ústav slovenského jazyka

SLOVENSKÁ REČ

časopis pre výskum a kultúru
slovenského jazyka

Ročník 28, 1963

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Bratislava

SLOVENSKÁ REČ

časopis Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied
pre výskum a kultúru slovenského jazyka

Hlavný redaktor: prof. dr. Eugen Jóna
Výkonný redaktor: dr. Ladislav Dvonč
Redakčná rada: doc. dr. V. Blanár, dr. L. Dvonč, dr. G. Horák, dr. J. Horecký, prof. dr. E. Jóna, dr. F. Miko, doc. dr. Š. Ondruš, univ. prof. dr. E. Pauliny, dr. Š. Peciar, doc. dr. J. Ružička
Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 28 1963 ČÍSLO 1

OTÁZKY SLOVENSKEJ ŠTYLISTIKY A KRÁSNA LITERATÚRA

Viera Budovičová

V tejto stati[1] chcem načrtnúť všeobecné problémy slovenskej štylistiky a otázky štýlového rozvrstvenia slovenského jazyka.

Nestaviam ju ako sústavný výklad, ale pokúsim sa upozorniť na problémy, ktoré nás jazykovedcov a iste i spisovateľov a prekladateľov najväčšmi pália. Využívam pritom výsledky nedávnej konferencie o vývinových tendenciách spisovnej slovenčiny, na ktorej sa u nás po prvý raz dôrazne postavili otázky štylistické do centra pozornosti odborníkov i verejnosti a ktorá zároveň ukázala, že na tomto poli máme vo výskume nášho jazyka najväčšie biele miesta. Poznanie slovenčiny z jej štylistickej stránky predpokladá, že tu nasadia páky nielen jazykovedci, ale aj iní dobrí znalci nášho jazyka a literatúry, aktívni tvorcovia nových umeleckých hodnôt.

Výklad bude mať tri časti. V prvej mi pôjde o objasnenie pojmu štýlu a štylistiky a základných pojmov funkčnej jazykovej štylistiky; v druhej časti zhrniem na pozadí stavu štylistických výskumov u nás prínos konferencie o vývinových tendenciách spisovnej slovenčiny k teórii slovenskej štylistiky; v tretej časti chcem upozorniť na niektoré štylistické otázky, ako sa zračia v krásnej literatúre a v prekladateľskej praxi.

I

Aby sme mohli správne zhodnotiť štylistické práce, ktoré u nás vznikajú, treba nám poznať to, čo sa u nás na tomto poli už vykonalo. Pohľad na štylistické hodnoty a štylistickú diferencovanosť slovenčiny ako jazyka hospodársky a kultúrne vyspelého spoločenstva, ktorý musí spĺňať rozmanité funkcie od prosto dorozumievacej cez pracovno-poznávaciu po estetickú a agitačnú, je u nás nový. Staršie jazykovedné výskumy zdôrazňovali skôr čistotu a svojráznosť jazyka ako jeho štylistickú vybrúsenosť a diferencovanosť. Moderná jazykoveda dokázala, že jazykový purizmus znamená vždy jednostranný pohľad na jazyk a jeho obmedzujúce

[1] Bola prednesená ako referát na plenárnom zasadnutí prekladateľskej sekcie Sväzu slovenských spisovateľov dňa 13. 6. 1962.

zásahy sú brzdou vývoja jazyka k stále dokonalejšiemu nástroju spoločenského dorozumievania a vedeckého myslenia. Snaha o jazykovú čistotu býva obyčajne namierená proti novým, do jazyka prenikajúcim slovám, spojeniam, väzbám, syntaktickým konštrukciám ap. Avšak jazyk v prudkom rozvoji, akým je dnešná slovenčina, nielen sám tvorí, ale i prijíma a vstrebáva všetko, čo môže poslúžiť vzrastajúcim potrebám a nárokom naň kladeným. Uberať jazyku tieto možnosti znamená ochudobňovať ho, znemožňovať jeho rozvoj, odsudzovať ho na skleníkovú rastlinku. V jazyku sa odráža každodenný život. Ten nie je vždy uhladený a pristrihnutý, ale pulzuje v prudkom pohybe. Keďže spoločnosť predpokladá dorozumievanie, tempo života spoločnosti sa prenáša aj na jazyk. Vzniká v ňom veľa javov prechodných, mnohé zakotvia v našej reči hlbšie a niektoré zasiahnu samu podstatu jazyka a stanú sa jeho trvalou hodnotou. Pri tomto procese je, pravda, veľa tápania a hľadania; nové skutočnosti nenájdu hneď priliehavé jazykové vyjadrenie. Často s novými vecami a skúsenosťami prichádzajú aj prevzaté slová, kalky a novotvary; to je jav známy zo všetkých jazykov a odpor proti nemu je márny a vlastne zbytočný.

Na druhej strane, aby mohol jazyk plniť svoju dorozumievaciu funkciu, musí byť v základe stabilný. Prejavujú sa teda v jazyku dve tendencie, ktoré sú v dialektickom protiklade: potreba neustálej premeny, obnovy, prispôsobovanie sa novému, naproti tomu nutnosť ustálenosti, bez ktorej by nebolo všeobecnej zrozumiteľnosti. Tieto dve tendencie sa v jazyku neustále vyrovnávajú. Základné elementy jazyka, tvoriace jeho kostru, hlásková, gramatická stavba a základné pomenovacie prostriedky sa prakticky nemenia alebo sa menia len veľmi pomaly. Pohyb je v pláne sémantickom, najmä lexikálnom, a štylistickom. Najpohyblivejšia v jazyku je slovná zásoba nielen čo do možností vznikania novotvarov a zanikania slov, keď nimi označované veci upadajú do zabudnutia, ale i čo do významových posunov a s nimi súvisiacich presunov slohovej platnosti mnohých slov a výrazov.

Hodnotenie jazykového diania z hľadiska funkcií, ktoré jazyk v spoločnosti spĺňa, tzv. funkčný pohľad na jazyk, vypracovaný v modernej štrukturálnej jazykovede a ďalej rozvíjaný v marxistickej jazykovede, znamená nový prístup k jazykovej kultúre. Dôležitou súčasťou jazykovej kultúry je poznanie a využívanie štýlových možností jazyka a podporovanie jeho štýlovej diferencovanosti. Je celkom zákonité, že dnes sústreďujeme pozornosť na slohové javy slovenčiny a rozpracúvame teóriu slovenskej štylistiky. Proti chápaniu jazyka štylisticky nerozčleneného nastupuje marxistický pohľad na jazyk ako mnohofunkčný nástroj, ktorý musí byť na výške zložitých spoločenských vzťahov. Po oslobodení nastal u nás

všestranný rozmach národného života, prejavujúci sa v oblasti výroby, vedy, politického a kultúrneho diania. Spisovná slovenčina prestala slúžiť iba vrstve vzdelancov a prevzala nové funkcie v živote spoločnosti. Prežitkom sa stal romantický obranný postoj strážcov čistoty a svojráznosti slovenčiny, ktorý bol v svojom čase celkom zákonitým sprievodným javom úsilia o národnú samobytnosť. V novej situácii však bolo treba prestavať hierarchiu hodnôt, nájsť nové meradlá pre jazykové dianie. Bolo by anachronizmom v nových podmienkach národného života v socialistickom štáte uplatňovať pre moderný a vyspelý kultúrny jazyk vyspelého národa tie kritériá, ktoré do istej miery mohli byť oprávnené v minulosti.

Skôr ako pristúpime k výkladu o slovenskej štylistike, treba si objasniť, čo je to štylistika a aké sú jej metódy, lebo s funkčným a štruktúrnym chápaním jazyka sa zmenilo aj chápanie tejto vedy a jej miesto v rámci filologických disciplín.

Aby sme pochopili, ako sa vo vývine ľudského myslenia menia a vyvíjajú aj názory na jazyk a jeho štylistické hodnoty, zájdeme na chvíľu do minulosti. V našej verejnosti sa totiž ešte stále tradujú názory, že štylistika je súborom rôznych pravidiel, ako treba písať rozličné druhy jazykových prejavov, ako štylizovať. Štýl sa tradične chápe ako spôsob písania príznačný pre spisovateľa, literárny žáner alebo pre literárny smer. V tomto poňatí bol štýl už od antiky predmetom vedeckého výskumu a tvoril osobitnú vednú disciplínu, rétoriku. Pôvodne to bola náuka o rečníctve, ale postupne rozšírila svoju právomoc na všetky druhy slovesného umenia. Bola zároveň umením, remeslom, technikou literárneho vyjadrovania a z druhej stránky záväznou normou, uplatňovanou ako nástroj kritiky individuálneho štýlu spisovateľov. Pritom sa uznávalo, že používanie istých štýlových pravidiel má dôsledky aj pre jazykové prostriedky samy, že slová vo svojom význame okrem základnej pomenovacej funkcie nesú aj odraz vecí, ktoré pomenúvajú (napr. citový prízvuk), a prostredia, v ktorom sa používajú (niektoré sú „nízke“, vulgárne, iné „vznešené“, napr. knižné, básnické alebo rečnícke výrazy). Centrálnou disciplínou rétoriky bol výskum a klasifikácia slohových figúr, básnických ozdôb a trópov. Rétorika bola na jednej strane akousi gramatikou výrazových prostriedkov, výskumom jazykových faktov, na druhej strane umením a praktickým návodom literárnej tvorby, nástrojom literárnej kritiky. Tento dvojaký charakter má aj moderná štylistika.

V tejto podobe trvala antická štylistika cez celý stredovek a cez obdobie klasicizmu. Od 18. storočia nové chápanie literatúry a jazyka ako následok celkového hospodárskeho, národnostného, politického a kultúrneho prebudovania spoločnosti nesie so sebou úpadok rétoriky. V čase, keď stráca

svoju normatívnosť a autoritu, nič ju nenahrádza. Slovo štýl stráca svoju vedeckú hodnotu. Poznámky o štýle, roztrúsené v literárnokritických prácach, uspokojujú sa s čisto subjektívnymi prívlastkami, s intuitívnymi hodnoteniami a tautológiami. Jeden autor má štýl rečnícky, iný bojovný, iný zasa energický, priliehavý, výstižný, afektovaný ap. Takéto konštatovanie nás poučuje viac o subjektívnych dojmoch posudzovateľa ako o objektívnych vlastnostiach štýlu autora. Štylistika stráca svoj charakter vedy, ktorý nesporne mala v antike. Lingvistika sa vzdáva textovej analýzy literárnych diel, čo je pochopiteľné, keď uvážime, že v historicky orientovanej lingvistike minulého storočia nebolo miesta ani vhodných metód pre štylistické bádania, ktoré si vyžadujú synchrónny pohľad na jazyk. Literárna kritika opúšťa plán jazyka, ktorý svojimi metódami nemôže uchopiť, a sústreďuje sa na obsahovú stránku diela. Umelecké hodnoty literárneho diela sú však viazané na jeho formu, na jazykové vyjadrenie. Vzniká akýsi začarovaný kruh, ktorý prerušila až saussurovská koncepcia dualizmu jazyka a reči, spoločensky záväzného jazykového systému a jeho individuálneho využívania, ktorá znovu stavia lingvistiku pred otázky štýlu.

Z obnovy lingvistiky sa na začiatku nášho storočia rodia dve navzájom súvisiace disciplíny. Vzniká tzv. štylistika výrazu, ktorá skúma vzťahy medzi jazykovou formou a vyjadrovanou myšlienkou, a na druhej strane štylistika individuálna, vlastne slohová analýza a kritika štýlu autora a literárneho textu, ktorá však mení oproti antickej štylistike svoje metódy i cieľ. Nie je už vedou normatívnou, ale skúma využitie jazykových prostriedkov pre umelecký zámer.

Takto chápaná štylistika nie je novou časťou lingvistiky, ale istým pohľadom na hodnotu jazykových výrazových prostriedkov vo všetkých plánoch jazyka. Každý jazykový prostriedok má aj svoju štylistickú hodnotu. Ani neutrálne, bezpríznakové prvky nie sú štylisticky indiferentné. V sústave štýlov majú nulovú hodnotu.

Tento historický exkurz nám umožní pochopiť aj pomery u nás. Iste pre mnohých z nás znamenala štylistika to, čo nás učili naše školské príručky, tzv. štylistiky a poetiky alebo teórie literatúry, ktoré zachovávajú veľmi verne klasické dedičstvo antickej rétoriky svojimi podrobnými výkladmi o básnických figúrach, trópoch ap. Okrem toho sa poučenia o štylistike podávali aj v gramatikách, kde sa redukovali na praktické návody, ako písať list, žiadosť, referát ap.

Vznikol spor, ktorý sa nedávno prediskutúval aj u nás, či je štylistika lingvistická alebo literárnovedná disciplína. Prikláňam sa k prvému názoru, lebo predmetom štylistiky je skúmanie štýlu všetkých jazykových prejavov, nielen prejavov umeleckých. Pokiaľ štylistika skúma umelecké

prejavy a individuálny štýl autora, stýka sa tesne s literárnou vedou, ktorej poskytuje metódy a kritériá textovej analýzy, tvoriace pevné východisko pre ďalšie hodnotenia estetické, ideové a kompozičné.

Zostáva mi ešte podať hlavné pojmy funkčnej štylistiky, ako sa vypracovali v súčasnej lingvistike ženevskej a najmä pražskej školy, z ktorých vychádzajú aj práce sovietske a na ktorých sa rozvíja aj naša štylistika.

Termínom štýl označujeme spôsob hovorenia alebo písania, príznačný pre autora nejakého jazykového prejavu či už v prirodzených podmienkach každodenného jazykového dorozumievania alebo pri prejavoch verejných, v pracovnom, úradnom, vedeckom styku, alebo v umeleckom vyjadrovaní. Slovom štýl môžeme však rozumieť aj výber a usporiadanie jazykových prostriedkov s istým cieľom, charakteristický pre istý druh, žáner bežného, odborného alebo umeleckého prejavu alebo pre isté obdobie a literárny smer. Štýl môžeme definovať ako istý spôsob využívania a organizovania parciálnych prvkov pri vytváraní nejakých celkov, charakteristický pre vedomú ľudskú činnosť. V hotovom diele sa potom štýl prejavuje ako svojrázny spôsob zostavenia jeho zložiek. Jazykový štýl (tzv. objektívny na rozdiel od individuálneho štýlu autora) je svojrázny a jednotný spôsob výberu a usporiadania jazykových prostriedkov v jazykových prejavoch, uskutočňovaných v istých podmienkach jazykovej komunikácie.

V uvedených definíciách sa vyskytlo viac pojmov, ktoré navzájom súvisia a potrebujú vysvetlenie. Pri štylistickom výskume vychádzame z jazykových prejavov, ktoré sú vždy jedinečné a individuálne. V týchto prejavoch zisťujeme ich spoločné črty, vlastné istým skupinám prejavov, ktoré sa uskutočňujú v rovnakých podmienkach. Zovšeobecnením dospejeme od štýlu jazykového prejavu k štýlu jazyka. Naopak, keď si na jazykových prejavoch všímame nie to, čo im je spoločné, ale to, čím sa od seba líšia, dospejeme k pojmu individuálny štýl autora, ktorý predstavuje súbor typických spôsobov a postupov využívania jazykových prostriedkov, podmienený zámerom a individuálnymi, subjektívnymi vlastnosťami autora jazykového prejavu.

Štýl jazyka je najvšeobecnejšia kategória, ku ktorej štylistickým rozborom jazykových prejavov dochádzame. (Naproti tomu gramatický rozbor, ktorý tiež vychádza z jazykových prejavov, dospieva k vyššej abstrakcii, lebo jeho zistenia platia pre celý jazyk, nielen pre jeden z jeho štýlov.) Rozlišujeme niekoľko základných jazykových štýlov, ktoré majú isté, pre ne charakteristické znaky, využívajú isté jazykové prostriedky. Tieto jazykové prostriedky, typické pre istý jazykový štýl, v jazyku samom, v systéme výrazových prostriedkov, majú istý štylistický príznak. Napr. slovo *lkať* samo osebe, bez kontextu, pociťujeme ako knižný bás-

nický výraz, lebo sa používa výlučne v básnických prejavoch. Podobne vieme, že slovo *turbogenerátor* je odborné, *baloňák, fronta* hovorové, *kupko, hudka* sú výrazy školskej mládeže, *pucák, ešús* výrazy vojenského slangu atď. Súbory výrazov používaných v niektorom štýle jazyka tvoria slohové vrstvy. Ide obyčajne o prvky lexikálne, o slová, slovné spojenia a frázy, ktoré majú štylistickú hodnotu, tvoriacu súčasť ich jazykového významu. Napr. v *Slovníku slovenského jazyka* sú niektoré slová označené ako hovorové, nižšie hovorové, slangové, iné ako knižné, básnické, expresívne, ďalšie ako odborné alebo priamo skratkou príslušného vedného odboru.

Štylistickú hodnotu si neuvedomujeme, keď je slovo použité v tom štýle, do ktorého patrí, napr. odborný výraz v odbornom štýle, hovorový v hovorovom. Príznakovým sa stáva nenáležité použitie, ktoré pociťujeme alebo ako nevhodnosť, slohovú neobratnosť, alebo, a to hlavne v umeleckých prejavoch, ako niečo prekvapujúce, nové, ako prostriedok komiky, irónie, oživenia ap. Slohovú hodnotu majú aj slová s citovým zafarbením alebo s expresívnym príznakom, ktoré tlmočia priamo citový postoj hovoriaceho.

Štylisticky príznakové slová, patriace k niektorej zo slohových vrstiev, majú obyčajne štylisticky neutrálne synonymum, výraz s rovnakým vecným významom, líšiaci sa práve štylistickým alebo citovým príznakom. Synonymia jazykových prostriedkov je podkladom štylistických rozdielov. Štýl môže byť len tam, kde je možnosť výberu prostriedkov. Základným princípom štýlu je, že sa ten istý obsah, tá istá myšlienka môže povedať rozličným spôsobom. Na to treba, aby v jazyku jestvovali štylistické varianty. Čím je jazyk štýlovo diferencovanejší, tým má väčšie množstvo štylistických variantov, tvoriacich celé synonymické rady. Synonymá sú zväčša lexikálne, ale jestvuje aj synonymia v morfológii (u nás dosť málo rozvinutá), a v syntaxi (najmä syntaktické prostriedky odborného vyjadrovania). Aj niektoré hláskoslovné varianty môžu nadobudnúť slohovú platnosť, napr. dodržiavanie alebo zanedbávanie výslovnosti *ľ, ä* ap. Synonymia výrazových prostriedkov jazyka je dôsledkom používania jazyka v rôznych prostrediach, v rôznych funkciách. Tak nerozdielne spolu súvisí jazykové dianie a vývin samého jazyka, jeho výrazových možností.

Vráťme sa ešte k pojmu štýl jazyka, ktorý je najdôležitejším pojmom funkčnej štylistiky. Hovorili sme, že k nemu dospievame zovšeobecňovaním spoločných jazykových znakov jazykových prejavov, podmienených okolnosťami, v ktorých sa prejav uskutočňuje. Tieto okolnosti nazývame slohotvorné činitele. Od nich závisí celkový ráz prejavu a v dôsledku toho i výber gramatických a lexikálnych prostriedkov. Pre tento

môj jazykový prejav je napr. rozhodujúce, že prednášam vopred pripravenú prednášku na odbornú tému pre odborníkov, ktorí sú prítomní. Tieto okolnosti, hovorenosť, pripravenosť, prítomnosť poslucháča, odborné podanie témy určujú, že tento prejav má istú kompozíciu, že sa v ňom používajú odborné termíny, isté typy viet ap. Uvedené okolnosti tohto prejavu nie sú závislé od autora prejavu; autor sa im musí podriadiť a prispôsobiť im svoj prejav. Preto ich nazývame objektívnymi slohotvornými činiteľmi. Popri nich rozlišujeme subjektívne slohotvorné činitele, ktoré závisia od povahových vlastností, vzdelania, temperamentu alebo dokonca od nálady a telesnej dispozície autora prejavu. Subjektívne činitele hrajú dôležitú úlohu pri skúmaní individuálneho štýlu autora. Pre väčšinu neumeleckých jazykových prejavov sú však prvoradé objektívne slohotvorné činitele, ktorým sa autor prejavu musí podriadiť a len v ich rámci sa môžu uplatniť činitele subjektívne. Objektívne slohotvorné činitele delíme na mimojazykové a jazykové. K mimojazykovým objektívnym činiteľom patrí funkcia prejavu (prosto zdeľovacia, poznávacia, estetická), prostredie (súkromné alebo verejné), kontakt s poslucháčom, stanovisko k téme (vážne, žartovné), pripravenosť prejavu. Jazykové slohotvorné činitele sú formy, v ktorých sa prejav uskutočňuje. Môže byť písaný alebo hovorený, monologický alebo dialogický, môže patriť do niektorého ustáleného žánru.

Na základe slohotvorných činiteľov, hlavne funkcie prejavu, môžeme vydeliť v celonárodnom alebo spisovnom jazyku niekoľko základných, tzv. funkčných jazykových štýlov. V pražskej škole sa dnes už tradične rozlišujú v rámci spisovného jazyka štyri funkčné štýly, hovorový, odborný (teoretický a praktický), publicistický a umelecký. Pre tieto štýly sú nielen typické, ale aj jazykovo záväzné isté slohové postupy (výber a využitie výrazových prostriedkov), ktoré nazývame slohovými normami. Pojem slohovej normy v súčasnej štylistike sa zásadne líši od klasických slohových noriem, o ktorých bola reč vyššie. Slohové normy chápeme dnes ako objektívne jestvujúce pravidlá, zákonitosti a tendencie, prejavujúce sa pri výbere jazykových prostriedkov v istých okolnostiach, v ktorých sa uskutočňuje jazykový prejav. Štýlové normy nie sú na tej istej úrovni a nie sú natoľko záväzné ako normy gramatické alebo pravopisné. Kým hláskové a gramatické normy sú podmienkou dorozumenia, slohové normy udávajú priliehavý, adekvátny spôsob využitia jazykových prostriedkov pre istú funkciu jazykového prejavu. Prehrešenie proti štýlovým normám sa u nás v školách nepokladá za takú veľkú chybu ako porušenie normy pravopisnej. Z hľadiska jazykovej kultúry je to však nemenšia chyba a takisto svedčí o nedostatočnom ovlá-

daní jazyka. Najmä vo verejných jazykových prejavoch sa vybočenie zo štýlu, ktoré nie je zámerné, pociťuje ako slohová neobratnosť, ktorá zmenšuje účinnosť prejavu.

Toto sú stručne zhrnuté základné poznatky, ku ktorým sa v súčasnej štylistike dospelo. Nevšímala som si, pravda, druhú stránku, textovú analýzu a postupy umeleckého štýlu, ale sústredila som sa na jazykovú, výrazovú štylistiku, lebo tá je dôležitá, keď chceme hovoriť o štýlovom rozvrstvení slovenčiny.

Nechala som bokom aj rôzne smery štylistiky, hlavne nemeckú idealistickú štylistiku Vosslerovej školy, ktorá považuje štýl za výraz tvorivého génia jednotlivca a národa.

Teraz sa pokúsim ukázať, ako sa všeobecná teória štylistiky aplikuje na slovenčinu.

II

Po roku 1945[2] sa v slovenskej jazykovede objavujú štylistické práce orientované štrukturalisticky. Sú to zväčša štúdie literárnovedné, zamerané na jazyk básnických diel. Teoretickými problémami štylistiky sa začínajú slovenskí jazykovedci zaoberať až neskôr, keď to dovoľuje dostatočné rozvinutie štrukturálnej jazykovedy. Nadväzujúc na funkčnú štylistiku českú, venuje sa otázkam štylistiky E. Pauliny, ktorý svojimi prácami udal smer ďalšieho vývinu slovenskej štylistiky. V svojich *Dejinách spisovnej slovenčiny* uplatňuje dôsledne funkčné chápanie jazyka a vývin slovenčiny podáva ako vývin jej funkcií a štýlov. Po štýlových rozboroch slohových javov niektorých klasikov našej prózy rozpracúva svojrázne poňatie funkčnej štýlovej diferenciácie slovenčiny. Rozlišuje tri základné funkčné štýly, a to štýl súkromný, štýl verejný a celkom osobitne stavia štýly umelecké. Žiaľ, toto poňatie nerozpracúva ďalej, hoci by mohlo byť dobrým východiskom pre ďalšie rozvíjanie teórie štylistiky.

Popri všeobecnej teórii slovenskej štylistiky venovala sa v uplynulom desaťročí pozornosť aj problematike jednotlivých funkčných štýlov. Najväčšej pozornosti sa teší odborný štýl v súvislosti s rozpracovaním slovenskej odbornej terminológie jednotlivých vedných odborov. Zásluhou J. Horeckého máme otázky odborného štýlu rozpracované najúplnejšie. Pozornosť jazykovedcov pritiahol i jazyk našich novín a publicistiky. Výskum v tejto oblasti však zatiaľ príliš nepokročil. Najmenej po-

[2] Pozri prehľad prác zo slovenskej štylistiky v stati M. Šalingovej *Zo štylistických výskumov v rokoch 1945—1960*, Slovenská reč 25, 1960, 270—286.

zornosti sa venovalo tomu javu, ktorý je nám najbližší a najbežnejší, kde preto začíname vidieť problémy, až keď nás začnú samy prenasledovať. Mám na mysli výskum bežnej, každodennej reči, hovorového štýlu v slovenčine.

Najstaršiu tradíciu majú u nás práce zacielené na prejavy umelecké, čo je nutný dôsledok vývoja štylistiky, ako sme ho tu načrtli. Nemožno však ani tu hovoriť o sústavnom výskume, skôr tu vidíme sporadické osvetľovanie jednotlivých slohových javov v dielach našich spisovateľov. Takýto atomizujúci prístup nepodáva ucelený obraz o slohovej stránke našej literatúry. Väčšia pozornosť sa doteraz venuje poézii, kde možno ešte stále s úspechom využívať dedičstvo poetiky a výdobytky štrukturalizmu a formalizmu. Próza nám však dáva otázky, ktoré zatiaľ metodicky nevieme zvládnuť. Posledné desaťročie znamenalo z tohto hľadiska do istej miery krok späť v slohovej textovej analýze. V reakcii na štrukturalizmus a formalizmus, ktoré priznávali prvenstvo jazykovej forme diela, súčasná literárna veda sa sústredila na otázky ideové a obsahové a nechala bokom otázky jazyka, štýlu a kompozície. Na druhej strane štylistické rozbory z pera jazykovedcov okrem ojedinelých výnimiek zostávajú pri jednotlivostiach, štýl sa rozpadá na jednotlivé slohové znaky, z ktorých nemožno postihnúť celkové stvárnenie jazykového materiálu pre umelecký zámer autora, špecifičnosť a umelecké hodnoty výrazovej stránky diela. Vôbec sa neskúma tvorba dramatická, preto nepoznáme špecifiku našej javiskovej reči, čo má dôsledky aj pre poznanie hovorového a konverzačného štýlu, keďže divadlo poskytuje jednu z mála možností skúmania fixovanej hovorovej reči.

Keď chceme zhodnotiť prínos konferencie o vývinových tendenciách spisovnej slovenčiny k poznaniu štýlovej diferencovanosti slovenčiny a jednotlivých jej štýlov, treba nám konštatovať, že sa tu nepriniesli nejaké nové alebo prevratné myšlienky. Išlo skôr o to, zhrnúť výsledky činnosti jazykovedcov na tomto poli, a keďže konferencia bola určená pre širokú verejnosť, bolo potrebné propagovať dialektické a funkčné chápanie jazyka, t. j. prístup k jazyku ako k štylisticky diferencovanému javu. Takýto prístup je našej jazykovede vlastný, dovoľuje osvetliť aj mnohé spletité otázky jazykovej kultúry a jazykovej správnosti, pomeru nášho jazyka k iným jazykom. Ide o to, aby si „štylistický" a funkčný pohľad na jazyk osvojili aj naši kultúrni pracovníci, ktorí majú do veľkej miery náš spisovný jazyk v rukách.[3]

Naše teoretické štylistické práce právom nadväzujú na výsledky pražskej školy funkčnej a štrukturálnej lingvistiky, ktoré znamenajú trvalý

[3] Referáty a diskusie z konferencie budú uverejnené v VII. zväzku Jazykovedných štúdií.

prínos pre poznanie štylistických zákonitostí jazyka vôbec. Pri aplikácii tejto všeobecnej teórie na jednotlivé národné jazyky treba však prihliadať na špecifičnosť každého jazyka, výsledok to odlišného vývinu v odlišných spoločenských podmienkach národného života. Práve skúmanie rozličných jazykov z ich štylistickej stránky pomôže ďalej rozvíjať aj teóriu funkčnej štylistiky v marxistickej jazykovede.

Podľa mojej mienky nie je odôvodnené bez predbežných výskumov mechanicky preberať do slovenčiny klasifikáciu štýlov spisovnej češtiny na štýl hovorový, odborný, publicistický a umelecký, ako je to zatiaľ u nás bežné.[4]

Pri mechanickej aplikácii štýlového rozvrstvenia spisovnej češtiny na slovenčinu sa môžeme dopustiť chýb, vyplývajúcich z vopred pripraveného triedenia, ktoré nie je výsledkom analýzy a poznania jazykových faktov, ktoré sa aj v štylistickom pláne môžu prejavovať rozlične v rozličných jazykoch. Ani v českej štylistike sa delenie na štyri spomínané štýly neprijíma všeobecne. Dokazuje to aj diskusia, ktorá sa na konferencii rozvinula. Nie je napr. nesporné osobitné vydelenie publicistického štýlu, umelecký štýl sa obyčajne nestavia na jednu rovinu s ostatnými štýlmi, ale proti nim, lebo je preň typické využívanie výrazových prostriedkov všetkých štýlov spisovného jazyka i prostriedkov nespisovných jazykových útvarov (nárečia, slangy, neologizmy, individuálne aktualizácie ap.). Ani publicistickým, ani umeleckým prejavom neodpovedá v jazyku slohová vrstva osobitných výrazových prostriedkov. Jednotlivé poetizmy alebo knižné slová ešte netvoria slohovú vrstvu. Podobne tzv. novinárske lexikalizmy patria skôr k novinárskemu slangu.

M. Darovec v referáte, ktorý predniesol na spomenutej konferencii, vydeľuje publicistický štýl ako osobitný funkčný štýl na základe špecifickej informačno-agitačnej funkcie. Sám však konštatuje, že publicistickému štýlu (do ktorého zahrnuje prejavy novinárske a rečnícke) v jazyku neodpovedá osobitná slohová vrstva výrazových prostriedkov. Publicistický štýl je čo do jazykových prostriedkov charakterizovaný iba v oblasti pomenovania (tendencia k ustáleným zvratom, frázam a novinárskym klišé). Nejasné v tomto podaní zostáva, kam zaradiť útvary ako cestopis, reportáž, popularizačnú politickú brožúru ap. Domnievam sa, že publicistické prejavy sú na prechode medzi odborným vyjadrovaním na jednej strane a umeleckým vyjadrovaním na druhej strane, čoho dôkazom sú jednotlivé žánre publicistiky. Tieto prejavy spája ich agitačná, propa-

---

[4] Uvedenú klasifikáciu preberá a aplikuje na slovenčinu aj M. Šalingová vo svojom referáte *Štýlové rozvrstvenie spisovnej slovenčiny*, prednesenom na spomínanej konferencii.

gačná a informačná funkcia, ktorá je však do istej miery aj funkciou prejavov umeleckých. Tieto otázky treba ďalej domýšľať.

Ešte vážnejšie problémy sa vynárajú pri hovorovom štýle. Pri jeho charakteristike sa u nás vychádza z definície českého jazykovedca J. Běliča, ktorý hovorovú češtinu považuje za hovorenú formu spisovného jazyka, teda za štýl spisovného jazyka, zbavený jednak výlučných znakov spisovného jazyka, jednak javov úzko nárečových. Podľa toho sa hovorová slovenčina považuje za „voľnejšiu" formu spisovnej slovenčiny, čo je charakteristika veľmi nejasná a nepresná. V slovenčine je vzájomný pomer jej štýlov proti češtine posunutý, dáva odlišný celkový obraz, lebo v slovenskom jazyku nemáme útvar, ktorý by zodpovedal „obecnej češtine", nadnárečovému útvaru používanému v Čechách a čiastočne i na Morave v bežnom súkromnom styku všetkých sociálnych skupín. Jestvovaním „obecnej češtiny" je hovorová čeština ako útvar spisovného jazyka silno ovplyvnená.[5] Hovorová slovenčina, keďže „obecnú slovenčinu" nemáme, plní u nás popri nárečiach funkciu dorozumievania v súkromnom prostredí, ako o tom svedčia aj slová označené v Slovníku slovenského jazyka ako hovorové alebo nižšie hovorové (napr. *fajn, kára* = auto, *prima, chľast* ap.). Tieto termíny neslobodno zamieňať s klasickým nízkym a vysokým štýlom. Ide o komunikáciu v súkromnom, intímnom prostredí, najmä medzi mládežou, spolupracovníkmi, športovcami ap. Jednoznačné zaraďovanie hovorovej slovenčiny medzi štýly spisovného jazyka naráža na ťažkosti. Hovorový štýl je tou oblasťou, kde sa spisovný jazyk prelína s nespisovnými útvarmi národného jazyka, ktorý chápem ako teritoriálne, sociálne a funkčne bohato diferencovaný nástroj dorozumievania príslušníkov slovenského národa. Preto treba hovorový štýl slovenčiny charakterizovať nielen v pomere k iným štýlom spisovného jazyka, ale aj k útvarom nespisovným. Nestačí však prihliadať iba ku geografickým nárečiam, ale treba brať do úvahy aj nárečia sociálne, hlavne profesionálne slangy, reč mládeže ap. Prenikanie nespisovných prvkov, hlavne slangových, spôsobuje v spisovnom jazyku rôzne presuny, týkajúce sa štylistickej hodnoty slov a výrazov, ktoré sa presúvajú medzi prostriedky knižné až zastarané, alebo hodnoty emocionálnej a expresívnej, čo zasa spôsobuje neustály pohyb v rovine sémantickej. Napr. slovo *dobrý* sa stalo úplne bezfarebným a bezkrvným popri slovách ako *výborný, skvelý, báječný, ohromný, prima* atď.

---

[5] Pozri rozsiahlu diskusiu o otázkach „obecnej češtiny" v časopisoch Voprosy jazykoznanija 9, 1960, č. 2, str. 11 n., 1961, č. 1, str. 44 n. a Slovo a slovesnost 22, 1961, 98 n.; 23, 1962, 37 n., 108 n.

Z vývojového hľadiska má teda hovorový štýl slovenčiny dôležité postavenie prostredníka medzi spisovným jazykom a nespisovnými útvarmi. V tomto štýle je dnes aj kontakt slovenčiny a češtiny najživší. Proti minulosti, keď slovenčina čerpala z češtiny najmä „učené" slová, odborné výrazy, a keď knižná čeština bola zdrojom osvieženia básnického štýlu (spoločné, zrozumiteľné korene mohli vydať účinný básnický efekt), dnes následkom ustavičného styku a migrácie obyvateľstva v spoločnom štáte je ťažisko kontaktu našich jazykov v hovorovej reči. České lexikálne prvky sa v hovorovej slovenčine uplatňujú ako zdroj expresivity, osvieženia rozprávania, jazykového humoru, ponajviac v slangoch, niektoré sa však udomácňujú a prenikajú do verejných prejavov, najmä do umeleckého a publicistického vyjadrovania. Nejde však iba o preberanie českých prvkov do slovenčiny, ale následkom neobyčajne živého spoločného kultúrneho diania vznikajú súčasne mnohé spoločné neologizmy napr. v reči mládeže, športovcov, profesionálnych skupín, ktoré majú veľkú expanziu v spisovných jazykových prejavoch.

Ukazuje sa, že skúmanie hovorového štýlu je pre poznanie slovenčiny aktuálna a naliehavá úloha. Takáto úloha stojí aj pred jazykovedcami iných národov. Hovorená reč je málo známa napr. aj vo veľmi pokročilej štylistike francúzskej, čo sa pociťuje ako nedostatok za súčasného stavu literatúry, ktorá sa odvracia od vypracovaných knižných noriem, kde sú možnosti maximálneho výrazového účinku už značne vyčerpané.

Pre štýlovú charakteristiku jazyka sú dôležité prechody medzi jednotlivými útvarmi národného jazyka ako celku, od miestnych nárečí po interdialekty, cez hovorenú reč k vlastnému spisovnému jazyku.[6] Správnosť takéhoto prístupu vidím v tom, že sa berie do úvahy jazyk ako celok, ako členitý celonárodný útvar. Pri klasifikácii štýlov slovenčiny by sme sa nemali obmedzovať len na spisovný jazyk. To nie je uzavretý, izolovaný jav. U nás je napr. ešte stále živý kontakt s regionálnymi nárečiami. Zo štylistického hľadiska je aj používanie nárečia istou štylistickou hodnotou na pozadí spisovného jazyka. Treba však brať do úvahy aj horizontálnu diferenciáciu národného jazyka ako celku s jeho sociálnymi dialektami, profesionálnymi slangmi, rečou mládeže, špecifickou rečou nášho kultúrneho centra — „prešpuráčtinou", ktorá sa tiež dá funkčne využiť na úrovni žánrov a argotu (napr. v prekladovej literatúre). Takto sa dostávame k otázkam funkčného využitia jazykových prostriedkov v umeleckej literatúre, ktoré sa bezprostredne dotýkajú aj otázok prekladateľských. K tým chcem povedať niekoľko poznámok.

---

[6] Toto hľadisko zastával vo svojom referáte na konferencii A. Jedlička.

III

Jazyk krásnej literatúry sa u nás právom považuje za jeden z činiteľov, ktoré ovplyvňujú vývin spisovnej slovenčiny. Jazyku literárnych diel sa však často vyčíta knižný charakter, nedostatok aktualizácie, živosti, hovorenosti.[7] Jazyk niektorých našich umeleckých diel má vlastnosti odborného alebo publicistického štýlu. K tomuto javu nemožno však mať iba negatívne hodnotiaci postoj. Treba ho konštatovať ako fakt, ktorý je výsledkom expanzie odborného vyjadrovania do každodenného života a v dôsledku toho i do bežnej reči. Cez hovorenú reč sa dostáva do krásnej literatúry aj odborná terminológia. Odborný štýl, najmä administratívny, s rôznymi klišé a ustálenými frázami, pôsobí aj na jazyk spisovateľov, najmä tých menších majstrov slova. Tu si treba uvedomiť odlišný charakter a funkciu odborného a umeleckého vyjadrovania. V umeleckých dielach sa u nás čoraz viac uplatňujú profesionálne slangy. Nemožno tu však hovoriť o štylistických chybách, pokiaľ je použitie týchto nespisovných prvkov funkčne podmienené ako dôsledok novej orientácie literatúry, rozširovania jej tém, a nových cieľov, ktoré sleduje.

Zatiaľ nemáme otázky jazyka krásnej literatúry dostatočne preskúmané. Tým menej poznáme jej hodnoty štýlové, ktoré sú odrazom života našej súčasnej spoločnosti a modernej ľudskej spoločnosti vôbec.

V českej jazykovede sa venuje otázkam jazyka súčasnej literatúry stála pozornosť, ako ukázal referát L. Doležela na konferencii. V jazyku súčasnej literárnej produkcie sa zároveň odzrkadľuje súčasný stav národného jazyka. Hlavnou neznámou v súčasnej češtine takisto ako v slovenčine je hovorený jazyk. Súčasná česká literatúra sa zameriava práve na hovorové útvary národného jazyka. Pokým využívanie dialektov v reči postáv sa odsťahovalo do literatúry regionálnej svojou tematikou i významom (z čoho sa vyvodzuje istá degradácia nárečí v umeleckej literatúre ako následok vedomého prekonávania umeleckej metódy a slohových postupov tradičného realizmu), čoraz viac sa začínajú uplatňovať v reči postáv útvary nadnárečové („obecná čeština") a hovorená podoba spisovného jazyka. Použitie „obecnej češtiny" v próze má v súčasnej českej literatúre najmä vulgarizujúcu funkciu pri charakteristike postáv. Sú však typy diel, hlavne v próze a v dráme, kde sa „obecná čeština" využíva najmä na charakterizovanie postáv mladých ľudí. Najrozšírenejšie je komplexné využívanie tak spisovných ako i nespisovných prostriedkov ako prostriedkov štylizácie. Použitie nespisovných prostriedkov v umeleckom diele nehodnotí sa v českej štylistike starými metódami ako chyb-

[7] Na konferencii vyslovil túto výčitku vo svojom referáte J. Mistrík.

né. Sú zdrojom expresivity, evokačnej pôsobivosti, jazykovej komiky, slovných hračiek ap.

V oboch našich jazykoch, v slovenčine i v češtine, dostáva sa do popredia jeden spoločný ústredný problém — problém hovoreného jazyka v súčasnej literatúre. Myslím, že to nie je iba náš problém. Tendencia využívať živý hovorený jazyk ako výstižný prostriedok zobrazenia súčasného človeka a života je všeobecná v súčasnej svetovej literatúre. Tento jav treba vidieť vývinovo. Náš historický prehľad ukázal, že zmeny kultúrnych a umeleckých hodnôt nesú so sebou aj zmeny v jazyku, hlavne v jeho javoch štylistických, a zároveň aj zmeny v chápaní a hodnotení týchto javov.

Za základnú funkciu umeleckej slovesnosti treba pokladať zobrazovanie skutočnosti. Každá doba vidí skutočnosť inými očami a inak ju aj stvárňuje. Naša staršia literatúra mala napr. úzke tematické rozpätie, bola temer monotematická. Hlavným predmetom jej záujmu bola slovenská dedina. Dnes sa stáva predmetom literárneho zobrazenia celý náš život v jeho mnohotvárnych vzťahoch. Pre umelecké zobrazenie nášho života v celej jeho zložitosti nemôžeme dnes už vystačiť s jazykom našich klasikov. Nové umelecké zobrazenie našej súčasnosti, vytvorenie živých a plastických postáv žiada si bohatý, pružný a vybrúsený nástroj — štylisticky bohatý jazyk. Musí nám dávať možnosti tak na vykreslenie charakterov a citového sveta hrdinov ako aj ich spoločenských vzťahov a profesionálneho zaradenia.

Prekladová literatúra predstavuje z tohto hľadiska špecifické problémy a ťažkosti. Prekladateľ sa líši od pôvodného autora, ktorý môže využívať tie výrazové prostriedky, ktoré má „poruke", lebo sa mu bezprostredne vynárajú pri popisovaní blízkych vecí, postáv a prostredia. U pôvodného autora, používajúceho materinský jazyk najmä pri zobrazovaní domáceho prostredia, problém nedostatku výrazových prostriedkov vlastne nemôže nastať; môže tu ísť iba o nedostatočné zvládnutie jazykových prostriedkov. Prekladateľ naproti tomu sa musí vyrovnať s jazykom originálu, ktorý popisuje cudzie prostredie s osobitnými zvykmi a svojráznym kultúrnym dedičstvom. Slová a výrazy cudzieho jazyka vyjadrujú často iný aspekt vecí alebo ich odlišné hodnotenie a predstavujú obvykle jemné významové odtienky, ktoré sú vlastne nepreložiteľné. Tu sa prejavuje prekladateľ ako aktívny činiteľ jazykovej kultúry, ktorý môže vplývať na štylistické hodnoty svojho materinského jazyka. Robí to často uvedomele, ale väčšinou si svoje zásahy do jazyka ani neuvedomuje. Ide o to, aby sa aj táto stránka prekladateľskej práce s jazykom stala uvedomelou. Prekladateľ prenáša k nám umelecké diela iných kultúr a tým prakticky dáva našej spoločnosti nové kultúrne hodnoty. Prekladová literatúra zohrala u mnohých národov veľkú úlohu nielen tým, že ovplyvnila literárnu

tvorbu, ale pôsobila aj na jazyk a jeho štýlové hodnoty. Dôkazom toho je skutočnosť, že v svetovej literatúre jestvujú nielen spoločné témy a literárne smery, ale aj rovnaké kompozičné postupy (ako napr. stieranie hraníc medzi rečou autora a rečou postáv v súčasnej próze) a štylizačné prostriedky, akým je napr. aj zvýšená tendencia k hovorovosti.

Prekladaním sa dostávajú do umeleckého diela nevyhnutne rozličné novotvary, kalky, preklady frazeologických jednotiek, niekedy pre nedostatok slovenských ekvivalentov, inokedy neuvedomele; tak sa posunujú štylistické hodnoty domácich slov, ktoré zasa spôsobujú posuny ďalších, synonymických alebo inak príbuzných slov. Vzniká reťaz zmien, ktoré môžu byť nezbadateľné, ale predstavujú zárodok nových lexikálnych posunov a presunov a v ich dôsledku, prirodzene, aj zmeny hodnôt štylistických. Nie je to nijako prehnané, keď si pomyslíme na to, že úspešný preklad prejde tisíckami rúk a nezostane bez vplyvu na čitateľov. Ešte markantnejšie to môže byť pri preklade divadelnej hry. V umeleckom diele zaujme práve to, čo je nové, čo pôsobí svojím momentom prekvapenia a z neho plynúcim expresívnym účinkom.

Nakoniec by som chcela pripomenúť, že spisovateľ a prekladateľ môže byť dôležitým činiteľom aj pri samom výskume jazyka. Ustavične musí riešiť čo aj drobné jazykové problémy. Tým, že sa istým spôsobom s nimi vyrovná, nemala by byť vec pre neho skončená. Jeho skúsenosti, keby boli zhrnuté a zverejnené, mohli by poskytovať jazykovedcom dobrý materiál a dávať im aj nové podnety. Veľkí spisovatelia rôznych národov sa priamo zaoberali otázkami jazyka. Aj literárneho tvorcu slovenského musí zaujímať po všetkých stránkach jeho tvárny materiál a nástroj jeho umeleckej myšlienky — slovenčina a jej štylistické možnosti a hodnoty.

HOVOROVÝ ŠTÝL SÚČASNEJ SPISOVNEJ SLOVENČINY

Mária Ivanová-Šalingová

Hovorový štýl spisovného jazyka, inak nazývaný aj hovorová slovenčina, hovorová reč, hovorový jazyk, je jeden z funkčných jazykových štýlov (nazývaných niekedy aj objektívnymi jazykovými štýlmi). Je to hovorená forma spisovného jazyka, zbavená na jednej strane výlučných znakov písaného jazyka, na druhej strane neobsahujúca javy čisto nárečové. Hovorová slovenčina predstavuje „voľnejšiu podobu“ spisovnej slovenčiny, používanú v bežnom styku ľuďmi, ktorí hovoria spisovným jazykom, nie nárečím, ani „interdialektom“. Je to útvar spisovného jazyka, hoci sa

ďalej vnútorne diferencuje, a to niekoľkými smermi. Predovšetkým treba zdôrazniť, že ide o útvar spisovného jazyka, v ktorom základ tvorí systém spisovného jazyka. S hovorovosťou tohto štýlu súvisí, že sa z rôznych príčin oslabuje, porušuje spisovná norma, čo sa obyčajne charakterizuje ako uvoľnenosť, resp. oslabenie spisovnej normy.

Hovorový štýl spisovného jazyka vydeľujeme na základe rovnakých kritérií ako ostatné štýly spisovného jazyka. Podobne ako iné štýly spisovnej slovenčiny, aj hovorový štýl je daný komplexom faktorov: a) komplexom funkcií, b) komplexom slohotvorných činiteľov, c) slohovou normou, d) slohovou vrstvou, e) slohovými žánrami. Vzťahy medzi jednotlivými vzájomne sa podmieňujúcimi, nerovnorodými a funkčne diferencovanými faktormi sú veľmi zložité a pre každý funkčný jazykový štýl špecifické. V dôsledku rôzneho rozsahu ich uplatnenia a rôznej konštelácie v rámci jednotlivých štýlov vznikajú v spisovnom jazyku svojrázne útvary, slúžiace konkrétnym potrebám dorozumievacieho styku.

Hovorový štýl považujeme za jeden zo základných štýlov spisovného jazyka (popri odbornom štýle), ktorý je spätý s každodennou činnosťou človeka. Príslušníci národného jazyka používajú v dennom styku alebo hovorenú reč — hovorovú podobu spisovného jazyka, alebo používajú geografické nárečie. Kým odborný štýl je viazaný na obmedzenú, špecifikovanú oblasť ľudskej činnosti, hovorový štýl zahŕňa všetky oblasti ľudskej činnosti, ale dôležitý je tu priamy, bezprostredný postoj hovoriaceho k adresátovi i k predmetu prejavu. Dakedy sa štýly spisovného jazyka vydeľujú na osi expresívnosť — intelektuálnosť, pričom sa do krajných postavení dostávajú hovorový štýl a odborný štýl spisovného jazyka. Pri takomto vydeľovaní štýlov berie sa do ohľadu iba jeden aspekt, čo pri takom zložitom jave, akým je funkčný jazykový štýl, nestačí.

Všimnime si stručnú a pritom pomerne vyčerpávajúcu charakteristiku hovorového štýlu, ktorú podal K. Hausenblas: „Tak např. charakteristiku hovorového stylu je možno podat takto (podle jednotlivých činitelů): hovorové vyjadřování má funkci prostého sdělení bez nároku na přesnost a určitost; spolu s prvky intelektuálními se v něm uplatňují i prvky citové a volní; projevuje se v něm různé stanovisko k tematu; primárně se v něm uplatňuje dynamické pojetí, primárně je spontánní, primárně je v prostředí soukromém (ve veřejném jde o hovorový styl spisovný), je převážně dialogické, primárně při něm bývá přímý kontakt mezi účastníky, primárně je mluvené. Říkáme-li primárně mluvené atd., znamená to, že hovorovými projevy sice také mohou být projevy psané (i když zřídka, hlavně jen v soukromé korespondenci), ale že mluvené vyjadřování je pro projevy stylu hovorového typické.“[1]

[1] K. Hausenblas, *K základním pojmům jazykové stylistiky*, SaS 16, 1955, 13.

Hovorový štýl spisovného jazyka sa vyznačuje týmito znakmi:

ústnosť (daná základnou komunikatívnou funkciou jazyka, oproti „písanosti" publicistického, umeleckého a teoretického odborného štýlu),

expresívnosť, emocionálnosť (oproti nocionálnosti odborného štýlu),

situačnosť (oproti kontextu v umeleckom štýle a v publicistickom štýle),

mnohoznačnosť (spätá so situačným zakotvením prejavov, oproti jednoznačnosti prejavov v odbornom štýle),

obraznosť (obyčajne s tendenciou po lexikalizácii oproti aktualizovanej obraznosti v umeleckom štýle),

ľahká zrozumiteľnosť (požadovaná pre každý jazykový štýl), pútavosť (súvisiaca s výzvovou funkciou a so spontánnosťou hovorovej reči),

jednoduchosť, prehľadnosť (nevyhnutná pre rýchle pochopenie v čase plynúceho zvukového prejavu),

výrazová úspornosť (spätá so situačnosťou prejavov).

Ústnosť hovorového štýlu sa prejavuje hlavne v prostriedkoch používaných v dialógoch, ako sú napr. prostriedky deixy, oslovenie, zámená, častice, citoslovcia, deformácia určitých prostriedkov hláskoslovných, tvaroslovných ap. Prejavy hovorového štýlu majú dialogickú povahu.

Expresívnosť, emocionálnosť sa dosahuje používaním emocionálne zafarbených prostriedkov, napr. expresív, zdrobnenín, augmentatív, hovorových slov, nadávok, expresívne zafarbených frazeologických jednotiek, familiárne zafarbených slov, hypokoristík, žartovne podfarbených pomenovaní ap.

Situačnosť vplýva rozhodujúcim spôsobom na jazykové vyjadrovanie. Ide o modifikáciu obsahu prejavu a spôsobov vyjadrovania závislú od konkrétnej situácie. Predpokladá sa vzájomné dopĺňanie jazykového prejavu a situácie, živý, priamy kontakt hovoriacich s predmetom prejavu a so situáciou.

Mnohoznačnosť možno označiť za relatívnu, a to z dôvodu závislosti prejavu od konkrétnej situácie, takže v skutočnosti mnohoznačnosť vyjadrenia je iba zdanlivá. Meradlom adekvátnosti vyjadrenia je súhlas s konkrétnou reálnou situáciou. Nezhoda medzi vyjadrením a situáciou sa v praxi hodnotí ako neobratnosť v reči, resp. ako zámerná deformácia.

Obraznosť v hovorovom štýle má iný charakter ako v umeleckom štýle, kde je v centre vyjadrovacích postupov a súvisí so základnou estetickou funkciou. V umeleckej reči, v umeleckom diele má obraznosť základnú tendenciu aktualizovať výrazové prostriedky pre obrazné vyjadrenie. V hovorovom štýle naopak, i keď máme tendenciu aktualizovať „obrazy", základnou črtou obrazných pomenovaní je snaha po lexikalizácii. Preto sa hovorové obrazné pomenovania veľmi rýchlo šíria a lexikalizujú.

Ostatné vlastnosti, napr. ľahká zrozumiteľnosť, prehľadnosť, pútavosť, výrazová úspornosť sa v rôznej miere vyžadujú vo všetkých funkčných, objektívnych jazykových štýloch spisovného jazyka.

Spomenuté vlastnosti hovorového štýlu spôsobujú variabilitu prostriedkov hovorového štýlu. Pôsobia tu aj ďalšie skutočnosti. Tlak na normu hovorového štýlu vychádza z geografických nárečí, teda oproti systému spisovného jazyka stavajú sa systémy jednotlivých slovenských nárečí. Menší je tlak zo strany individuálnych prejavov, ktoré v konkrétnych prípadoch spôsobujú odchýlky od normy. Používajú sa napr. staršie tvary. Tieto odchýlky možno označiť za generačné rozdiely. Vplyvom ovládania cudzích jazykov vznikajú rozdiely hlavne pri používaní cudzích pomenovaní (napr. bilingvizmom — maďarčina, nemčina, ruština — narúša sa úzus v jednotlivostiach) atď.

Celkove možno na Slovensku pozorovať vznikanie troch variantov hovorového štýlu, a to západoslovenského, stredoslovenského a východoslovenského. Závažný je stredoslovenský a západoslovenský variant. Stredoslovenský variant z toho dôvodu, že základ spisovného jazyka tvoria stredoslovenské nárečia, takže mnohé stredoslovenské prvky sa celkove ľahšie dostávajú do spisovného jazyka. Stredoslovenské nárečia sa považujú ešte vždy za vzor pre spisovnú slovenčinu. Tento fakt si príslušníci stredoslovenských nárečí vysvetľujú dakedy nesprávne. Pretože mnohým splýva zjednodušená predstava spisovnej slovenčiny s rodným stredoslovenským nárečím, nazdávajú sa, že keď hovoria stredoslovenským nárečím, hovoria spisovne. Takýto postoj treba považovať za škodlivý a treba proti nemu bojovať. Západoslovenský variant hovorového štýlu je závažný preto, že Bratislava je hospodárskym a kultúrnym centrom Slovenska. Jeho závažnosť sa prejavuje v tom, že ovplyvňuje aj ostatné varianty hovorového štýlu (nepresne sa hovorí o vplyve „bratislavčiny").[2]

Historické opodstatnenie krajových variantov hovorového štýlu spisovného jazyka možno vidieť v tom, že Slováci i pred uzákonením spisovnej slovenčiny mali vypestovanú hovorovú kultúrnu slovenčinu — Bernolák sa oprel o kultúrnu slovenčinu západoslovenského typu, Štúr o všeobecnejšie rozšírenú stredoslovenskú podobu kultúrnej slovenčiny ako dorozumievacieho prostriedku vzdelaných vrstiev slovenského etnika.

Vplyv konkrétneho nárečia na hovorový štýl sa prejavuje najvýraznejšie v lexike, pretože slovník je najpružnejšia zložka jazykového systému. Nateraz nemožno povedať, že by hovorový štýl spisovného jazyka, napr. jeho stredoslovenský alebo západoslovenský variant, mal nejakú

[2] Problémy tzv. „bratislavčiny" nechávame bokom, pretože to je špecifická otázka. V Bratislave vplýva na hovorový štýl i polyglotnosť staršej generácie obyvateľov tohto mesta.

vykryštalizovanú, jednotnú podobu. Sme svedkami toho, že sa tento štýl pred našimi očami živelne vyvíja za priaznivých spoločenských podmienok hlavne v mestách a väčších priemyselných strediskách.

Pretože doteraz nemáme urobený systematický výskum hovorového štýlu spisovnej slovenčiny, nemáme určené ani jazykové prostriedky tohto štýlu, hoci o jeho existencii dnes už nik nepochybuje.[3]

Na hovorový štýl spisovnej slovenčiny vplýva i hovorový štýl spisovnej češtiny, najmä pokiaľ ide o javy zhodné a organické v slovenčine i češtine, slovom také, ktoré majú rovnaké podmienky rozvoja v spisovnej češtine i v spisovnej slovenčine ako v blízkych jazykoch. Významnú úlohu tu má vyrovnávanie hospodárskych a sociálnych pomerov na Slovensku a v Čechách v dôsledku plánovitej industrializácie Slovenska. Okrem toho sú živé styky príslušníkov oboch národov (systematická spolupráca vo výrobe, v organizačnej práci, v kultúre, vysielanie rozhlasových relácií v oboch jazykoch, pobyt českých pracujúcich v rekreačných strediskách na Slovensku a naopak, pobyt vojakov slovenskej národnosti počas vojenskej prezenčnej služby v Čechách a naopak atď.).

V hovorovom štýle možno pozorovať vertikálne členenie podľa vekových stupňov: detská reč, reč dospievajúcej mládeže (dnes reprezentovaná žiackym a študentským slangom), reč dospelých (reč generácie tridsiatnikov — štyridsiatnikov) a reč staršej generácie (bez výraznejšej diferenciácie).

Hovorový štýl spisovnej slovenčiny sa diferencuje nielen podľa krajov a vertikálneho (vekového) členenia, ale aj podľa spoločenského rozvrstvenia. Tak možno zachytiť daktoré znaky hovorového štýlu príznačné pre dedinské, roľnícke prostredie (napr. plurál úcty, onikanie), iné zasa pre mestské prostredie (najmä rôzne slová týkajúce sa mestského života), iné pre inteligenciu (napr. väčší počet cudzích slov s hovorovým zafarbením) atď. Osobitnú problematiku tvoria odborné pracovné slangy.

V posledných rokoch sa v odbornej jazykovednej literatúre dosť často hovorí o procese nivelizácie nárečových rozdielov. Tento proces by mohol mať teoreticky dva dôsledky: alebo by sa zotreli v rámci väčších geografických celkov výraznejšie nárečové rozdiely a dospelo by sa na väčších územiach k tzv. interdialektom, alebo by sa hovorový štýl spisovného jazyka prispôsobil konkrétnym podmienkam v jednotlivých krajoch a tak by sa utvorila svojrázna krajová podoba hovorového štýlu spisovného jazyka. V dôsledku zvýšenej závažnosti spisovného jazyka v spoločenských pomeroch, ktoré priaznivo vplývajú na všeobecné rozšírenie vzdelania, tla-

[3] Hovorový štýl spisovnej slovenčiny napr. neuvádza J. Horecký v *Slovenčine pre novinárov*. Dnes J. Horecký uznáva hovorový štýl ako štýl hovorenej reči a proti nemu stavia štýly písaného jazyka: odborný, umelecký, publicistický.

čeného slova, rozšírením novín a kníh, utvárajú sa v súčasnosti vhodné podmienky pre druhú eventualitu — pre všeobecné rozšírenie hovorového štýlu spisovného jazyka.

Hovorový štýl spisovnej slovenčiny (s príslušným krajovým zafarbením) pravdepodobne vytlačí nárečie z verejného, príp. konverzačného styku. Ohniskom šírenia hovorového štýlu sú priemyselné a kultúrne centrá, kde sa mieša obyvateľstvo z rôznych krajov Slovenska a kde otázka jednotnej podoby dorozumievacieho prostriedku denného styku je celkom reálna a naliehavá.

Ak sa chceme pokúsiť o konkrétnu charakteristiku hovorového štýlu, treba podotknúť, že tento štýl v súčasnosti prechádza prudkým vývinom v dôsledku politických a hospodárskych zmien, ktoré sa uskutočňujú za socializácie našej spoločnosti. Nebolo by správne podávať charakteristické tendencie, ktoré sa predbežne iba črtajú, ako takmer hotový, ukončený proces. Hovorový štýl je závažný práve v dôsledku všestranného rozvoja socialistickej spoločnosti. Slovenčina, ak má fungovať ako pružný dorozumievací prostriedok, musí vyhovieť náročným spoločenským požiadavkám z každej stránky. Rozšírenie funkcií spisovnej slovenčiny sa odráža práve na rozvoji štýlov spisovného jazyka. Pravda, jednotlivé jazykové plány hovorového štýlu nevykazujú priamočiary, ani rovnomerný vývin. Najprudší vývin možno zaznamenať v lexike. Nazdávame sa však, že redukovať znaky hovorového štýlu iba na lexiku by nebolo správne. Preto sa pokúsime charakterizovať hovorový štýl na základe charakteristiky všetkých jazykových plánov. Podčiarknuť treba fakt, že sme tu na začiatku výskumov, ktoré bude treba v budúcnosti robiť systematicky a na bohatšom materiáli.[4] Predovšetkým podáme niekoľko charakteristických znakov, ktoré vykazujú tendenciu rozšíriť sa na celom území Slovenska. Daktoré z nich boli živé a pravdepodobne i vo všeobecnosti rozšírené už v minulom storočí. Ľ. Štúr ich nepojal do spisovnej reči, z čoho možno usudzovať, že ich hodnotil ako javy nárečové. Tak napr. niet v štúrovskej spisovnej slovenčine hlások *ä* a *ľ*, ktoré sa do spisovnej slovenčiny dostávajú hodžovsko-hattalovskou úpravou štúrovského hláskového systému. Tendencia nevyslovovať hlásku *ä* je v hovorovom štýle veľmi výrazná a všeobecná. Bežne sa stretávame s výslovnosťou: *meso, peť, peta, veža, vezba* ap.

Vo všeobecnosti môžeme pozorovať, že príslušníci tých nárečí, ktoré nemajú mäkké *ľ*, zanedbávajú výslovnosť mäkkého *ľ*. Ba aj tí, ktorí inak

[4] Materiál pre tento príspevok som čerpala z dennej tlače, z rozhlasových relácií, z krásnej literatúry, zapisovala som si počuté slová v hovorenej reči, sledovala som reč letákov, propagačných tlačív, plagátov atď. Napokon som sa opierala o odborné jazykovedné a literárne články slovenské a české.

vyslovujú *ľ*, zanedbávajú mäkkú výslovnosť skupín *le, li* v domácich slovách, napr.: *lipa, list, lekár, plečka, ležať*. Zanedbáva sa i výslovnosť *ľ* v iných polohách: *volby, postielka, velký, lúbiť, lahký*.

Zanedbáva sa aj výslovnosť bilabiálneho *u̯* vnútri slova, na morfematickom švíku a na absolútnom konci slov. Hovoriaci vyslovujú túto spoluhlásku rôzne, a to podľa toho, z ktorého kraja pochádzajú, slovom podľa úzu v rodnom nárečí. Východniari vyslovujú zväčša *f*, západniari *v*. Ide o typ: *pru̯kou̯ — prfkof — prvkov*.

Spomenuté znaky majú systémový charakter, sú značne rozšírené, prejavujú tendenciu stať sa spisovnými, tak prvý z nich (*ä — e*) spisovná norma pripúšťa. Iné hláskové obmeny nemajú také rozšírenie a možno ich vysvetliť vplyvom hláskových systémov konkrétnych nárečí na hláskový systém spisovnej slovenčiny. Rozsah a druh odchýlok od spisovnej normy sa mení podľa krajov, ba vplývajú na ne aj iné faktory, ako vzdelanie hovoriaceho, druh profesie atď. K všeobecne rozšíreným hláskovo odlišným zneniam jednotlivých slov patrí napr. slovko *jako, jak*, miesto *ako*. (Iné jednotlivosti si v príspevku nevšímam.)

Tak sa napr. v hovorovom štýle západoslovenského typu vyslovuje *ň* pred spoluhláskou, kde v spisovnej výslovnosti niet mäkkosti alebo sa mäkkosť stráca: *buňka, baňka, (skriňa —) skriňka, (baňa —) baňský, (kôň —) koňský, (Viedeň —) viedeňský*.

V slovotvorných príponách po mäkkej spoluhláske býva prípona *-ák* miesto náležitej spisovnej podoby *-iak: bombarďák/-diak, baloňák/-niak*. Miesto prípony *-áreň/-iareň* býva prípona *-árňa: mlečárňa, mlečkárňa, lekárňa, pekárňa*.

Miesto spisovnej podoby zámena *kto* počujeme na západe bežne výslovnosť *gdo*. Celkove zriedkavejšie počuť vyslovovanie dvoch dĺžok, napr.: *stúpá, dvíhá, búchá*.

Pre východoslovenskú podobu hovorového štýlu spisovnej slovenčiny možno ako typické spomenúť okrem vyššie vyznačených spoločných, všeobecne rozšírených znakov pomerne časté zanedbávanie dĺžok. Zanedbáva sa aj výslovnosť dlhého *ĺ, ŕ* a zdvojených spoluhlások *kk, nn* (*meki, meki* miesto *mäkký, sukno, sukeny* miesto *súkno — súkenný, placeny — plaťeny* miesto *plátno — plátenný*).

Pri stredoslovenskej podobe hovorového štýlu možno v rámci hláskového systému upozorniť na tieto javy: dvojhlásku *ô* miesto dlhého *-é* v príd. menách str. rodu typu: *dobrô;* dvojhláska *-ia* miesto *-ie* v 1. a 4. páde j. č. podst. mien str. rodu vzoru *vysvedčenie: zbožia, nešťesťia; -u̯* miesto *-l* v slovesnom tvare: *bou̯, robiu̯*.

Stredoslovenský variant hovorového štýlu je najbližší v hláskovej a tvarovej podobe spisovnému jazyku. V porovnaní s inými variantmi sa

v hláskosloví zachovávajú dôslednejšie znaky normované v spisovnej slovenčine (výslovnosť *ä, ô, ľ, ĺ, ŕ* ap.).

Pre novšie vývinové štádium spisovnej slovenčiny v porovnaní so štúrovským obdobím je častejšie porušovanie platnosti rytmického zákona, takže v súčasnej spisovnej slovenčine máme stále viac výnimiek z rytmického zákona. Touto vývinovou tendenciou sa súčasná spisovná slovenčina zbližuje so spisovnou češtinou. Napr. v štúrovskom spisovnom jazyku znela 3. os. mn. č. prít. času slovies typu *hlásiť, trúbiť: hlása, trúba* oproti dnešnému *hlásia, trúbia.* Rozmnožujú sa dve dĺžky v typoch *bábkár, mliekár, piatkár* (oproti *brankár*), *v prútí, básní, čísiel* atď.

Z iných všeobecných čŕt je pre hovorový štýl príznačné predlžovanie hlások pre emfáze, pri citovom zafarbení prejavu, napr.: *Ā l e, nedodievaj.* (V. Mináč, Tmavý kút 20).

Sem možno zaradiť i používanie takých hláskových spojení v onomatopojach a citoslovciach, ktoré sa inak pri bežnom tvorení slov nepoužívajú: *„Kšš," nazlostil sa šéf.* (V. Mináč, Tmavý kút 66).

V živej reči vypadúva v skupine spoluhlások jedna hláska, napr. *týžňa* miesto *týždňa, pome* miesto *poďme, šak* miesto *však.*

V slovách prevzatých z češtiny, napr. v slove *výtečník,* vyslovuje sa skupina hlások *-te-* tvrdo ako v cudzích slovách, hoci sa v slovenčine v domácich slovách vyslovuje táto skupina mäkko (okrem dakoľko známych výnimiek).

V daktorých slovách cudzieho pôvodu sa vyskytuje slabičné *l* na konci slova po spoluhláske, napr. *fungl* (nový), *lavábl, nóbl* ap.

V hovorovom štýle býva druhý stupeň daktorých prísloviek s príponou *-ej: prvej, skorej* (popri *prv, skôr*), kým v písanej reči sa tieto podoby zriedkavo vyskytujú.

Z javov príznačných pre hovorový štýl v tvarosloví spomenieme tieto:

V 1. p. mn. č. podst. mien mužského rodu kolíše pádová koncovka *-i/-ovia* v tomto type podst. mien: *záujemca — záujemci/-ovia, zástanca — zástanci/-ovia, obranca — obranci/-ovia.*

V 2. p. mn. č. ženských podst. mien vzoru *žena* sa postupne ustaľuje tvar s vkladným *-ie-* v slovách, v ktorých súčasná kodifikácia pripúšťa varianty *-ie-/-á-/-ô-*, napr. *sliviek, slivák, slivôk.* Tvary *slivák, slivôk, dosák, karát, kvapák, handár* sa považujú často za nespisovné, nárečové a používajú sa zriedkavo, čo by sa dalo doložiť štatisticky.[5]

---

[5] V. Turčány v básni *Neapolský popevok* (uverejnenej v SP 77, 1961, č. 12, str. 23) podal takúto charakteristiku tvaru *sestár* v nasledujúcom verši, vložke:

Koľko má bratov koľko *sestár*
— akže ten tvar smiem užiť ešte —
Pochybujem že bol by cestár
čo kamienky by rátal v ceste.

Podst. mená typu *princezná, gazdiná* strácajú v hovorovom štýle adjektívne skloňovanie a bežne sa skloňujú podľa vzoru *žena: gazdiná*, 2. p. j. č. *-y* atď.

V 7. p. mn. č. podst. mien mužského rodu neživotných i životných (vzor *dub, stroj, chlap*) býva popri koncovke *-mi* častá aj koncovka *-ami*, napr.: *zubami, dubami, nechtami, plotami, schodami, nožami, rohami, momentami, chlpami.*

V inštrumentáli číslovlek *dve, tri* sa popri staršom tvare *dvoma, troma* stretávame v hovorenej reči s koncovkou *-mi: dvomi, tromi.* Posledná úprava pravopisu pripúšťa i v písanej reči podobu *tromi* (porov. *Pravidlá slovenského pravopisu* z r. 1962, str. 93).

V západoslovenskej podobe hovorového štýlu spisovnej slovenčiny sa stretávame okrem toho napr. s javom, že vo 4. p. mn. č. zvieracích mien býva koncovka *-ov*, zhodná s genitívom, napr. *chováme z a j a c o v, ponúkame vám čerstvých k a p r o v, p s t r u h o v.*

V hovorovom štýle sa vplyvom nárečí používa v slovesnom tvare podoba *padnul* miesto spisovnej a stredoslovenskej podoby *padol.* Tento tvar nájdeme doložený aj u klasikov.

Pri slovesách typu *trepotať — trepotá/-oce* sa tiež rozlišujú tvary podľa jednotlivých oblastí: na západnom a strednom Slovensku sú bežnejšie tvary na *-oce*, kým na východe sú bežné tvary na *-otá.*

Krajové rozdiely sú aj pri pomenovaniach mláďat typu: *kura — kuratá/-ence, húsa — húsatá/-ence, mača — mačatá/-ence.* Kým na západnom a na strednom Slovensku sú bežné tvary na *-ence*, na východnom Slovensku sú bežné tvary na *-atá.*

V hovorovom štýle ústnou tradíciou udržiavajú sa najdlhšie staré tvary vokatívu na *-e, -u* (výnimočne *-i*) pri podst. menách muž. rodu a na *-o* pri podst. menách žen. rodu, napr. *chlape, bratku, Ježiši; „Nech sa páči, š é f e," pozýval pokrčený.* (V. Mináč, Tmavý kút 67; *„Škoda fľaše, šéfe."* (tamže)

Zo živej reči poznáme oslovenie: *mamo* (na celom území Slovenska).

Pokiaľ ide o tvorenie slov, treba spomenúť aspoň tie najbežnejšie slovotvorné postupy charakteristické pre hovorový štýl. Za jeden z takýchto javov možno považovať tendenciu po univerbizácii. V hovorenej reči sa z ekonomických dôvodov podľa potreby nahradzujú dvojslovné a viacslovné pomenovania jednoslovným pomenovaním. Tak sa z determinatívneho dvojslovného pomenovania vynecháva určovaná časť a z určujúcej časti sa utvorí príslušné jednoslovné pomenovanie. Napríklad: *litrová fľaša — litrovka, kandidátna listina — kandidátka, falcovací stroj — falcovačka, čistiaci stroj — čistič/čistička.*

Tendencia po univerbizácii sa prejavuje aj v substantivizácii adjektív v týchto typoch pomenovaní: *vedúci, hlavný, hostinský/-á, ranná, nočná* (služba), *svetlé, čierne* (pivo), *čierna* (káva), *dotyčný* (človek), *desiata* (jedlo o desiatej). Z hovorového štýlu prechádzajú tieto pomenovania do písaného jazyka.

V hovorovom štýle možno však pozorovať i opačnú tendenciu, ktorá oproti bežným jednoslovným pomenovaniam kladie dvojslovné aktualizované voľné spojenia, napr. *otočiť sa — dať si otočku, vrátiť sa — dať si spiatočku.*

Miesto dvojslovného spojenia typu *hlavný kuchár* používa sa hovorové kompozitum *šéfkuchár.*

Pre súčasný hovorový štýl je príznačné tvorenie slovies od menných základov predponami, napr. *prisystemizovať, oddiskutovať dačo, presväzáčiť* (semester), *preodborárčiť* (dlhý čas) ap.

Iný typ tvoria nové slovesá alebo staršie slovesá (používané v nových spojeniach) s jednou alebo s dvoma predponami: *naordinovať injekciu, vydostať sa z dačoho, nanášať problémy, vyhodnotiť akciu, plnenie plánu, nabehnúť na chozrasčot* ap.

V hovorovom štýle sa miesto úplného tvaru opisného préterita používa skrátený tvar: *a ja len počúval i počúval* miesto *ja som počúval.*

V porovnaní s ostatnými štýlmi spisovného jazyka používa sa v hovorenej reči viac častíc a citosloviec.

V hovorovom štýle sa používa dodnes onikanie a plurál úcty (hodne doložený u klasikov). Vplyvom demokratizácie našej spoločnosti nemajú tieto javy perspektívu udržať sa v jazyku. Dnes sa naopak rozširuje pomerne hodne tykanie (v rodine i v spoločenskom styku). Súčasní spisovatelia využívajú esteticky onikanie, ako ukazujú príklady na onikanie z diela V. Mináča, používané v dialógoch (dakedy sa strieda onikanie s vykaním): *Nech mi už p r e p á č i a to poúčanie, možno s ú aj dobrý človek, aj pálenku vašu pijeme, ale aj my sme ľudia a nie nejakí ujkovia-strýčkovia.* (Tmavý kút 24); *Ja som i m chcel o neveste rozprávať... P o d a j ú mi tú fľašu, celkom mi vyschlo, akoby som sa bol pilín najedol.* (Tmavý kút 22)

Z iných gramatických kategórií používa sa v hovorovom štýle príznakovo napr. kondicionál miesto rozkazovacieho spôsobu pri vyjadrení zmierneného rozkazu a úctivého, oslabeného želania s opytovacou melódiou: *p o d a l i b y s t e mi knihu?, p o ž i č a l i b y s t e mi kocku cukru?* ap.

Pri zdôraznenom rozkaze sa používa futúrum alebo prézent opytova-

cieho spôsobu s typickou melódiou, napr. *pôjdeš, budeš dobrý, vrátiš sa!, píšeš ho?, nepustíš?* (miesto *ihneď pusť!*) atď.

V hovorovom štýle nepoužívajú sa prechodníky a opisný trpný rod (iba v obmedzenej miere), napr. typy: *bol pochválený, budeš bitý, má navarené.* Dakedy sa vyskytuje trpné príčastie aj od podmetových a zvratných slovies, najmä v typoch: *som nevyspatý, je odcestovaný.*

V syntaxi hovorového štýlu, i keď ju nemáme dosiaľ podrobne a systematicky preskúmanú, možno pozorovať určité tendencie. Príznačné je napr. používanie jednoduchších vetných konštrukcií. Bežné sú výpovede s uvoľnenou vetnou stavbou, neúplné, kusé, eliptické výpovede a apoziopéza. Medzivetné vzťahy sa nevyjadrujú tak presne a explicitne ako napr. v odbornom štýle, čo súvisí s úzkou viazanosťou na situáciu. Časté sú nevetné výpovede (ako pozdravy, rozkazy, želania, meravé repliky), ustálené a takmer lexikalizované jednotky, fragmenty viet používané v dialógoch atď. Repertoár spojok v hovorovom štýle je obmedzenejší v porovnaní s písaným jazykom.

Zaujímavé by bolo podrobne rozobrať aj otázky slovosledu. Tu spomenieme aspoň tieto prípady: postavenie zvratného *sa* na začiatku vety: *S a len prizerám na ňu* (V. Mináč, Tmavý kút 24); postpozícia zhodného prívlastku: *vy ste človek m ú d r y a sveta znalý* (V. Mináč, Tmavý kút 18), *mamička m o j a, brat m ô j d r a h ý* ap.

Vetné a členské pričlenenie zdôvodnené konkrétnou situáciou (kontextom) je v hovorovom štýle bežné, napr. *Zišli z hradskej — n a c h o d n í k k l á v k e.* (Jašík, Čierne a biele kruhy 126) *Šija bolí — s p o t e n á.* (Jašík, c. d. 127) *Akože tu sedím — p ô j d u! Aj v jeho maštali sa to tak ozýva — n o c a m i.* (Jašík, Čierne a biele kruhy 126)

Z nadvetných útvarov je pre hovorový štýl typický dialóg, priama reč (a nepriama reč). (Príklady pre obmedzený rozsah príspevku neuvádzam.) Všetky tieto otázky ešte len bude treba podrobnejšie skúmať.

Pretože hovorový štýl je spätý s každodennou činnosťou človeka, odráža dynamiku života dnešnej spoločnosti. Najpružnejší je v pláne lexikálnom, na ktorom môžeme najlepšie sledovať jednotlivé etapy spoločenského vývinu. Porovnávaním jednotlivých lexikálnych vrstiev súčasnej slovenčiny so štúrovskou by sa ukázalo, že množstvo slov, ktoré v štúrovskom období patrili do hovorového štýlu, dnes už v slovenčine zaniklo.

V súčasnosti ustupujú na perifériu aj mnohé v štúrovčine bežné slová a miesto nich sa šíria zasa rôzne nové cudzie slová hlavne z odborného štýlu. Uvedieme si príklady z tvorby J. Palárika a Kubániho (P = Palárik, Kub = Kubáni): *kelner* (Kub), *potencírovať* (Kub), *šanujem* (Kub), *notabene* (Kub), *pugilár* (Kub), *punkt* (Kub), *tortúra* (Kub), *šrajber* (P),

„Lieb'sbriefy" (P), *„g'schenky"* (P), *hausinšpektor* (P), *hausmajster* (P), *vo physionomii* (P), *paradizovať* (P).

Mnohé slová cudzieho pôvodu (latinské, nemecké, maďarské), ktoré zastarali alebo zastarávajú, nepovažujeme a ani sa nepovažovali za súčasť spisovného jazyka, hoci mali v minulosti väčšiu frekvenciu. Máme na mysli slová tohto typu: *kuker, kumšt, kubikoš, furman, handle, šifonier, grunt, hajcovať, zicherhajcka, štopelcíher, foršus, gvalt, almara, fach, fachman, fiok, falda, pucovať, pucák, kanapa, richtovať, šarža, kamrlík, mizerére, rectovať, cifrovať, cifra, firhang.* Daktoré majú dnes slangový ráz: *cólštok, majzel, šruba, šróba, štangla* atď.

Ako rýchlo sa vyvíja lexika a ako rýchlo v slovníku zastarávajú jednotlivé slová súvisiace so spoločenskými potrebami, vidno najlepšie na slovách, ktoré existovali počas vojny a v povojnovom období. Dnes za zmenených pomerov mnohé z nich už v lexike nieto, alebo existujú už len ako historické pomenovania. Spomeňme aspoň tieto: *šatenka, hakenkrajc, hitlerovec, hlinkovec, gardista, ľudák, starosta, okresný náčelník, četník, koncentrák, žandár.*

Naproti tomu máme celú sériu najnovších slov: *kulak, chuligán, penicilín, kozmonaut, astronaut, nylon, silon, silonky, žižkovec, fúkaná, frk, perinák, záhumienok, laminát, celofán, panelák* (nespočetné je najmä množstvo bežne používaných odborných termínov).

Slohová lexikálna vrstva typická pre hovorový štýl je neobyčajne zaujímavá. Dynamika a pútavosť živej reči núti neustále obmieňať slovotvorné postupy, hľadať nové možnosti prenášania významov, stupňovať a aktualizovať expresivitu existujúcich pomenovaní atď. Neúnavná aktualizácia podporuje expresívnosť pomenovaní, ktorá je atribútom slov tvoriacich príznakovú vrstvu hovorového štýlu. Preto máme práve v tejto slohovej vrstve bohatú škálu expresivity od zjemňovania po zhoršovanie významu, od minimálneho stupňa emocionálnosti po maximálny stupeň, od náznakového, stručného, lapidárneho vyjadrovania po širokú, nadbytočnú opisnosť atď. Viac ako v ktoromkoľvek inom funkčnom jazykovom štýle sa tu uplatňuje „vychytenosť, módnosť", podmienená mimojazykovými skutočnosťami (porov. *kapronky, nylonky, sklenky* = pančuchy, *ihličky, penicilínka, lavórovica, nervák* ap.). Preto majú výrazy a slová tohto štýlu neraz malú životnosť.

Pritom treba zdôrazniť, že rôzne pomenovania s hovorovým štylistickým zafarbením, teda slová pre daný štýl typické, príznačné, nemajú rovnaký stupeň hovorovosti. Porovnajme si takéto slová: *nástenka, odborár, mládežník,* ktoré sú takmer neutrálne, oproti inej skupine slov, ktoré majú výrazné hovorové zafarbenie, napr. *obývačka, strýčkovať sa, ksichtiť sa, hotovka, pamista* atď.

Nie je možné v pomerne krátkom príspevku podať triedenie vrstvy hovorových slov, i keď si táto problematika zasluhuje osobitnú pozornosť a pre slovenčinu bude treba tiež vykonať podrobný výskum synonymie a expresivity, podobne ako to pre súčasnú češtinu urobili J. Zima a J. Filipec.[6] Rôzne typy expresívnych pomenovaní, ako onomatopoje, zdrobneniny, zveličené slová, pejoratíva, frazeologické jednotky atď., tu nemôžeme rozoberať.

Pre názornosť uvedieme iba dakoľko typických príkladov na slová s hovorovým slohovým zafarbením. Charakter hovorových slov majú napr. slovesá odvodené od menných základov, patriace do rôznych sémantických okruhov, napr. *kantorčiť, furmančiť, literárčiť, bratríčkovať sa, vysomáriť sa z dačoho, zabasnúť dakoho, kartovať sa, loptovať sa* atď.

Z podstatných mien uvedieme dakoľko príkladov utvorených rôznymi slovotvornými príponami (zriedkavejšie sú neodvodené slová), napr.: *časenka, mierenka, metrák, autiak, frk, káder, čistka, gumák, panelák, perinák, kožák, bombarďák, komorák, lumpák, betónka, chuligán, hnojár, hnojárka, strojár, odbytár, päťstovkár, dopravák, asfaltka, fajnovka, citlivka, silonky, televízorky* (topánky), *texasky, traktorky, pionierky, partizánky* (topánky), *kominárky* (nohavice), *socharčina, odrhovačka, obývačka, ťapky, šľapky* (topánky), *ihličky, ihlovky* (topánky), *plecháč, litrovka, čokoládovka, cvernovka, Dimitrovka, Grandka* (kaviareň Grand) atď.

Často sa používajú skratkové slová a slová utvorené od skratiek, značiek ap., napr.: *esbák, esenbák, četka, četkár, pam, pamista, T-u* (lietadlo), *tučko* atď.

V hovorovom štýle tvoria jednu príznakovú skupinu prevzaté pomenovania (bývajú i nesklonné), napr.: *šláger, kiks, feš, kaput, bordó, extra, extrovný* atď.

Zaujímavé sú aj prípady, keď sa staršie slovo prehodnocuje a dostáva nový význam, napr. *strela* (rýchlik), *ujo* (pán), *teta* (pani), *brigáda, pionier, súdruh, súdružka* atď. Podobne sa modifikuje význam starších ustálených spojení: (žartovne) *urobíme to s božou pomocou* (šťastlivo).

Slová príznačné pre mestské prostredie sú napr. tieto: *električenka, električkár, troleják, necesér, rúž, Februárka* (ul. Februárového víťazstva), *Dimitrovka, cvernovka, smetiar, výpadovka* (výpadová cesta), *lift, činžiak, taxík, taxikár, kvetinárka, priemstavák, káblovák* ap.

Do hovorového štýlu sa dostávajú slová a frazeologické jednotky z iných štýlov, napr. z odborného štýlu: *pórobetón, pórobetónka, kábel, káblovka,*

[6] J. Filipec, *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie,* Praha 1961; J. Zima, *Expresivita slova v současné češtině, Studie lexikologická a stylistická,* Praha 1961.

uhlovka (druh tehly), *kominovka* (druh tehly), *sondovať pôdu* (v prenesenom význame: zisťovať dačo nepriamo, okľukou); *vedieť dačo na betón* (iste, bezpečne), *mať železnú konštrukciu* (byť telesne silný), *nezapína mu to, kvapká mu na karbid, ventilovať problémy, má dobrý kádrový profil, má dlhé vedenie, mať strop, dať dačo pod lupu* ap.

Rovnako ako sa do vrstvy hovorových slov dostávajú slová z cudzích jazykov, preberajú sa i slová z príbuzných jazykov, napr. z češtiny. Najmä slová prevzaté z češtiny prejavujú tendenciu rýchlo sa udomácniť, a to neraz i na úkor starých domácich slovenských pomenovaní.

Uvedieme si dakoľko príkladov: *výtečník, čípok, cíp, knedlík, rohlík, neposeda, dielčí, prachy, pracháč* (boháč), *kružítko, potítka, sluchátko, lízatko, lehátko, váľanda, rámus, mytie, húpačka, fanúšek, kartáč, švanda, psina, nabaštiť sa, to je bašta* (výborné), *stuhlý, kecať, kec, hluk, horkokrvný, cuchať, brečať, bečať, cukať, bublanina, vadiť, ahoj, že áno.*

Sem treba zaradiť i mechanicky preberané české frázy, ktoré nemajú v slovenčine nijaký zmysel, vyznievajú hlucho, sú prázdne, napr.: *nedá sa svietiť, nie je nič na plat, u všetkých všade, nebo a gajdy* (čes. *dudy*) miesto *nebo a zem, robiť caviky, ísť na volej* (na skúšku).[7]

Osobitne bude treba rozpracovať hovorovú slohovú vrstvu, ktorá sa v jednotlivých krajoch dostáva do hovorového štýlu z konkrétnych nárečí. Dalo by sa to napr. pekne ilustrovať na rozšírení týchto bežných pomenovaní: *rozprávať, vyprávať, vravieť, hovoriť, rečovať, hutoriť.* Z inej oblasti by to mohli byť slová ako: *zemiaky, krumple, grule, švábka; uhorky, oharky, ogurky* atď. Pretože v lexikálnom pláne je hovorový štýl najpružnejší a najdynamickejší, treba mu venovať zvýšenú pozornosť. V slovenčine (na rozdiel od češtiny) sa hovorový štýl rozvíja v úzkom spojení s nárečiami, žiada sa preto na jednej strane skúmať vplyv spisovného jazyka na nárečia, na druhej strane vplyv nárečí na hovorový štýl spisovnej slovenčiny.

Zo slov (v daktorých prípadoch ide o hláskové varianty) príznačných pre východoslovenský variant hovorového štýlu spomenieme aspoň dakoľko: *grule* (m. *zemiaky*), *chustka* (m. *šatka*), *zapomnuť* (m. *zabudnúť*), *rutiť* (m. *hodiť*), *bo* (m. *lebo*), *abo* (m. *alebo*), *bruch* (m. *brucho*) a iné.

Aby sa dosiahol úplný obraz o diferenciácii hovorenej reči v súčasnosti, treba skúmať aj pracovné slangy a žargóny (napr. z vojenského prostredia). Hoci máme objektívne doklady na ich existenciu, treba priznať, že im slovenská jazykoveda dnes nevenuje pozornosť.[8] Rovnako sa dosiaľ

[7] Bezduché používanie českých fráz príležitostne kritizoval A. Matuška v čl. *Pel mel na konci roka,* ktorý sa opieral o materiál vybratý z dennej tlače. Pozri KŽ XV, 1960, č. 52, str. 3.

[8] Prostriedky jednotlivých slangov sa vyžaduje spracovať aj pre umelecké ciele, pre potreby prekladateľov atď. Zatiaľ si museli prekladatelia zbierať potrebný materiál sami.

takmer nijako neskúma žiacky a študentský slang. Kladne treba hodnotiť snahu mladších spisovateľov využívať prostriedky žiackeho a študentského slangu s umeleckým zámerom (napr. M. Ďuríčková v diele *My z ôsmej A;* K. Jarunková v *Hrdinskom zápisníku* a i.).[9] Do rámca hovorového štýlu možno zaradiť i výrazy z detskej reči zovšeobecnené v hovorovom štýle, napr.: *papkať, hopkať, sadkať, papa, čača, čačaný, čučo, havo, kakaný, žiža, bobo* atď.

Osobitnú pozornosť si zaslúži rozbor vzťahov hovorového a umeleckého štýlu v súčasnej spisovnej slovenčine. Kým v štúrovskom a poštúrovskom období bol veľmi úzky vzťah medzi spisovnou slovenčinou a nárečiami a nárečové prostriedky sa chápali ako účinný prostriedok aktualizácie v umeleckom štýle, dnes pozorujeme tendenciu aktualizovať, dynamizovať prostriedky umeleckého štýlu pomocou prvkov vybratých z hovorového štýlu (porov. prózu V. Mináča, A. Bednára a i.).

Ak by sme chceli porovnať štýlové rozvrstvenie spisovnej slovenčiny so štýlovým rozvrstvením v spisovnej češtine, ukázalo by sa, že pomery v súčasnej slovenčine a češtine sú značne odlišné. Kým v spisovnej slovenčine prebieha diferenciácia hovorového štýlu na osi hovorový štýl spisovného jazyka — nárečia, stav v spisovnej češtine je oveľa zložitejší. Ukazujú to články českých lingvistov; popri hovorovom štýle spisovného jazyka uznávajú existenciu tzv. obecnej češtiny, ktorá je všeobecne rozšíreným nespisovným útvarom každodenného rečového styku. Okrem toho na väčších geografických celkoch existujú interdialekty ako nadnárečové útvary a české nárečia.[10]

Nateraz nie je možné jednotlivcovi podať podrobnú, úplnú a objektívnu charakteristiku hovorového štýlu a jeho krajových variantov. Pokúsila

---

Napr. J. Felix pri prekladaní z francúzštiny, Z. Zguriška pri prekladaní Haškovho *Švejka* atď. Zo štúdií pozri: V. Uhlár, *O žargonizmoch v slovenčine,* SR XIX, 1954, 20—24; J. Felix, *O slangu a žargóne zásadne i z hľadiska prekladateľskej praxe,* KŽ XI, 1956, č. 5, str. 9—10; J. Petrikovič, *Poznámky o strojárskom slangu,* SR XIX, 1954; 255—258.

[9] Problematika žiackeho a študentského slangu je dnes veľmi živá. Postoje k nim sú v radoch rodičov, pedagógov, spisovateľov atď. rôzne. Stručne som sa k otázke žiackeho slangu vyslovila v príspevkoch: *Čo so žiackym slangom?,* Slovenský jazyk a literatúra v škole V, 1959, 285—286; *Poznámky o jazyku a štýle prózy,* Zlatý máj VI, 1962, 10—15.

[10] Pozri o tejto problematike v týchto prácach: J. Bělič, *Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné,* Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě, Praha 1958, 59—71; J. Bělič, *K otázce obecné češtiny,* Studie ze slovanské jazykovědy, Praha 1958, 429—434; J. Bělič, *Proč nemluvíme „správně" česky,* Kultura V, 1961, č. 46, str. 1; M. Jelínek, *Spisovná čeština po roce 1945,* sb. Vám poděkování a lásku vám, Praha 1960, 139—159; K. Hausenblas, *K základním pojmům jazykové stylistiky,* SaS 16, 1955, 1—15; B. Havránek — A. Jedlička, *Stručná mluvnice česká,* Praha 1955; *Česká mluvnice,* Praha 1960; sborníky *Spisovná čeština a jazyková kultura,* Praha 1932; *Čtení o jazyce a poesii,* Praha 1942.

som sa načrtnúť aspoň v hrubých obrysoch problematiku, ktorá je veľmi aktuálna a zaujímavá. Nejeden jav je neustálený, nejasný, celá problematika je príliš zložitá na to, aby sa dnes mohlo vyriecť posledné slovo. Ak tento príspevok podnieti odborníkov k ďalšiemu výskumu a vyvolá diskusiu, splní svoju úlohu.

SLOVESÁ TYPU *POKAŠLÁVAŤ, POFUKOVAŤ*

Štefan Peciar

Slovesá typu *pokašlávať, pofukovať* sú v dnešnej slovenčine, podobne ako v iných slovanských jazykoch, napr. v češtine alebo v ruštine, pomerne veľmi početné. Tvoria sa od nedokonavých bezpredponových slovies, stavových i činnostných, predmetových i bezpredmetových, predponou *po-* v spojení s niektorou príponou opakovacích slovies, najčastejšie príponou *-va-* alebo *-ova-*, zriedkavejšie aj príponou *-a-*. Napr.: *pokašlávať, poklepávať, postenávať, pobolievať; pobehávať/pobehúvať/pobehovať, pospevovať (si), popíjať* ap. Slovesá tohto typu majú pôvod v živej ľudovej reči a patria medzi bežné výrazové prostriedky spisovnej slovenčiny. Pre ich výraznú expresívnosť využívajú ich v hojnej miere spisovatelia v umeleckej literatúre.

Istý počet týchto slovies zaznamenal J. Mihál v príspevku o slovesnej predpone *po-*.[1] Avšak Mihál nevedel správne odlíšiť slovesá typu *pokašlávať* od iných slovesných typov s predponou *po-*. Jednovidové nedokonavé slovesá tohto typu, ako napríklad *pobiehať, pomráčať sa* (Mihál uvádza neexistujúce *pomráčať*), *popíjať, porábať, potriasať sa, povrávať (sa), pobelievať sa, počernievať sa* (Mihál uvádza nezvratné *pobelievať, počernievať*), *pobolievať, pobrechávať, pobronievať, pobrnkávať, pobzučievať, počmudievať* atď., Mihál vôbec nerozlišuje od nedokonavých vidových foriem rozličných slovies s predponou *po-*, ako sú *podávať sa* (k *podať sa*), *pokrývať* (k *pokryť*), *poprávať/popravovať* (k *popraviť* = upraviť, opraviť), *popúdzať* (k *popudiť*), *popúšťať* (k *popustiť*), *porážať* (k *poraziť*), *porúčať* (k *poručiť*), *postielať* (k *postlať*), *posúvať* (k *posunúť*), *posviacať* (k *posvätiť*), *posýpať* (k *posypať*), *potápať sa* (k *potopiť sa*), *potierať* (k *potrieť*), *potískať* (k *potisnúť*), *potkýnať sa* (k *potknúť sa*, Mihál uvádza *potkýnať*), *poúčať* (k *poučiť*), *povážať* (k *poviezť*), *po-*

[1] J. Mihál, *O slovesnej predpone* po- *v slovenčine*, Jazykovedné štúdie III, Bratislava 1958, 189 n., najmä 199.

víjať (k *poviť*), *pozerať* (k *pozrieť*), *pozývať* (k *pozvať*), *požierať* (k *požrieť*), *pohlcovať* (k *pohltiť*), *pochyľovať* (k *pochýliť*), *popisovať* (k *popísať*), *popudzovať* (k *popudiť*), *porovnávať* (k *porovnať*), *posilňovať* (k *posilniť*), *poskytovať* (k *poskytnúť*), *posmeľovať* (k *posmeliť*), *postačovať* (k *postačiť*), *postavovať* (k *postaviť*), *postihovať* (k *postihnúť*); *postupovať* (k *postúpiť*), *poškvrňovať* (k *poškvrniť*), *poštátňovať* (k *poštátniť*), *potlačovať* (k *potlačiť*), *potešovať* (k *potešiť*), *potupovať* (k *potupiť*), *potužovať sa* (k *potužiť sa*), *potvrdzovať* (k *potvrdiť*), *poverovať* (k *poveriť*), *povoľovať* (k *povoliť*), *povyšovať sa* (k *povýšiť sa*), *požehnávať* (k *požehnať*), *požičiavať* (k *požičať*) a i. Všetky uvedené slovesá Mihál zaraďuje medzi iteratíva alebo frekventatíva (podľa prípony)![2]

Pre zaradenie slovies typu *pokašlávať*, *pofukovať* do vidového systému sú rozhodujúce dve navzájom súvisiace skutočnosti: 1. spôsob ich tvorenia a 2. jednovidovosť. A. V. Isačenko[3] presvedčivo ukázal, že slovesá typu *pokašlávať* nie sú utvorené predponou *po-* od iteratívnej formy typu *kašlávať*, ale sa tvoria „komplexne prefixálno-sufixálne" od príslušných bezpredponových a bezpríponových slovies, teda: *kašl-ať* — *po-kašl-ávať*.[4] Správnosť tohto názoru potvrdzujú najmä slovesá tohto typu na *-ovať*, ktoré jestvujú práve len s predponou *po-*, resp. s niektorou inou predponou, ale bez predpony nejestvujú. Napr.: *pokrikovať*, *pokukovať*, *pospevovať*, *poškuľovať* a i. Je zrejmé, že sloveso *pospevovať* nemôže byť utvorené predponou *po-* od nejakého iteratíva „spevovať", pretože takéto iteratívum nejestvuje. Sloveso *pospevovať* je predponovo-príponová odvodenina od základného slovesa *spievať*, pričom pred príponou *-ova-* nastáva pravidelné skracovanie korennej slabiky: *fúkať* — *pofukovať*, *hvízdať (si)* — *pohvizdovať (si)*, *lietať* — *poletovať* a pod.

Ďalej Isačenko správne ukázal, že slovesá typu *pokašlávať* nie sú nedokonavými „párovými" slovesami k dokonavým slovesám typu *pokašlať*, keďže význam predpony *po-* je v každom z týchto typov iný a v dôsledku toho sa nekryje ani celkový lexikálno-gramatický význam príslušného

[2] Neujasnenosť teoretických kritérií priviedla Mihála k tomu, že za frekventatíva pokladá aj dokonavé slovesá *pomocovať sa*, *postrečkovať*, *postretávať*, *povaľkovať* a že za predponové pokladá aj slovesá *poručníkovať*, *poručníčkovať*, *požičiavať*. Nespoľahlivosť Mihálovho materiálu ešte zvyšuje skutočnosť, že Mihál s obľubou uvádza málo frekventované nárečové výrazy alebo výrazy celkom umelé, nikde nedoložené, ako napr. *pohárať*, *pohĺcať*, *poprášať*, *porádzať*, *požímať*, *požínať*, *pogevdžievať*, *pomrziavať*, *pomrzúvať* (doložené je len *pomrzievať* a *pomŕzať*); *pomykovať*, *pomykúvať* (doložené je len *pomykávať* a *pomykávať sa*), *popiľovať*, *posipkávať*, *požmolúvať* a i.

[3] A. V. Isačenko, *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim. Morfologija II*, Bratislava 1960, 279 n.

[4] Naznačené Isačenkovo morfematické členenie slovies typu *pokašlávať* sa čiastočne odchyľuje od bežného chápania, podľa ktorého by skôr išlo o sufix *-va-*, teda *po-kašlá-va-ť*. Ale na tom v tejto súvislosti nezáleží. Rozhodujúce je konštatovanie, že tu ide o „komplexný" predponovo-príponový spôsob tvorenia.

dokonavého a nedokonavého slovesa, ako je to pravidlom pri „vidových pároch". Ďalej budeme mať možnosť overiť si túto skutočnosť na viacerých slovesách. Tu si zatiaľ povšimneme významový rozdiel medzi dokonavými slovesami typu *pokašlať* a nedokonavými slovesami typu *pokašlávať* len vo všeobecnosti. Dvojica *pokašlať — pokašlávať*, ktorú si vybral Isačenko, nie je však z tejto stránky najpresvedčivejšia, lebo významový rozdiel medzi oboma slovesami je veľmi jemný.[5]

Nápadnejší je rozdiel vo význame predpony *po-* napríklad medzi slovesami *posedieť (si)* a *posedávať/posedúvať*. Pri dokonavom slovese *posedieť (si)* predpona *po-* vyjadruje časové obmedzenie deja. Slovník slovenského jazyka (ďalej SSJ) má pri hesle *posedieť (si)* výklad 1. stráviť istý čas sedením, zotrvať istý čas sediac a 2. stráviť istý čas vo väzení, byť zatvorený. Naproti tomu pri slovesách *posedávať/posedúvať* nejde vôbec o časové obmedzenie deja. Naopak, tieto slovesá vyjadrujú dej oslabenej intenzity, občas sa opakujúci bez akéhokoľvek časového obmedzenia. SSJ pri hesle *posedávať/posedúvať* podáva výklad ‚po chvíľkach, s prestávkami sedieť niekde'. Ináč by tento významový odtienok bolo možno vyjadriť takto: ‚každú chvíľu si niekde sadnúť'. Ako ukazuje tvrdá spoluhláska v koreni, slovesá *posedávať/posedúvať* vlastne nie sú odvodené od slovesa *sedieť* (tým menej od slovesa *posedieť*), ale od slovesa *sadať (si)*, pričom sa však koreň tohto slovesa pod vplyvom staršieho variantu *sedať (si)* skrížil s koreňom slovesa *sedieť: sadať (si)*, star. i *sedať (si)* × *sedieť* → *po-sed-á-va-ť/po-sed-ú-va-ť*.

Iný významový rozdiel je napríklad medzi slovesami *pochorieť — pochorievať* alebo *popadať — popadávať*. Pri dokonavých slovesách *pochorieť, popadať* má predpona *po-* distributívny význam (‚jeden po druhom, vo väčšom množstve, všetci, všetko'),[6] kým pri nedokonavých slovesách *pochorievať* (‚občas byť chorý, chorieť, chorľavieť')[7] a *popadávať* (‚po

[5] Isačenko vysvetľuje význam rus. *pokašľať* ako „stráviť istý čas kašlaním" a význam rus. *pokašlivať* ako „čas od času kašľať". Avšak lexikálny význam samého slovesa *kašľať* umožňuje chápať príslušný dej ako mnohofázový a to zvádza k tomu, aby sme predponové dokonavé sloveso *pokašľať* chápali ako synonymum slovesa *zakašľať*, t. j. ako jednorazový dej. V SSJ vysvetľuje sa význam slovesa *pokašľať* ako „mierne, trocha zakašľať" a uvádzajú sa naň dva doklady: *Adam p o k a š ľ a l, rozmýšľajúc, či pravdu povedať...* (Kukučín) *Major p o k a š ľ a l rozdutým basovým kašľom.* (Vajanský) Význam slovesa *pokašlávať* sa potom môže javiť ako občasné opakovanie tohto jednorazového deja, i keď tu v skutočnosti ide o iný významový odtienok, ako ukazuje výklad v SSJ „chvíľami, opätovne kašľať", zhruba zhodný s uvedeným Isačenkovým výkladom. SSJ dokladá tento význam troma citátmi: *Dievča p o k a š ľ á v a l o často.* (Jesenský) *Stará gazdiná sedí na peci a p o k a š ľ á v a vždy.* (Timrava) *Ľud v laviciach prestal p o k a š ľ á v a ť.* (Urban)

[6] O distributívnom význame predpony *po-* pozri m o j u štúdiu *Distributívne slovesá v slovenčine*, SR 27, 1962, 334 n.

[7] *Anica dosť často p o c h o r i e v a l a.* (Tajovský)

troche, riedko padať, obyčajne o snehu')[8] má predpona *po-* oslabujúci, zmierňujúci význam (vyjadruje dej oslabenej intenzity). Pre tento veľký významový rozdiel v predpone *po-* nemožno dvojice *pochorieť — pochorievať, popadať — popadávať* spájať ako dokonavú a nedokonavú formu toho istého slovesa. Ide o samostatné jednovidové slovesá, utvorené nezávisle odlišným slovotvorným postupom od bezpredponových slovies *chorieť, padať*.

Podobné, väčšie alebo menšie významové rozdiely sa dajú zistiť v prevažnej väčšine takých prípadov, kde popri nedokonavom slovese typu *pofukovať* jestvuje aj dokonavé sloveso s predponou *po-* typu *pofúkať*. Významové rozdiely v predpone *po-* a často aj v základe slovesa nedovoľujú nám tieto slovesá spájať ako vidové dvojice.

Nie sú zriedkavé ani také prípady, že popri nedokonavom slovese typu *pofukovať* vôbec nejestvuje (alebo sa nepoužíva) dokonavé sloveso s predponou *po-*. Takáto situácia je (podľa SSJ) pri slovesách *poblikávať, pobolievať, pobrinkovať/pobrinkávať, pobronievať, pobzučiavať, pobzukávať/pobzukovať, pocengávať, pocupkávať, podrapkávať, podunievať* (nár. i *podudnievať*), *pofikávať, pofrnkávať, pohnevkávať sa, pohopkávať (si), pohrabkávať si, pohrávať,*[9] *pohryzkávať*, nár. *pohržievať (kôň pohržieval), pochechtávať sa*, nár. *pochrochtávať,*[10] *pochromkávať* (= krivkať),[11] *pochvievať sa* (= slabo sa chvieť),[12] *pochytkávať, poklusávať,*[13] *pokreskávať, pokrivovať/pokrivkovať* (= trochu, mierne krívať, krivkať),[14] *pokrochkávať, pokuľhávať, poletovať/poletúvať* (bohato významove členené), *pomrnkávať, pomumlávať, popiskovať (si), porehtávať* (= chvíľami rehtať, erdžať),[15] *poručiavať* (= chvíľami trochu ručať),[16] *posedkávať (si), posmrdkávať, posrkovať/posrkávať, postenávať, postonávať, posvižkávať* (= chvíľami zľahka švihať, šibať, pošibávať),[17] *posvrkávať* (= chvíľami

---

[8] *Začal p o p a d á v a ť sneh.* (Figuli)

[9] *Úsmev mu p o h r á v a l okolo úst.* (úzus) *Vo vrcholoch p o h r á v a l meštrál.* (Kukučín)

[10] *Bravy spokojne p o c h r o c h t á v a j ú.* (Ondrejov)

[11] *Priletel Andrej, bledý a p o c h r o m k á v a j ú c i na ľavú nohu.* (Vajanský)

[12] *Mesiac (na hladine) jemne sa p o c h v i e v a l.* (Urban) *Vysoké napätie ľudskej energie, ktoré sa p o c h v i e v a.* (Tatarka)

[13] *Zámožnejší kupci p o k l u s á v a j ú na muloch.* (Kukučín)

[14] *Zdá sa, že na jednu nohu trocha p o k r i v u j e.* (Jégé) *Drahotinová p o k r i v k u j ú c ide za nami ako umučená.* (Vansová) — Homonymné *pokrivovať*[2] [= trochu kriviť: *I jedna i druhá p o k r i v u j ú gambami na nás.* (Hviezdoslav)] možno síce spojiť s dok. *pokriviť*, ale len pri význame „trochu skriviť, nakriviť", nie však vo význame „viacnásobne ohnúť, skriviť, poohýbať" (napr. *pokriviť plech, drôt, klince*), v ktorom sloveso *pokriviť* vyjadruje distributívny spôsob slovesného deja a je teda jednovidové.

[15] *Kone p o r e h t á v a l i.* (Vajanský)

[16] *Voly p o r u č i a v a l i.* (Ondrejov)

[17] *P o s v i ž k á v a l tým svojím bičíkom.* (Šoltésová)

slabo svrkať),[18] *pošedivievať* (= miestami trochu šedivieť),[19] *poškľabovať sa, poškripkávať* (= chvíľami slabo škrípať),[20] *poškuľovať, pošmrdkávať* (= chvíľami slabo švihať, oháňať sa, šmrdkať),[21] *pošumievať, povolávať*[2] (= chvíľami volať, pokrikovať),[22] *povrzgávať, povzlykávať, pozunievať, poživkávať si* (= expr. žiť si),[23] *požmurovať*, nár. *požundrávať (si)* [= pohundrávať (si)].[24] Pri uvedených slovesách SSJ nezaznamenáva dokonavé formy s predponou *po-*.

I keď k viacerým z uvedených slovies (ale zďaleka nie k všetkým) možno utvoriť dokonavé slovesá s predponou *po-* (s významovým odtienkom časového obmedzenia deja), napr. *pobzučať, podrapkať, pofikať (si), pohopkať (si), pochechtať sa, pokreskať, pokrivkať, pokrochkať, pomrnkať, pomumlať, postenať, postonať, pošmrdkať, pošumieť, povzlykať*, ostáva faktom, že tieto dokonavé formy, ktoré sú často iba potenciálne, majú iný významový odtienok ako príslušné nedokonavé formy *pobzučiavať, podrapkávať* atď. a teda netvoria s nimi vidové dvojice. Sama skutočnosť, že pomerne veľký počet nedokonavých slovies typu *pokašlávať, pofukovať* vôbec nemá k sebe dokonavé slovesá s predponou *po-*, je dôkazom toho, že ide o jednovidové slovesá. Jednovidové sú, pravda, všetky slovesá tohto typu, teda aj tie, ku ktorým zdanlivo jestvujú dokonavé formy.

Jednovidovosť slovies typu *pokašlávať, pofukovať* svedčí o tom, že tieto slovesá vyjadrujú jeden zo spôsobov slovesného deja. Obyčajne sa charakterizujú ako slovesá vyjadrujúce malú mieru deja. Túto charakteristiku nájdeme napr. u Šmilauera,[25] u Horeckého,[26] u Kopeč-

---

[18] *Svrčky ospalo, tiahlo posvrkávajú.* (Šoltésová)

[19] *Čierne vlasy mu už pošedivievajú.* (Ondrejov)

[20] *poškripkávať zubami* (Ondrejov)

[21] *Kočiš pošmrdkával bičom.* (Jesenský) *Pes pošmrdkával chvostom.*

[22] *Mamka na ňu povoláva.* (Jesenský) *Martin povolával v stajni na voly.* (Podjavorinská) — Homonymum *povolávať*[1] je nedokonavá vidová forma k *povolať*[1] (v rozličných významoch).

[23] *Tu si žije, poživkáva medzi samými vzdychmi a spomienkami.* (Skalka)

[24] *„Koťátko" sa škrabalo za uchom a pokojne si požundrávalo.* (Hečko)

[25] V. Šmilauer, *Slovesný vid a způsob slovesného děje*, Hovory o českém jazyce, Praha 1940, 77. — Pri význame „malá míra, částečnost" Šmilauer uvádza s predponou *po-* jednak dokonavé slovesá *poodhaliti, pomačkati, pobídnouti, poblednouti*, jednak nedokonavé sloveso *postonávati* a hovorí že je to „tvorenie veľmi výrazné a živé". — Charakteristiku „malá, resp. veľká miera deja" nájdeme už v starších prácach o vide. Bežne ju používa napr. F. Trávníček, *Studie o českém vidu slovesném*, Praha 1923, 190, 193, 231 a inde. Avšak Trávníček uvádza pri tomto význame len dokonavé slovesá typu *poskočiti, posečkati, pousmáti se* a potom párové slovesá *popotáhnouti — popotahovati, poposednouti — poposedávati*. Jednovidové slovesá typu *postonávati* Trávníček nikde nespomína.

[26] J. Horecký, *O tvorení slovies predponami*, SR 22, 1957, 149—150. Horeckého charakteristika slovies *pochorievať, pobolievať, pokuľhávať, poletovať, popíjať, povrzgávať, potĺkať sa* je protirečivá. Hovorí, že sa nimi vyjadruje „dlhšie trvajúci dej", a zároveň, že „všetky vyjadrujú malú mieru deja".

n é h o[27] a i. Avšak A. V. I s a č e n k o[28] právom poukazuje na to, že pojmy ‚malá miera', resp. ‚veľká miera deja' sú pre presné určenie spôsobu slovesného deja príliš neurčité, a odporúča radšej nepoužívať uvedené termíny.

Isačenko (c. d., 279 n.) nazval dejový význam, ktorý vyjadrujú slovesá typu *pokašlávať*, „prerývano-zmierňujúcim" (vhodnejšie azda „zmierneným") spôsobom slovesného deja (rus. *preryvisto-smiagčiteľnaja soveršajemosť*). V tomto trochu nezvyčajnom pomenovaní sú správne výstihnuté dve významové zložky slovies typu *pokašlávať:* oslabená, zmiernená intenzita a prerušované trvanie (občasné opakovanie) sloves. deja.

Názor, že slovesá typu *pokašlávať* sú jednovidové nedokonavé slovesá a nie nedokonavé vidové formy k dokonavým slovesám s predponou *po-*, nie je dosiaľ všeobecne prijatý. Z našich jazykovedcov ho zastáva J. H o r e c k ý (c. p., 149). Teoreticky tento názor zdôvodnil A. V. I s a č e n k o (c. d., 209 n., najmä 279—283). I F. K o p e č n ý (c. d., 110 a 130) pokladá čes. slovesá *pobíhat, poléhávat* (tak!), *poletovat, posedávat; potloukat se, potulovat se* za „nepárový typ imperfektivní", ale vyhlasuje tento typ za „ještě řidší [ako typ *počíst si, pohrát si — pohrávat si*] a nesourodý" (c. d., 110) a ďalej (str. 131) hovorí o tvaroch *pobihuje, pobodává, poklepává, pokulhává, polehává* (tak!), *posedává, postonává, postává, popásá se, pohrává si, poprchává/-uje* ako o „nedokonavých paralelách". Jeho stanovisko nie je jednoznačné. Zdá sa, že Kopečný nerozlišuje jednovidové slovesá typu *pokašlávať, pofukovať* od nedokonavých foriem niektorých párových slovies s predponou *po-*.

V lexikografickej praxi sa dosiaľ v dostatočnej miere neuplatnili výsledky bádania o spôsoboch slovesného deja. Slovesá typu *pokašlávať, pofukovať* sa obyčajne priraďujú ako nedokonavé formy k dokonavým slovesám s predponou *po-* (pravda, ak takéto slovesá jestvujú), a to bez ohľadu na rozdiely v ich význame. Poukázal už na to Isačenko (c. d., 280—281). Takýto postup zachováva i najnovší Slovník spisovného jazyka českého (II. diel v zošitoch). Pri predpone *po-* (c. d., 626) označujú sa slovesá *pobolívat, pobručívat, pobručovat, pohvízdávat, potulovat se; pobafávat (si), poštěkávat, pokulhávat, pobíhat* ako „nedokonavé vidové protějšky k některým [dokonavým] slovesům" s predponou *po-* (ako príklady sa uvádzajú slovesá rozličných, nesúrodých typov: *poblednout, pošedivět, pořídnout, poskočit, posunout; postrčit; pofoukat; pocuchat; pocucat; pobolet; podumat, pobručet; pohvízdat; potoulat se; pobouřit; pobourat*).

Pri spracúvaní rozličných typov slovies s predponou *po-* v Slovníku

[27] F. K o p e č n ý, *Slovesný vid v češtině*, Rozpravy ČSAV, Praha 1962, 130—131.
[28] A. V. I s a č e n k o, c. d., 241—242.

slovenského jazyka sme sa usilovali odlíšiť jednovidové slovesá vyjadrujúce niektorý spôsob slovesného deja od nedokonavej, príp. dokonavej vidovej formy párových slovies, a to tak, že sa takéto slovesá spracúvajú samostatne v osobitnom hesle. Tak napríklad slovesá *pabafkávať (si), pobehávať/pobehovať/pobehúvať, pobelievať sa, pobežkávať, pobrechávať* a mn. i. sa nepriraďujú k dokonavým slovesám *pobafkať (si), pobehať (si), pobelieť, pobežkať (si), pobrechať (si)* ako ich nedokonavé vidové formy, ale sa spracúvajú ako osobitné heslá. Vo väčšine prípadov je tento postup plne odôvodnený rozdielom v spôsobe slovesného deja a okrem toho často aj rozdielmi v samom lexikálnom význame príslušných slovesných dvojíc.

Avšak pri niektorých dvojiciach slovies s predponou *po-*, u ktorých je lexikálny význam totožný, je veľmi ťažko zistiť rozdiel v spôsobe slovesného deja, lebo tu niet presného rozlišovacieho kritéria. V takýchto prípadoch môže byť sporné, či ide o slovesá vyjadrujúce „prerývano-zmiernený spôsob slovesného deja", alebo o nedokonavú vidovú formu párového slovesa. Vtedy možno pokladať nedokonavé slovesá s predponou *po-* za párové vidové formy. Treba si uvedomiť, že jednotlivé jazykové kategórie nie sú od seba nepriestupne oddelené, ale že navzájom na seba vplývajú a vytvárajú prechodné typy.

Pri takejto zložitej situácii bude účelné, keď uvedieme všetky nedokonavé slovesá s predponou *po-*, ktoré SSJ pokladá za jednovidové (vyjadrujúce „prerývano-zmiernený spôsob slovesného deja"). SSJ zaznamenáva pomerne veľký počet takýchto slovies. Pravda, zaznamenáva iba tie, ktoré sú doložené v slovníkovom materiáli Ústavu slovenského jazyka. Ich počet by sa dal podstatne rozmnožiť, keďže ide o produktívny slovotvorný typ. V zozname pri každom slovese uvedieme, od ktorého slovesa je odvodené a ku ktorému dokonavému slovesu s predponou *po-* nepatrí (pokiaľ také sloveso vôbec jestvuje), k tomu odôvodnenie. Vysvetlenie významu podávame z úsporných dôvodov len v najnutnejších prípadoch. Na začiatku porovnáme postup v SSJ s postupom v SSJČ (pokiaľ siaha jeho 19. zošit).

Zoznam nedokonavých slovies s predponou *po-* vyjadrujúcich ‚prerývano-zmiernený spôsob slovesného deja':

pobafkávať (si) (čo, z čoho i bezpredm.) — k *bafkať (si);* nie je nedok. k *pobafkať (si),* ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d. — SSJČ *pobafávat (si),* zried. *pobafovat (si)* správne nespája s dok. *pobafčit si*

pobehávať/-ovať/-úvať/pobiehať (bezpredmetové) — k *behať;* nie je nedok. k *pobehať,* ktoré je významove bohatšie a vyjadruje obmedzovací a distributívny spôsob s. d. — SSJČ má samostatné *pobíhati* a k nemu nás. *pobíhávati* (v slovenčine *pobehávať* nie je nás. vo vlastnom zmysle, ale synonymné s *pobiehať*)

pobelievať sa — k *belieť sa;* v SSJ nevhodne spojené s *pobelievať,* ktoré je nedok. k *pobelieť*

pobežkávať — k *bežkať;* nie je nedok. k

poběžkať (si), ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

poblikávať — k *blikať;* SSJČ *poblikávati*

poblyskávať/-ovať/-úvať (jestvuje i vo zvratnej podobe so *sa*, ale SSJ ju neuvádza) — k *blýskať (sa);* nie je nedok. k *poblýskať*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.; SSJČ uvádza *poblýskávati/poblyskovati* ako nedok. k *poblýskati*, ktoré však označuje ako zriedkavé; okrem toho SSJČ uvádza zvratné *poblýskávati (-ovati) se*

pobolievať — k *bolieť;* SSJČ uvádza *pobolívat* ako nedok. k *poboleti*

pobrechávať (si) — k *brechať;* nie je nedok. k *pobrechať (si)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pobrinkovať/-ávať — k *brinkať*

pobrnkávať — k *brnkať;* nie je nedok. k *pobrnkať*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.; SSJČ má *pobrnkávat* a neuvádza *pobrnkat*

pobronievať — k *bronieť*

pobuchávať — k *búchať;* nie je nedok. k *pobúchať*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pobzučiavať — k *bzučať; pobzukávať/pobzukovať* — k *bzukať;* SSJČ spája varianty *pobzučovati/pobzučívati/pobzukovati/pobzukávati* (nie neoprávnene, keďže ide o zvukomalebné slovo, kde hlásková podoba máva často rozličné nepravidelnosti)

pocengávať (nár. i *pocingávať*) — k *cengať;* SSJČ uvádza *pocinkávat*

pocupkávať — k *cupkať;* SSJČ uvádza *pocupávat*, ale spája v jednom hesle homonymá *pocupávať*[1] *(dítě pocupávalo vedle matky* — k *cupat)* a *pocupávať*[2] (nedok. k *pocupat*)

počmudievať — k *čmudiť*

podrapkávať — k *drapkať*

podriemkavať/-kovať (nár. i *podremkúvať*) — k *driemkať; podriemavať/-ovať* — k *driemať;* nie je nedok. k *podriemať si / podriemkať si* (doložené len vo zvratnej podobe), ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

podudrávať (si) — k *dudrať;* nie je nedok. k *podudrať (si)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

poduchovať — k *dúchať;* nie je nedok. k *podúchať*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

podunievať (nár. i *podudnievať*) — k *dunieť*

podupávať — k *dupať;* nie je nedok. k *podupať*, ktorého prvý význam („pošliapať, postúpať, poskákať po niečom") je celkom odlišný a v druhom význame ide o obmedzovací spôsob s. d. (pravda, významový rozdiel je tu málo výrazný)

podupkávať — k *dupkať;* nie je nedok. k *podupkať* z rovnakých dôvodov ako pri *podupávať*

podurkávať — k *durkať;* vo význame ‚občas zarachotiť, zadunieť' nepatrí k dok. *podurkať*, lebo to taký význam nemá; spoločný obom slovesám je iba význam „poháňať, duriť", avšak aj tu je medzi oboma slovesami rozdiel v spôsobe s. d. (dok. *podurkať* vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.); osobitne stojí aj jednovidové dok. sloveso *podurknúť* (s „nadbytočnou" expresívnou predponou *po-*), vyjadrujúce jednorazový spôsob s. d.

poďúvať — k *duť;* môže však patriť aj k dok. *poduť*, pretože lexikálny význam oboch slovies sa kryje a predpona *po-* v *poduť* sotva vyjadruje časové obmedzenie, ale skôr väčšiu-menšiu intenzitu s. d.: *vichor lepšie podul*

podychovať zried. — k *dýchať;* nepatrí k dok. *podýchať*, ktoré je kniž. zastar. a vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pofajčievať (si) — k *fajčiť;* nepatrí k dok. *pofajčiť (si)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pofikávať — k *fikať*

pofrkávať — k *fŕkať* (o koňoch); dok. *pofŕkať* v tomto význame nie je doložené

pofrkovať — k *fŕkať* („striekať, kropiť", i o daždi „slabo popŕchať"); môže však patriť aj k dok. *pofŕkať*, pretože lexikálne významy oboch slovies sa kryjú a predpona *po-* v *pofŕkať* sotva vyjadruje časové obmedzenie, ale skôr väčšiu-menšiu intenzitu s. d.

pofrnkávať — k *frnkať;* dok. *pofrnkať (si)* SSJ nezaznamenáva, v jazyku však jestvuje, lenže vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pofukovať — k *fúkať* (o vetre); nepatrí k dok. *pofúkať*, ktorého prvý význam je iný a v druhom, ktorý je zhodný, ide o obmedzovací spôsob s. d.

pohanbievať sa — k *hanbiť sa;* nepatrí k

dok. *pohanbiť sa*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohegávať (sa) — k *hegať (sa)*; nepatrí k dok. *pohegať (sa)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohmkávať (si) — k *hmkať*; nepatrí k dok. *pohmkať (si)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohnevkávať sa — k *hnevkať sa*

pohojdávať (sa) — k *hojdať (sa)*; nepatrí k dok. *pohojdať (sa)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohopkávať (si) — k *hopkať (si)*

pohrabávať zried. — k *hrabať*; nepatrí k dok. *pohrabať*, ktoré je významove bohaté a vyjadruje iné spôsoby s. d. (rezultatívny, obmedzovací i distributívny)

pohrabkávať si — k *hrabkať si* (o koňoch)

pohrabovať (si) — k *hrabať (si)*; nepatrí k dok. *pohrabať* (dôvody p. pri *pohrabávať*)

pohrávať — k *hrať*; dok. *pohrať* sa nepoužíva

pohrávať sa, star. i *pohrávať si* — k *hrať sa (si)*; nepatrí k dok. *pohrať sa*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohrkávať/-ovať — k *hrkať*; nepatrí k dok. *pohrkať*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohrmievať — k *hrmieť*; nepatrí k dok. *pohrmieť*, ktoré je v základnom význame zriedkavé a vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohryzkávať — k *hryzkať*

pohržievať nár. — k *hržať* (= erdžať)

pohuckávať — k *huckať*; nepatrí k dok. *pohuckať*, v ktorom predpona *po-* má čisto vidový význam

pohundrávať (si) — k *hundrať (si)*; nepatrí k dok. *pohundrať (si)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohupkávať (sa) — k *hupkať (sa)*; nepatrí k dok. *pohupkať (sa)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohupovať sa — k *húpať sa*; nepatrí k dok. *pohúpať sa*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pohutovať — k *hútať*; nepatrí k dok. *pohútať*, ktoré v prvom význame vyjadruje obmedzovací spôsob s. d. a druhý význam (kraj.) je odlišný

pohvizdovať (si)/-úvať (si) — k *hvízdať (si)*; nepatrí k dok. *pohvízdať (si)*, ktoré je významovo chudobnejšie a vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pochechtávať sa — k *chechtať sa*

pochlipkávať — k *chlipkať*; nepatrí k dok. *pochlipkať*, lebo to vyjadruje distributívny spôsob s. d.

pochlubovať sa knižz. zried. — k *chlúbiť sa*; sotva môže patriť k dok. *pochlúbiť sa*, v ktorom predpona *po-* má čisto vidový význam

pochorievať — k *chorieť*; nepatrí k dok. *pochorieť*, v ktorom predpona *po-* vyjadruje distributívny spôsob s. d.

pochrapkávať — k *chrapkať*; nepatrí k dok. *pochrapkať si* (doložené len so *si*), ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pochrochtávať nár. — k *chrochtať*

pochromkávať zried. — k *chromkať* (= trochu krívať)

pochrumkávať (si) — k *chrumkať (si)*; nepatrí k dok. *pochrumkať*, ktoré má distributívny význam, ani k *pochrumkať si*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pochvievať sa knižz. zried. — k *chvieť sa*

pochytkávať — k *chytkať*

poihrávať — k *ihrať*; nepatrí k dok. *poihrať*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

poihrávať sa, zried. i *poihrávať si* — k *ihrať sa*; nepatrí k dok. *poihrať sa (si)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pokašlávať — ku *kašlať*, nie k dok. *pokašlať* (pozri vyššie)

pokľakovať — ku *kľakať (si)*; nepatrí k dok. *pokľakať (si)*, ktoré má distributívny význam (je teda jednovidové); osobitne stojí aj dok. *pokľaknúť (si)*, ktoré má „nadbytočnú" predponu *po-* a vyjadruje jednorazový spôsob s. d.

poklepávať/poklopávať — ku *klepať/klopať*; môže však byť aj nedok. k *poklepať/poklopať* v tých významoch, v ktorých sa s ním zhoduje

poklepkávať/poklopkávať — ku *klepkať/klopkať*; môže však byť aj nedok. k *poklepkať/poklopkať*, pokiaľ dok. nechápeme ako obmedzovací spôsob s. d.

poklesávať — ku *klesať*; dok. *poklesnúť* má celkom iné významy

poklipkávať — ku *klipkať*; nepatrí k dok

poklipkať, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pokľuckávať — ku *kľuckať;* nepatrí k dok. *pokľuckať*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

poklusávať — ku *klusať*

pokolembávať (sa) — ku *kolembať (sa);* nepatrí k dok. *pokolembať (sa)*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pokreskávať — ku *kreskať*

pokrikovať, zried. i *pokríkať* — ku *kričať;* spoluhláska *-k-* v *pokrikovať* je analogická podľa *vykrikovať* a iných odvodenín od dok. *(vy)kríknuť;* táto malá nepravidelnosť v tvorení spôsobuje, že sloveso *pokrikovať* sa postupne lexikalizuje a odpútava od slovesa *kričať;* k *pokrikovať* si Tatarka sekundárne pritvoril dok. *pokríknuť*

pokrivkávať/-kovať — ku *krivkať;* nepatrí k dok. *pokrivkať*, ktoré je významove chudobnejšie a vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pokrivovať[1] — ku *krívať;* o homonymnom *pokrivovať*[2] p. vyššie pozn. 14

pokrochkávať — ku *krochkať*

pokrúcať (sa), star. i *pokrucovať (sa)* — ku *krútiť (sa);* dok. *pokrútiť (sa)* vyjadruje iné spôsoby s. d. (obmedzovací a distributívny) a sčasti má aj iné významy

pokukávať/-kovať — ku *kukať;* nepatrí k dok. *pokukať (sa)*, ktoré má distributívny význam (je teda jednovidové); kniž. a zried. je dok. *pokuknúť* (= nakuknúť), ktoré je možno sekundárne pritvorené k *pokukávať/-kovať*

pokuľhávať — ku *kuľhať*

pokvapkávať — ku *kvapkať;* dok. *pokvapkať* má iné významy a je prechodné, kým *pokvapkávať* je bezpredmetové

pokyvkávať/-kovať (sa) — ku *kyvkať (sa);* nepatrí k dok. *pokyvkať (sa)*, v ktorom predpona *po-* vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pokyvovať (sa) — ku *kývať (sa);* nepatrí k dok. *pokývať (sa)*, ktoré je významove bohatšie a v ktorom predpona *po-* vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.; dok. *pokývnuť* s „nadbytočnou" predponou *po-* vyjadruje jednorazový spôsob s. d.

poletovať/-úvať (významove bohato rozvetvené) — k *lietať;* nepatrí k dok. *polietať (si)*, ktoré je významove chudobnejšie a vyjadruje iné spôsoby s. d. (obmedzovací a distributívny)

polihovať/-úvať — k *ležať;* nepravidelnosť v tvorení [striedanie *h/ž* v koreni, udržiavané vplyvom *ľahnúť (si)* — *líhať (si)*] spôsobuje lexikalizáciu slovesa *polihovať/-úvať* a odpútavanie od slovesa *ležať;* nepatrí k dok. *políhať (si)*, ktoré ma distributívny význam

pomľaskávať (si)/-úvať (si) — k *mľaskať;* nepatrí k dok. *pomľaskať/pomliaskať*, ktoré vyjadruje obmedzovací spôsob s. d.

pomráčať sa — k *mračiť sa* (o počasí); nepatrí k dok. *pomračiť sa*, ktoré má iný lexikálny význam (o tvári) a v ktorom predpona *po-* má čisto vidovú funkciu

pomrkávať — k *mrkať;* nepatrí k dok. *pomrkať*, ktoré má obmedzovací význam

pomrzievať/pomŕzať — k *mrzieť;* sotva patrí k dok. *pomrzieť*, v ktorom predpona *po-* má čisto vidovú funkciu

pomumlávať — k *mumlať*

pomykávať (sa) — k *mykať (sa);* nepatrí k dok. *pomykať (sa)*, ktoré má obmedzovací význam; dok. *pomyknúť (sa)* vyjadruje jednorazový spôsob s. d.

popáčievať sa, popačovať sa — k *páčiť sa;* môže patriť i k dok. *popáčiť sa*

popadávať — k *padať* (o snehu, p. vyššie pozn. 8); nepatrí k dok. *popadať*, ktoré má iný lexikálny význam a vyjadruje distributívny spôsob s. d.

popásať (sa) — k *pásť (sa);* nepatrí k *popásť (sa)*, ktoré má obmedzovací i distributívny význam

popichávať/-ovať — k *pichať;* nepatrí k dok. *popichať*, ktoré má distributívny a obmedzovací význam; dok. *popichnúť* vyjadruje jednorazový spôsob s. d.; možno bolo sekundárne pritvorené k nedok. *popichávať/-ovať*

popíjať (si) — k *piť;* nepatrí k dok. *popiť*, ktoré má distributívny význam, ani k *popiť si* s obmedzovacím významom

popiskovať (si) — k *pískať*

poplakávať (si) — k *plakať;* nepatrí k dok. *poplakať (si)* s obmedzovacím významom

poplieskavať/popleskúvať/-ávať — k *plieskať;* sotva patrí k dok. *poplieskať*, kto-

ré môže mať obmedzovací i distributívny význam
popraskávať — k *praskať;* nepatrí k dok. *popraskať (sa)*, ktoré má iný lexikálny význam s distributívnym spôsobom s. d.
poprážať — k *pražiť;* nepatrí k dok. *popražiť*, ktoré má obmedzovací i distributívny význam
popřchať/-chávať/-chovať — k *pršať*, ale je už lexikalizované; dok. *popřchnuť* je zried., možno sekundárne pritvorené
poprskávať — k *prskať;* môže patriť i k dok. *poprskať*
popukávať — k *pukať;* nepatrí k dok. *popukať* s iným lexikálnym významom a s distributívnym spôsobom s. d.
porábať[1] — k *robiť;* lexikalizovalo sa ako hovor. synonymum slovesa *robiť;* nemôže patriť k dok. *porobiť* s distributívnym významom; zried. je homonymum *porábať*[2] k dok. *porobiť*[2] (= počarovať)
porehtávať kniž. zried. — k *rehtať* (o koňoch)
poručiavať zried. — k *ručať*
posacovať — k *sácať;* nepatrí k dok. *posotiť* s jednorazovým spôsobom s. d.
posedávať/-úvať — k *sadať X sedieť;* p. vyššie
posedkávať (si) — k *sedkať*
posepkávať (sa) nár. — k *sepkať;* môže patriť i k dok. *posepkať (sa)*
poskackávať (si) — ku *skackať;* nepatrí k dok. *poskackať (si)* s obmedzovacím významom
poskakovať (nár. i *poskacovať*) — ku *skákať;* nepatrí k dok. *poskákať*, ktoré má distributívny, rezultatívny i obmedzovací význam, ani k *poskočiť*, ktoré je lexikálne bohatšie ako *poskakovať* a vyjadruje jednorazový spôsob s. d.
posmievať sa — k *smiať sa;* lexikalizovalo sa
posmrdkávať — k *smrdkať*
posmrkávať — k *smrkať;* nepatrí k dok. *posmrkať* s obmedzovacím významom
posociavať (sa) — k *socať (sa);* nepatrí k dok. *posocať (sa)* s obmedzovacím významom
pospávať si — k *spať;* nepatrí k dok. *pospať si* s obmedzovacím významom
pospevovať (si) — k *spievať;* nepatrí k dok. *pospievať* s distributívnym významom
posrkovať/-kávať — k *srkať*
postávať — k *stáť;* lexikalizovalo sa; nepatrí k dok. *postáť*, ktoré má iné významy s obmedzovacím spôsobom s. d.
postrkávať/-ovať (sa) — k *strkať (sa);* nepatrí k dok. *postenať (si)/postonať (si)* s obmedzovacím významom (SSJ dok. neuvádza)
postenkávať/postonkávať/postenkovať — k *stenkať/stonkať;* nepatrí k dok. *postenkať (si)/postonkať (si)* s obmedzovacím významom
postrkávať/-ovať (sa) — k *strkať (sa);* nepatrí k dok-. *postrkať (sa)* s distributívnym významom
posvižkávať — k *svižkať*
posvrbievať — k *svrbieť;* nepatrí k dok. *posvrbieť* s obmedzovacím významom
posvrbkávať — k *svrbkať;* nepatrí k dok. *posvrbkať* s obmedzovacím významom
posvrkávať — k *svrkať* (pozri pozn. 18)
pošedivievať — k *šedivieť;* nepatrí k dok. *pošedivieť* s distributívnym významom
pošeptávať si/pošepkávať si i neos. *pošeptávať sa/pošepkávať sa* — k *šeptať si/šepkať si*, neos. *šeptať sa/šepkať sa;* nepatrí k dok. *pošeptať/pošepkať* s iným významom a s obmedzovacím spôsobom s. d.; dok. neos. **pošeptať sa/*pošepkať sa* vôbec nejestvuje
pošibkávať — k *šibkať*; nepatrí k dok. *pošibkať* s obmedzovacím významom
pošimrávať — k *šimrať;* nepatrí k dok. *pošimrať* s obmedzovacím významom
poškľabovať sa — ku *škľabiť sa*
pošklbávať (sa), nár. i *poškubávať (sa)* i *poskubávať (sa)* — ku *šklbať (sa);* nepatrí k dok. *pošklbať (sa)* s distributívnym a obmedzovacím významom
pošklbkávať (sa), nár. i *poškubkávať (sa)* i *poskubkávať (sa)* — ku *šklbkať (sa);* nepatrí k dok. *pošklbkať (sa)* s obmedzovacím a distributívnym významom
poškrabávať — ku *škrabať;* nepatrí k dok. *poškrabať* s obmedzovacím a distributívnym významom
poškrabkávať sa — ku *škrabkať sa;* nepatrí k dok. *poškrabkať sa* s obmedzovacím významom
poškripkávať — ku *škripkať*
poškuľovať — ku *škúliť*
pošmrdkávať — ku *šmrdkať*
pošomrávať (si) — k *šomrať (si);* nepatrí k dok. *pošomrať (si)* s obmedzovacím významom

poštekávať — k *štekať;* nepatrí k dok. *poštekať* s obmedzovacím významom
pošteklievať — k *štekliť;* nepatrí k dok. *pošteklіť* s obmedzovacím významom
poštipkávať/-ovať — k *štipkať;* nepatrí k dok. *poštipkať* s obmedzovacím významom
poštipovať — k *štípať;* nepatrí k dok. *poštípať,* v ktorom predpona *po-* má čisto vidový význam
poštrkávať/-ovať/poštŕkať — k *štrkať;* nepatrí k dok. *poštrkať* s obmedzovacím významom
poštrngávať (si) — k *štrngať (si);* nepatrí k dok. *poštrngať (si)* s obmedzovacím a distributívnym významom
pošuchávať/-ovať — k *šuchať/šúchať;* nepatrí k dok. *pošuchať/pošúchať* s obmedzovacím významom
pošumievať — k *šumieť*
pošuškávať (si) i neos. *pošuškávať sa* — k *šuškať (si),* neos. *šuškať sa;* nepatrí k dok. *pošuškať* s jednorazovým významom (alebo s čisto vidovým významom predpony *po-*) ani k *pošuškať si* s obmedzovacím významom; dok. neos. **pošuškať sa* nejestvuje
potackávať sa — k *tackať sa;* nepatrí k dok. *potackať sa* s obmedzovacím významom
potajovať sa nár. — k *tajiť sa;* dok. *potajiť sa* nie je doložené
potancúvať — k *tancovať;* nepatrí k dok. *potancovať (si)* s obmedzovacím významom
poťapkávať — k *ťapkať;* môže patriť i k dok. *poťapkať*
potemnievať — k *temnieť;* sotva patrí k dok. *potemnieť* s rezultatívnym významovým odtienkom
potľapkávať (sa) — k *tľapkať (sa);* môže patriť i k dok. *potľapkať (sa)*
potĺkať — k *tĺcť;* dok. *potĺcť* má iné lexikálne významy s distributívnym spôsobom s. d.
potĺkať sa — k *tĺcť sa;* lexikalizovalo sa vo význame ‚blúdiť bez cieľa, potulovať sa, ponevierať sa'; dok. *potĺcť sa* v tomto význame nejestvuje
potŕhať/potrhávať/-ovať (sa) — k *trhať* (sa) [= „mykať (sa), pomykávať (sa)"]; je významom veľmi blízke dok. *potrhnúť (sa)* s jednorazovým spôsobom s. d., ale netvorí s ním vidovú dvojicu
potriasať (sa) — k *triasť (sa);* nepatrí k dok. *potriasť (sa)* s obmedzovacím významom
poťukávať — k *ťukať;* nepatrí k dok. *poťukať* s obmedzovacím významom
potulovať sa — k *túlať sa;* lexikalizovalo sa; nepatrí k dok. *potúlať sa* s obmedzovacím významom
povaľkávať sa zried. — k *vaľkať sa* (= povaľovať sa, zaháľať, leňošiť); nepatrí k dok. *povaľkať sa* s iným lexikálnym významom
povaľovať sa — k *váľať sa;* lexikalizovalo sa v dvoch významoch [1. tráviť čas v nečinnosti, zaháľať, leňošiť, hlivieť (o osobách) a 2. ležať v neporiadku na rozličných miestach (o veciach)]; nepatrí k dok. *pováľať sa,* ktoré má iné lexikálne významy a vyjadruje iné spôsoby s. d. (distributívny a i.)
povievať — k *viať;* môže patriť i k dok. *poviať*
povlačovať — k *vláčiť;* nepatrí k dok. *povláčiť* ani v jednom význame (ide o tri homonymá)
povolávať[2] — k *volať* (= chvíľami volať, pokrikovať); je homonymné s *povolávať*[1], ktoré je nedok. vidovou formou k *povolať*
povoniavať — k *voňať;* nepatrí k *povoňať* s obmedzovacím významom
povrávať (si) i neos. *povrávať sa* — k *vravieť (si),* neos. *vravieť sa;* nepatrí k dok. *povravieť (si)* s inými lexikálnymi významami a s distributívnym alebo obmedzovacím spôsobom s. d.; neos. dok. **povravieť sa* nejestvuje; jestvuje iba zvratný tvar slovesa *povravieť*
povrkovať — k *vrčať*
povrtávať — k *vŕtať;* nepatrí k dok. *povŕtať* s obmedzovacím významom
povrzgávať — k *vŕzgať*
povzdychávať — k *vzdychať;* nepatrí k dok. *povzdychať* s obmedzovacím významom
povzlykávať — k *vzlykať*
pozunievať — k *zunieť*
poživkávať si — k *živkať si*
požmurkávať/-kovať — k *žmurkať;* nepatrí k dok. *požmurkať* s obmedzovacím významom
požmurovať — k *žmúriť*
požundrávať (si) nár. — k *žundrať (si)* [= hundrať (si)]

Produktívnosť tohto slovotvorného typu umožňuje tvoriť takýmto postupom i termíny. Domnievam sa, že sem možno zaradiť termíny *postrihovať* a *posukovať* z textilníctva a *postruhovať* z garbiarstva. Pravda, všetky tieto termíny sú lexikalizované a významove už priamo nesúvisia so základnými slovesami *strihať, súkať* a *strúhať*, od ktorých sú odvodené. A nesúvisia ani s dokonavými predponovými slovesami *postrihať, posúkať, postrúhať*.

Niektoré slovesá tohto typu, ako napríklad *pokrikovať, polihovať, popŕchať/-chávať/-ovať, porábať, posmievať sa, postávať, potĺkať sa, potulovať sa, povaľovať sa*, nadobudli osobitný lexikálny význam, viac alebo menej vzdialený od základného slovesa.

Opakujeme, že v niektorých prípadoch je ťažko rozhodnúť, či ide o sloveso vyjadrujúce „prerývano-zmiernený" spôsob slovesného deja, alebo o nedokonavú vidovú formu párového slovesa. Tak napríklad nedok. slovesu *poťahovať*, bohatému na významy, vo väčšine významov zodpovedá dok. *potiahnuť*. Avšak v niektorých významových odtienkoch sloveso *poťahovať* vyjadruje nesporne „prerývano-zmiernený" spôsob s. d. Pre významovú zložitosť sme však sloveso *poťahovať* nezaradili k tomuto typu. Podobne napr. tvoria vidové dvojice slovesá *pohladkávať — pohladkať, pochutnávať si — pochutnať si, pokúvať — pokuť, poťažkávať — poťažkať, poťažkávať si — poťažkať si* a mn. i., priezračnejšie. Nie celkom jasná je situácia pri zriedkavom *pokĺzavať sa* (v štýle, Chorvát). Je asi sekundárne pritvorené k dok. *pokĺznuť sa*.

Napokon si treba uvedomiť, že nie všetky jednovidové nedokonavé slovesá s predponou *po-* patria k uvedenému typu. Nepatria sem pre svoj lexikálny význam napríklad slovesá *pobíjať (sa), pojedať (sa), pohľadávať* a azda ešte niektoré iné. Pre tieto okolnosti bolo potrebné uviesť relatívne úplný zoznam slovies tohto typu.

CUDZIE NÁZVY ULÍC V SPISOVNEJ SLOVENČINE

Ladislav Dvonč

V osobitnej štúdii venovali sme sa výskumu cudzích vlastných mien v spisovnej slovenčine.[1] V rámci tohto výskumu sledovali sme aj otázku používania cudzích názvov ľudských sídel (osád, miest), ich častí, ulíc, námestí, nábreží, záhrad, cintorínov, mostov, ciest, význačných stavieb, častí chotárov, polí ap. ako jedného druhu vlastných mien (vo vymedzení *Pravidiel slovenského pravopisu* z r. 1953, resp. 1957 a 1962). V uvedenej štúdii sme však rozoberali len udomácňovanie cudzích názvov osád a miest, kým otázku ostatných názvov tohto druhu vlastných mien sme v nej neriešili. Otázku názvov ulíc (hovoríme len o názvoch ulíc, pričom máme na mysli nielen ulice, ale aj triedy, bulváre, námestia, nábrežia, cesty ap.) chceme podrobnejšie rozviesť v tejto štúdii.

Názvy ulíc sa môžu používať v spisovnej slovenčine v pôvodnej podobe, t. j. v podobe, v akej fungujú v príslušnom jazyku, alebo v poslovenčenej podobe, teda preložené do slovenčiny. Na mieste je otázka, ako sa v doterajšej praxi uplatňuje jeden alebo druhý postup. V súvise s tým nastoľuje sa aj otázka, či sa má používať cudzia alebo domáca podoba. Prv než odpovieme na tieto otázky, pozrieme sa na doterajšiu literatúru otázky.

Otázke českých vlastných mien v slovenčine venoval sa Š. Peciar.[2] V časti citovanej štúdie *(Základná podoba českých vlastných mien)* hovorí sa o názvoch ulíc, námestí, mostov v slovenskom kontexte.[3] Podľa autora prax pri používaní týchto názvov v slovenskom kontexte nie je ustálená. Súvisí to, ako uvádza, s tým, že sa takéto názvy v slovenskom kontexte ocitnú len zriedka. Ide najmä o pražské štvrte, ulice, námestia, mosty. Staré názvy štvrtí, ktoré boli pôvodne miestnymi názvami *(Smíchov, Vinohrady)*, si zachovávajú svoju pôvodnú podobu. Rovnako si zachovávajú pôvodnú podobu neobvyklé názvy typu *Na poříčí, Na slupi, V tůních, Můstek, Na můstku* ap. Obyčajne sa poslovenčujú názvy ako *Václavské námestie, Staromestské námestie, Staromestská radnica* ap. V názve *Ječná ulice* možno poslovenčiť iba apelatívum. Ťažko by bolo podľa autora poslovenčovať názvy *Dlouhá třída, třída krále Jiřího,* pretože by poslovenčením zanikla

[1] L. Dvonč, *O zdomácnených a nezdomácnených cudzích vlastných menách v spisovnej slovenčine,* SR 25, 1960, 38—53.

[2] Š. Peciar, *České vlastné mená v slovenskom kontexte,* SR 23, 1958, 249—266.

[3] C. m., 259—260.

ich totožnosť. Preto Š. Peciar myslí, že takéto názvy bude treba ponechávať v českej podobe aj v slovenskom kontexte. Názvy *Husova třída, třída Obránců míru* by sa dali prispôsobiť slovenskému kontextu poslovenčením apelatíva *(trieda)*, príp. aj odvodeného prídavného mena *(Nádražná)* alebo nezhodného prívlastku *(Obrancov mieru)*. Ďalej autor ešte uvádza, že sa poslovenčujú aj také názvy mostov, ako sú napr. *Karlov most, most Barikádnikov* ap.[4]

Letmo sa dotýka používania chorvátskych názvov ulíc, námestí atď. v Kukučínovej tvorbe K. Habovštiaková.[5] Autorka uvádza, že bohatú skupinu dalmatínskych vlastných mien tvoria u M. Kukučína zemepisné názvy, a to názvy krajov, častí chotára, názvy vôd a hôr, názvy miest, mestských štvrtí, ulíc, cintorínov i vlastné mená budov. Z príkladov, ktoré tu autorka uvádza, ide o tieto prípady: *Išli sme Ovocným námestím, kde sa predáva nielen ovocie, ale i zelenina, počnúc od šalátu až do hrášku, Gospodským trgom, kde je mestský dom, potom úzučkými ulicami, až sme sa dostali pred katedrálny chrám sv. Duja... — Jediný slobodný bod, nezastavený, je ‚Plokata sv. Duje', za Diokleciána ‚Peristil': pôvodne stĺporadie s 5 stĺpmi z jednej a s 5 z druhej strany. — To je ‚Mirogoj', záhrebský cintorín.*

Ako vidieť, Kukučín jednak prekladal chorvátske názvy (napr. *Ovocné námestie)*, jednak používal aj pôvodné názvy *(Gospodski trg)*.

Španielskych názvov ulíc, námestí atď. u Kukučína dotkla sa O. Kajanová.[6] Autorka výslovne hovorí, že najhojnejšiu skupinu španielskych vlastných mien v Kukučínových prácach z Južnej Ameriky tvoria zemepisné názvy. Sú to podľa nej názvy okresov, provincií, pohorí, vrchov, brál, dolín, chotárnych častí, jazier, riek, kanálov, zálivov, polostrovov, mená miest, ulíc, majerov a hostincov. Príklad: *Bolivarova ide od mora do vrchu, Diez y ocho de Setiembre (čítaj diez i očo) ťahá sa celou dĺžkou mesta.* Podobne názov hostinca: *Nad lagúnou na briežku je zas hostinec Cabo Negro.* Autorka aj v závere svojej štúdie uvádza, že u Kukučína pomerne veľký počet španielskych lexikálnych prvkov tvoria vlastné mená osôb, mená miest, obcí, pohorí, riek a vidieckych usadlostí.

Vo vzťahu češtiny a slovenčiny — čo je, myslíme, celkom dobre pochopiteľné — vždy sa bude zreteľnejšie prejavovať snaha ponechávať príslušné názvy ako lexikálne citáty. Príčinu toho vidíme nielen v blízkosti oboch jazykov, ale skôr v bezprostrednom poznaní českých, najskôr však pražských lokalít, t. j. názvov pražských ulíc, námestí, nábreží ap. Praha a jej jednotlivé časti sú veľkej väčšine našich obyvateľov bezprostredne známe z návštevy alebo prostredníctvom rozhlasu, televízie, literatúry atď., takže pôvodné názvy sú všeobecne známe. Používanie poslovenčených názvov by sa pociťovalo ako vytváranie názvov nových skutočností, stratila by sa „príchuť" pôvodných, originálnych názvov. S niečím podobným

[4] Tu však pripomíname, že v názve *Karlov most*, podobne ako v našom domácom názve *Karlova Ves* (časť Bratislavy) zachováva sa alternácia, hoci v dnešnej spisovnej slovenčine je tvar privlastňovacieho prídavného mena *Karolov*.

[5] K. Habovštiaková, *Chorvátske jazykové prvky v Kukučínovej dalmatínskej tvorbe*, Jazykovedné štúdie V, Bratislava 1960, 199—222; na str. 206.

[6] O. Kajanová, *Španielske jazykové prvky v Kukučínovom diele*, SR 26, 1961, 98—99.

máme do činenia aj pri používaní iných cudzích názvov, ale v týchto prípadoch predsa len nepôsobí tak silne uvedená bezprostredná znalosť miestnych pomerov. Treba upozorniť, že pri čiastočnom poslovenčení názvu *třída Obránců míru* na *trieda Obránců míru* by šlo už vlastne o isté prehodnotenie používaného názvu. Nešlo by tu o používanie názvu *třída Obránců míru* ako vlastného mena s nezhodným prívlastkom pri podstatnom mene, ale skôr o eliptické používanie názvu *Obránců míru*, pričom slovo *trieda* ako slovenský výraz by sa pociťovalo skôr ako slovo, ktoré nepatrí do vlastného mena, ale je mimo neho, niečo na spôsob názvov typu *hotel Kamzík, reštaurácia Slovan, kráľ Žigmund, knieža Svätopluk* ap.[7] Je však možné používať poslovenčený názov *trieda kráľa Jiřího*, v ktorom sa nemusí poslovenčovať cudzie rodné meno *Jiří*, pretože rodné mená sa bežne používajú aj v slovenskom kontexte — okrem prípadov využívania v beletrii ap. — v pôvodnej podobe. Vcelku o používaní českých vlastných mien ulíc, námestí, nábreží, sadov, mostov atď. možno povedať, že sa tieto názvy môžu okrem niektorých ustálených výnimiek, predstavujúcich zaužívané lexikálne citáty, poslovenčovať.

Prehľad prác, ktorý sme tu podali, ukazuje, že v slovenskom kontexte sa niekedy používajú cudzie vlastné mená ulíc, námestí, sadov, nábreží ap. Stanovisko k cudzím názvom zaujal iba Š. Peciar, ktorý je za používanie ustálených prípadov v pôvodnom znení.

Peciar riešil otázku používania českých vlastných mien ulíc v slovenskom kontexte, čo je osobitný prípad používania cudzích vlastných mien ulíc v spisovnej slovenčine. V našom rozbore tejto otázky pôjde nám jednak o zistenie, v ktorých prípadoch sa zvyčajne používajú iné cudzie vlastné mená ulíc, a ako máme posudzovať používanie takýchto cudzích názvov v slovenskom kontexte. Pri rozbore budeme vychádzať z dokladového materiálu, ktorý sme získali excerpciou prekladovej literatúry, v menšej časti aj iných prameňov, najmä novín.

Všimnime si na začiatku jeden výrazný prípad, v ktorom ide bežne o používanie cudzích vlastných mien ulíc, a to anglické názvy ulíc. V prekladoch z angličtiny je takmer nepísaným pravidlom, že sa ponechávajú pôvodné názvy ulíc, námestí atď. Tak je to napr. v dielach *Pes baskervilleský* a *Poklad z Agry* od Conana S. Doyla, ktoré vydala Spoločnosť priateľov krásnych kníh v preklade Alfonza Bednára.

Presne o tretej som už bol na Baker Street, ale Holmes ešte nebol doma. — Je známe, že bol zamestnaný v kancelárii na Leadenhall Street. — Latimer sedel oproti mne a pustili sme sa cez Charing Cross a hore po

[7] V názve *Husova třída*, ktorý sa tu tiež spomína, po poslovenčení apelatíva, resp. nahradení českého slova *třída* slovenským slovom *trieda*, niet viac čo poslovenčovať; názov je už plne slovenský.

Shaftsbury Avenue. — Iste ľahko pochopíte, že špecialista, ktorý má ďaleké ciele, musí začať v jednej z dvanástich ulíc vo štvrti Cavendish Square. — Teraz ideme po Vauxhall Bridge Road.

S prekladom — aj to nie celkom správnym — sa tu stretávame len ojedinele.

Keď sme sa takto zhovárali, prišli sme na Pael Mael a kráčali sme odtiaľ na námestie St. James.

Takýto stav je aj v iných prekladoch, napríklad v preklade *Forsytovskej ságy* od J. Galsworthyho (prel. J. Trachta, vyd. SPKK).

Kázal drožkárovi, aby ho zaviezol na Wistaria Avenue 3. — Dohnal svoju korisť až na lavičku pod jedným z levov na Trafalgar Square. — Vypil čaj u Ruffela na High Street. — Býval na Mount Street a zamieril k sídlu Winifred Dartieovej na Green Street. — Ako sa blížil k Malta Street v Soho k reštaurácii Bretagne, Soames s počudovaním myslel na tých sedem rokov v Brightone.

Rovnaký stav možno konštatovať aj v ďalších prekladoch, ktoré sa týkajú angloamerického života.

Po strmom úzkom schodišti (presne takom, aké viedlo do bytu Holmesa na Baker Street) vystupujem na druhé poschodie krčmy. (Odpovede na otázky). — Rozlúčili sa na Belgrave Square. (Balchin — Bednár) — Áno, toto meno vyslovil Pulai... Park Avenue. (Zilahy — Lukáč) — Vianočný večer strávil som na ulici, na Times Square. (tamže) — Býval v Lorrie Street. (Dreiser — Szathmáry-Vlčková) — Teraz sa ocitli zoči-voči na Michigan Avenue. (tamže) — Aké drahé boli izby na Bloomsbury Square... (Lewis — Javor) — Ústredňa bola V Baltimorskej banke, 9, Baltimore-Street. (Verne — Sitniansky)

Ako ukazujú príklady, takéto názvy sa bežne ponechávajú v nesklonnej podobe. Skloňovanie je tu zriedkavejšie.

Nikdy sa už nemusí vracať do domu na Hill Streete. (Bromfield — Mihál) — Nebolo by v tom viac pôžitku, ako keby ste sa polaskali s prostitútkou zo Jermyn Streetu, ktorá má rada svoje remeslo. (tamže) — Patrí k Ritterhouse Squaru. (Lewis — Bednár)

Prekladanie takýchto a podobných názvov je v našej literatúre zriedkavejšie, ukazuje však, že prekladanie je možné.

Táto organizácia chystá ďalší pochod na Trafalgarské námestie. (Práca) — Ešte teraz je to miesto príliš solídneho bohatstva, než by si samo robilo reklamu ako Piata trieda. (Lewis — Bor a Bednár) — Ponáhľal sa do Vysokej ulice. (Cronin — Bukvová-Daxnerová) — Demonštrácie na Trafalgarskom námestí sa tohto roku zúčastní do 40 000 osôb. (Pravda)

Ako vysvetliť túto prax prekladateľov z angličtiny? Nazdávam sa, že prax neprekladať názvy ulíc z angličtiny do slovenčiny sa zaužívala najmä

vplyvom prekladov detektívnych románov. Preklad, ktorý zachováva pôvodné anglické názvy, budí už svojimi anglickými podobami názvov ulíc (podobne sa sústavne používajú v týchto prekladoch napríklad aj názvy staníc: *Waterloo Station, Victoria Station, Charing Cross Station*) tajomné prostredie. Vezmime hneď napr. sídlo známeho detektíva Sherlocka Holmesa, teda názov ulice *Baker Street*. V preklade ide o názov *Pekárska ulica*, čo vyznieva oproti originálnemu názvu veľmi „prozaicky", „obyčajne". Popri detektívnych príbehoch sú zdrojom niektorých zachovaných anglických názvov aj noviny, ktoré sa snažia zachovávať názvy niektorých významných ulíc, v ktorých sídlia vlády, banky a pod. Porov. *Wall Street, Downing Street, Fith Avenue, Brodway, Trafalgar Square* ap. Nazdávame sa však, že okrem zaužívaných prípadov typu *Downing Street, Wall Street*, ktoré sa nepoužívajú ani tak v pôvodnom význame, ale v prenesenom význame na označenie anglickej vlády alebo „mozgu" finančného kapitalistického sveta ap., mali by sa názvy anglických ulíc v prekladoch z angličtiny do slovenčiny prekladať. Niet nijakého osobitného dôvodu na to, aby sa nemohli prekladať napríklad názvy *Green Street, Malta Street, High Street* ap.

Že v prekladoch z angličtiny ide už o akési zaužívané nepísané „pravidlo", že sa názvy anglických, resp. amerických ulíc neprekladajú, ale ponechávajú v originálnej podobe, ukazuje nám výrazne napr. Lukáčov preklad Zilahyho románu *Duch hasne*, v ktorom sa názvy amerických ulíc ponechávajú v originálnom znení, kdežto názvy maďarských ulíc sa tu prekladajú.

Ja hľadám tú druhú, ktorá je vyše, smerom ulice Ľudovíta Kossutha. — Seminárna ulica ide vedľa univerzitného kostola. — Lepšie rečeno, zíde dolu do Mlynárskej ulice. — Ako sa volá tá ulica v Pešti, ktorá ide od Františkánskeho námestia dolu k Dunaju?

Okrem anglických názvov ponechávajú sa niekedy pôvodné názvy aj pri prekladoch z taliančiny. Pôvodné talianske názvy dostávajú sa dnes najčastejšie cez preklady diel o hudobných umelcoch. Naši hudobníci študovali na talianskych hudobných školách. Takto sa prenášali aj talianske názvy niektorých ulíc, námestí, hudobných diel a pod.[8] Napr. s pôvodnými názvami ulíc stretávame sa v preklade životopisu talianskeho operného skladateľa Pucciniho.

V Pucciniho dome v Miláne na via Giuseppe Verdi je v pracovni majstra vedľa rodinných podobizní pôvabná hlavička dievčaťa. (Fraccaroli — Hat-

---

[8] O potrebe prekladať talianske názvy hudobných diel (opier) sme písali v príspevkoch *Nabucco = Nabuchodonozor*, SR 25, 1961, 61 a *Don Giovanni a Cosi fan tutte*, SR 27, 1962, 253—254.

tala) — A tak sa skladateľ vydal na púť k Giuseppemu Giacosovi, ktorý býval v Casa Rossa, na corso Vittorio Emanuele. (tamže)

Pri názve *corso Vittorio Emanuele* prekladateľ vysvetľuje, že ide o hlavnú triedu. Podľa nášho náhľadu stačilo tu preložiť slovo *corso* ako *trieda,* pretože v našom ponímaní *trieda* predstavuje vždy reprezentačnú ulicu.

S podobným postupom stretávame sa niekedy aj v iných prekladoch alebo v tlači.

Možno že išlo o signora Federiga Bianchiho, možno že o signora Albertini Bianchiho alebo florentínskeho mäsiara z Via Ricasoli. (Vinogradov — Freistadtová) — Raz teda v noci zbadali policajti — oni v Taliansku chodia po dvoch — ako po Via Butera, čo vedie k tomu smradľavému prístavu, zo všetkých síl sa ženie človek. (Život 1960) — Kamenný múr pred Via Marina. (Ľud 1960)

Pokiaľ ide o názvy francúzskych ulíc, zachováva sa pôvodná podoba v ojedinelých prípadoch typu *place de la République, place de la Concorde* ap. Tu sa však už pomerne často stretávame s príslušnými prekladmi. Celkove v prekladoch z francúzštiny bývajú preklady názvov ulíc obvyklejšie.

V prekladoch z iných jazykov sa názvy ulíc bežne prekladajú. Napr. z ruštiny je síce názov *Krasnaja ploščaď* pomerne dobre známy, ale najnovšie sa výhradne používa preklad *Červené námestie.* Podobne sa prekladajú názvy ulíc v prekladoch z maďarčiny (ulíc v maďarských mestách), prekladoch z chorvátskych diel, nemeckých diel ap.

Uveďme si niekoľko príkladov z prekladov zo slovanských jazykov.

Dohonil dedka v meste na Staroportofrankovskej ulici. (Katajev — Prídavok) — Pri Puškinovom námestí som odbočil za roh. (Slovenské pohľady) — Koľko zabitých bolo na Putilovovej triede? (Sobolev — Ferenčík) — Vyšiel z domu v Panskej ulici. (Šenoa — Vrbacký) — Jazda prišla Petrijnskou ulicou. (tamže) — Pobral sa dolu Nemocničnou ulicou. (Nekrasov — Ličko)

Podobne je to v prekladoch z nemčiny alebo flámčiny.

Keď Gabriel Bagradian zahol do Bazárovej ulice v Antiochii, rozhodol o dvoch veciach. (Werfel — Spevák) — Tisli sa do Nábrežnej ulice. (Haemmerling — Chmelová) — V dome oproti, Modestova ulica 8, mohla za zaprášenými oknami vidieť duniace tlačiarenské stroje. (Böll — Bžochová a Bžoch) — „Slúžil v Antverpách", odvetila na jeho veľké začudovanie, „v Coppenhollskej ulici..." (Timmermanns — Májeková) — Myslel, že tam ide Mara Proszanás, svätuškárka z Kravskej uličky. (Claes — Májeková)

Alebo v prekladoch z iných jazykov.

Dobre som z vlaku nezostúpil na Východnej stanici, už ma na Rákocziho promenáde zastavil hlavný šichník. (Móricz — Ponická) — Medzitým sa

spoločnosť Palyu Vasgyúróa vzchopila a poberala sa domov na Kumánsku ulicu. (Móricz — Plevka) — Aj žena, s ktorou bývala obchodníkova milenka, bola mulatka, ktorá nevedela čítať, s pekným telom, ale s idiotským smiechom, ktorú syn niektorého plantážnika zviedol a ktorú obchodník vytiahol zo Studňovej ulice. (Amado — Felix)

Otázku používania pôvodných názvov ulíc mohli by sme sledovať ešte detailnejšie na bohatšom dokladovom materiáli. Nazdávame sa, že takéto podrobnejšie štúdium by v základe nezmenilo obraz o používaní pôvodných alebo preložených názvov cudzích ulíc, ku ktorému dospievame na základe podaného materiálu, vybraného zväčša z najnovších prekladov z edície SPKK. Svoje zistenia by sme mohli stručne formulovať takto. V prekladoch z angličtiny je takmer výlučne zaužívaný spôsob používať pôvodné názvy ulíc. Naproti tomu názvy ulíc z iných jazykov sa zvyčajne prekladajú. Bývajú síce aj tu niektoré viac alebo menej ustálené prípady, v ktorých sa používajú originálne názvy, ale sú to skôr len „výnimky". Pokiaľ sa takéto pôvodné názvy niekedy používajú, ide o zámerné využívanie pôvodných názvov na rozdiel od názvov preložených do slovenčiny, kým v prekladoch z angličtiny, v ktorých sa zaužívala prax používať sústavne všetky cudzie názvy ulíc (podobne neraz aj názvy bánk, múzeí ap.), niet možnosti na osobitné využívanie cudzích pôvodných názvov v protiklade k preloženým názvom.

Aký máme zaujať postoj k používaniu pôvodných názvov ulíc? Nazdávame sa, že do dôsledkov dovedený postup, pri ktorom sa ponechávajú v preklade pôvodné originálne názvy, znamenal by pre čitateľov prekladovej literatúry neobyčajné zaťaženie, resp. bol by takto čitateľ prekladovej literatúry zaťažený bezobsažným balastom v podobe množstva pôvodných názvov, ktorým by nerozumel. Pri prekladoch z angličtiny nám táto skutočnosť nie je ešte natoľko na prekážku, pretože sa u nás angličtina ako cudzí jazyk pomerne hojne študuje, takže tu existuje aspoň aká-taká znalosť tohto jazyka, najmä takých základných výrazov ako sú slová *street, road, way* (príp. aj *station*) ap. Ťažšie by však bolo možné takto postupovať pri prekladoch z iných jazykov, napr. pri prekladoch z rumunčiny, fínčiny, turečtiny, španielčiny, portugalčiny, zo švédskeho, nórskeho, dánskeho, islandského, holandského, litovského, lotyšského, gruzínskeho atď. jazyka, nehovoriac už ani o prekladoch z nejakých exotických jazykov. Ak by sa vo všetkých takýchto prekladoch ponechávali pôvodné názvy, čitateľ by musel mať nakoniec poruke vždy nejaký slovník príslušného jazyka, aby si mohol zisťovať význam slov označujúcich ulice, námestia, nábrežia ap. Alebo by sa museli nakoniec takéto názvy vysvetľovať v nejakých poznámkach prekladateľa, v doslove ap. Nazdávame sa, že aj v prekladoch z angličtiny mala by sa opustiť doterajšia prax a mali

by sa tu zaviesť preklady názvov príslušných ulíc, ako sa to už deje najnovšie v našich novinách, ktoré napr. začínajú používať jedine prekladový názov *Trafalgarské námestie,* a nie pôvodný názov *Trafalgar Square.* Veď ak sa neuvádzajú originálne názvy v prekladoch z iných literatúr, niet nijakého osobitného dôvodu na to, aby sa tu postupovalo odchylne práve pri prekladoch z angličtiny.

Otázky používania pôvodných názvov alebo ich prekladových ekvivalentov v prekladoch inojazyčnej literatúry dotkli sa v najnovšom čase dvaja prekladatelia, a to J. Brandobur v poznámkach k prekladu románu L. Aragona *Veľkonočný týždeň*[9] a v odpovedi prekladateľ románu A. Kunoši.[10] V odpovedi na kritické poznámky J. Brandobura A. Kunoši uvádza, že Brandobur „triafa vedľa, keď mi vyčíta, že som *Champs de Mars* mal preložiť ako *Martovo pole* (isteže, dá sa aj takto), *Porte d'Arras* ako *Arraskú bránu,* hoci to nie je nijaká brána, a *École Militaire* ako ‚Vojenskú akadémiu', hoci to v skutočnosti nie je nijaká vojenská akadémia (nebola ňou ani počas deja, do ktorého je román zasadený). Na podklade tejto absurdnej požiadavky by sa vari mala *Rue de Presbourg* (ulica v Paríži) prekladať ako — *Bratislavská ulica?*" Podľa nášho náhľadu nemožno v tom vidieť nijakú absurdnú požiadavku, aby sa *rue de Presbourg* prekladala ako *Bratislavská ulica,* pretože takýto názov — pravda po francúzsky — táto ulica má. Sme presvedčení, že aj prekladatelia do francúzštiny by prekladali názvy bratislavských ulíc *Belehradská ulica, Varšavská ulica, Kijevská ulica, Moskovská* atď. ako *rue de* ... a neponechávali by tieto názvy v pôvodine, teda v slovenskom znení. To platí aj pre názvy typu *Porte d'Arras.* Že tu nejde o bránu, nie je rozhodujúce, skutočnosť je taká, že názov obsahuje slovo *brána,* a takto sa musí názov aj preložiť. Napr. aj v názve bratislavskej ulice *Rybárska brána* je slovo *brána,* hoci tu po bráne dnes niet ani stopy, čo neznamená, že v preklade do cudzieho jazyka sa slovo *brána* musí ponechať ako „nepreložiteľná reália". Rovnako ani na *Račianskom mýte* niet dnes nijakého mýta, ide o názov námestia; pri preklade do cudzieho jazyka musí sa tu však prekladať slovo *mýto* zodpovedajúcim slovom, ktoré označuje v danom jazyku, do ktorého sa prekladá, ten istý pojem vyjadrený slovom *mýto* (podobne aj názov *Suché mýto* ako názov bratislavskej ulice atď.).

A. Kunoši, ako sme videli, odmietol prekladať názov pri nezhode pomenovania a označovanej skutočnosti (*Porte d'Arras* nie je brána, preto nemožno názov preložiť ako Arraská brána, ale sa musí v preklade ponechať pôvodný názov). Takáto nezhoda je však dnes pri početných názvoch ulíc

[9] J. Brandobur, *Aragon v slovenčine. Tatko La Violette,* Kultúrny život 17, 1962, č. 31, str. 4.

[10] A. Kunoši, *Otec Fialka?,* Kultúrny život 17, 1962, č. 34, str. 4.

nielen z hľadiska označovanej skutočnosti a príslušného podstatného mena, ale napríklad aj z hľadiska určujúceho prídavného mena. Dnes napr. bratislavská *Sedlárska ulica* nepredstavuje ulicu sedlárov, *Mýtna ulica* nemá nič spoločného s mýtom, podobne býva to pri názvoch *Pekárska, Mlynárska* ap. *ulica.* Pri príp. otázke cudzinca, čo značí názov *Sedlárska ulica,* by sme však museli siahnuť k prekladu slova *sedlársky* bez ohľadu na to, či používanie tohto slova v spojení so slovom *ulica* je tu „správne".

Ponechávanie pôvodných cudzích názvov je odôvodnené jedine tam, kde sa takýto názov nejako osobitne využíva, napr. v nejakých nepreložiteľných slovných hračkách, rozličných zvukových nápodobách, ďalej tam — to sa týka skôr pôvodnej slovenskej cestopisnej literatúry — kde autor chce napr. vykladať o ťažkostiach, ktoré mu robila výslovnosť pôvodného názvu, o asociáciách, ktoré v ňom vzbudilo pôvodné meno ap. Ináč, ako z týchto našich poznámok vyplýva, stojíme na stanovisku, že cudzie názvy treba prekladať. Odmietame prax prekladateľov z angličtiny, ktorí všetky názvy ulíc ponechávajú jednoducho v origináli a nepodávajú ich zodpovedajúce preklady. Takto sa preklady ochudobňujú o možnosť využívať pôvodné cudzie názvy zo štylistických dôvodov, dodať opisu cudzieho mesta „couleur locale", alebo je čitateľ ochudobnený o účinok osobitne volených názvov ulíc (napr. pejoratívnych, expresívnych, augmentatívnych, deminutívnych ap.).

E. PAULINY, *FONOLÓGIA SPISOVNEJ SLOVENČINY*. SPN, Bratislava 1961, str. 122.

Ústav pre diaľkové štúdium učiteľov pri Univerzite Komenského v Bratislave vydal ako dočasnú vysokoškolskú učebnicu veľmi potrebnú príručku o fonologickej stavbe spisovnej slovenčiny z pera povolaného odborníka univ. prof. Eugena Paulinyho, čím urobil záslužný čin aj pre rozvoj fonologických štúdií na Slovensku.

V tejto príručke nejde o bežné učebnicové zhrnutie poznatkov z istej oblasti, ale skôr „o vyhranenú interpretáciu istej fonologickej teórie". Autor uvádza, že „v podstate vychádzal zo zásad tzv. Pražskej školy", ale dalo by sa povedať, že je bližšie k teórii „pokračovateľov Pražskej školy", najmä k teórii Romana Jakobsona.

V príručke sa spracúvajú takmer všetky otázky zvukovej stránky slova: inventár a štruktúra foném, spájanie foném a spájanie morfém. Do fonológie sa zaraďuje aj tzv. morfonológia, ktorá sa tradične chápala ako prechodná oblasť medzi fonológiou a morfológiou, resp. medzi fonológiou a náukou o tvorení slov. Istým nedostatkom je však to, že sa nevenuje pozornosť slovu ako celku, čo sa ukazuje napríklad obchádzaním problematiky tzv. hraničných signálov.

Paulinyho *Fonológia spisovnej slovenčiny* okrem stručného úvodu (str. 5—6) a ešte stručnejšieho záveru (str. 110) obsahuje tri kapitoly: fonetiku na str. 7—16, všeobecnú fonológiu na str. 17—57 a slovenskú fonológiu na str. 58—109. Tieto základné kapitoly však nie sú rovnocenné ani výberom látky, ani jej spracovaním. Najucelenejšia je kapitola o všeobecných otázkach fonologických, najslabšia je kapitola o základných termínoch a faktoch z fonetiky. Kapitola o slovenskej fonológii má isté nedostatky materiálové. Nasledujúce poznámky sú formulované predovšetkým z toho hľadiska, že ide o vysokoškolskú učebnicu.

V úvode knihy sa vysvetľuje rozdiel medzi fonetikou a fonológiou. Táto pálčivá otázka sa rieši prijateľne. Fonetika sa chápe ako veda, ktorá skúma tvorenie zvukov ľudskej reči a ich fyzické vlastnosti. Fonológia sa chápe ako veda, ktorá skúma, ktoré zvuky ľudskej reči a ktoré vlastnosti týchto zvukov sa využívajú a ako sa využívajú na dorozumievanie v jazyku. Výstižná je najmä formulácia, že „teoretická fonológia sa ... vedeckými metódami usiluje zvládnuť, opísať, vysvetliť fungovanie toho, čo pred nami v životnej praxi pri jazykovom dorozumievaní živelne existuje", a preto fonológia (a nie fonetika) je „prvým a základným stupňom prístupu k skúmaniu zvukovej stránky jazyka".

Z jednotlivých konštatácií mohol by sa bližšie osvetliť rozdiel medzi termínmi *experimentálna fonetika* a *inštrumentálna fonetika*. Fonetici totiž neradi vidia formulácie ako „experimentálna čiže inštrumentálna fonetika". Takisto by fonetici nemuseli súhlasiť s tvrdením, že „moderná fonetika sa rozvíja prudko najmä od druhej polovice XIX. storočia".

Výklad o artikulačných orgánoch mal vyzerať v tejto učebnici celkom ináč, aby sa čitateľ vôbec dozvedel, čo všetko nazývame artikulačnými orgánmi. Okrem

celkového poňatia výkladu nemilo prekvapujú aj niektoré jednotlivosti: 1. hrtan (ľudovo ohryzok, Adamovo jablko)...; 2. V hlasivkách vzniká ľudský hlas; 3. V ústnej a nosovej dutine je podnebie a jazyk; 4. ďasno... je za hornými rezákmi a má podobu malej vyvýšeniny; 5. (nosová dutina) začína sa nosovými dierkami a končí sa mäkkým podnebím.

Diskutabilný je výklad o polozáverových spoluhláskach: „Pri nich sa artikulačný prúd nahromadí za priehradou, ale priehrada sa nezruší naraz, lež postupne. Taký záver je pri *c, dz, č, dž*. Napr. pri artikulácii *c* utvorí jazyk záver asi ako pri *ť* a potom tento záver prejde do úžiny ako pri *s*. Zvuk sa ozve po zrušení priehrady" (9). Rovnako diskutabilný je aj výklad: „Pri *l* tvorí záver predná časť jazyka, ale artikulačný prúd uniká po bokoch jazyka. Ale vzhľadom na to, že zvuk sa ozve len po zrušení priehrady, pokladáme ju za záverovú" (10). Akože sa s tým zhoduje výslovnosť slov *vĺča, tĺk, kĺb?* Aj tu počujeme zvuk *l* až po zrušení záveru? Pri výklade artikulácie spoluhlásky *r* malo sa predsa len povedať, či je to záverová alebo úžinová spoluhláska: azda nestačí konštatovať, že je tu „osobitný druh priehrady".

V kapitolke o zvučnosti hlások malo sa hneď úvodom povedať, akú vlastnosť hlások voláme zvučnosťou. Nestačí povedať, že zvučnosť závisí jednak od veľkosti priehrady (čím je menšia priehrada, tým je hláska zvučnejšia), jednak od chvenia hlasiviek (znelé sú zvučnejšie ako neznelé). Je zaujímavé, že sa termín *sonórne spoluhlásky* (sonóry) používa ako súhrnný názov nosových, bokových a kmitavých spoluhlások a že termín *zvučné hlásky* sa hodnotí ako ekvivalent termínu sonanty. Tu by sa mohlo aj pripomenúť, že sa pohyb hlasiviek lepšie vystihuje slovesom *kmitať* ako slovesom *chvieť sa.*

Pri fonetickom výklade slabiky mohlo by sa uviesť, ktorí fonetici pokladali za jadro slabiky najzvučnejšiu hlásku (pravda, najmä preto, že pri ostatných teóriách sa uvádzajú autori). Ináč iste prekvapí každého, že sa E. Pauliny zrieka možnosti určiť slabiku z fonetického hľadiska a že navrhuje určovať ju iba z hľadiska jej funkcie v jazyku (15).

Kapitola o všeobecných otázkach fonológie podáva stručný výklad ucelenej teórie, ktorej ústrednými bodmi sú fonéma, fonologická štruktúra, fonologická vlastnosť a fonologický protiklad. Je to síce stručný, ale výstižný výklad.

Fonémy sa definujú ako zovšeobecnené abstrakcie zvukov žijúcich v jazykovom povedomí príslušníkov istého jazyka (21), pričom vlastnosti každej fonémy sa chápu ako závislé od miesta fonémy vo fonologickej štruktúre daného jazyka (23). Fonologická štruktúra je sieť protikladov, a to binárnych protikladov privatívneho alebo ekvipolentného charakteru (35).

Je správne, že sa programovite zdôrazňuje dialektická spätosť fonémy a fonologickej štruktúry: fonéma je daná jednak súhrnom svojich vlastností a jednak svojím miestom v štruktúre. No toto stanovisko treba uplatňovať do dôsledkov. Preto do istej miery nepríjemne prekvapuje konštatácia, že v historickej fonológii je „užitočnejšie" vychádzať z celkovej štruktúry (24), a nie z vlastností jednotlivých foném, hoci pri fonologickom opise súčasného stavu sa vychádza z vlastností jednotlivých foném. Zdá sa, že takýto postup nie je užitočný, ale je veľmi často jedine možný, lebo pre nedostatok fonetických faktov sme odkázaní výlučne na sledovanie vzťahov (hoci vieme, že vzťahy bez nositeľov vlastne neexistujú). Správny postup možno dodržať oveľa ľahšie pri synchrónnom bádaní.

Na niektorých miestach výkladu akoby prerážala predsa len tendencia forsí-

rovať samu štruktúru na úkor vlastností foném. Iba tak si možno vysvetliť povedzme formuláciu, že „vyplýva zo štruktúry slovenských konsonantov, že jazyčné *r* je náležitou realizáciou fonémy *r* a čapíkové *R* je jeho fakultatívnym variantom" (30). Bolo by napríklad dosť ťažké vysvetliť zo štruktúry nemeckých konsonantov, že fonéma *r* sa raz realizuje ako predné, jazyčné *r*, inokedy ako zadné, čapíkové *R* (pričom realizácia *R* v celonemeckom meradle vôbec nie je nijako typická, o čom svedčí aj kodifikácia predojazyčnej realizácie *r* v niektorých ortoepických príručkách). Aj fakt, že sa v slovenčine pokladá predná realizácia *r* za bezpríznakovú a zadná realizácia *R* za príznakovú (ktorá funguje ako prostriedok výrazu), bude si žiadať iné vysvetlenie.

Podobný základ má aj teória, že plné protikladové štvorce držia aj členov neplného protikladového štvorca (29). Vlastnosti foném, ktoré nemajú korelačný pár, sú nielen menej pevné (ako sa uvádza na str. 29), ale musia mať ešte aj iný podklad ako vzťahy k ostatným fonémam štruktúry.

Osobitne treba zdôrazniť, že E. Pauliny jednoznačne prijíma Jakobsonov výklad vzťahov medzi jednotlivými fonologickými štruktúrami (26). Odmieta náhľad, že rozdiely v systémoch jednotlivých jazykov sú prejavom rozličného stupňa jednotného všejazykového vývinu: všetky fonologické štruktúry sú utvorené na rovnakom princípe, lenže každá z nich má svoj výber fonologických protikladov vo vlastnom zoradení. No samotné konštatácie E. Paulinyho ukazujú, že niektoré jazyky (v našom prípade slovenčina) majú osobitný inventár fonologických protikladov, takže sa žiada istá modifikácia Jakobsonovho výpočtu fonologických protikladov. No zaiste ostane pevným faktom, že všetky fonologické štruktúry sú rovnako hodnotné a že niet hodnotnejších a menej hodnotných fonologických štruktúr.

Vlastnosti foném sa rozdeľujú podľa schopnosti rozlišovať význam slov alebo tvarov na nezáväzné — irelevantné vlastnosti a na záväzné — relevantné vlastnosti. Relevantné vlastnosti sa delia na inherentné a prozodické. Inherentnými vlastnosťami sa utvárajú fonémy, kým prozodické vlastnosti sa prejavujú v rámci slabiky na nositeľovi slabičnosti alebo na celej slabike. Tu je isté protirečenie. Ak sa totiž nejaká dištinktívna vlastnosť prejavuje na celej slabike, nie je to už vlastnosť fonémy, ale je to vlastnosť slabiky. Napríklad ak sa rozlišujú dve dlhé slabiky ako positione longae a natura longae, prozodická vlastnosť kvantity je aj vlastnosťou slabiky (alebo jej časti od vrcholu po koniec). Alebo ak sa rozlišujú prízvukované a neprízvukované slabiky, nemožno hovoriť o prozodickej vlastnosti foném, ale iba o istej vlastnosti slova ako celku, o „profile slova", lebo len protikladom profilov typu *x́ x* a typu *x x́* sa rozlišujú významy slov, tvarov. To sú myslím celkom zrejmé veci, hoci E. Pauliny pokladá ich za veľmi nepresvedčivo doložené a analyzované (40). Ak potom uplatnenie istej vlastnosti fonémy je obmedzené vlastnosťami slabík (ako je to v slovenčine), alebo ak isté vlastnosti foném závisia od profilu slova (ako je to napr. v ruštine), treba hovoriť o nadradenosti a podradenosti v realizácii prozodických vlastností slova, morfémy, slabiky, hlásky. Aj týmto sa môžu líšiť jednotlivé jazyky (ako že sa aj líšia), a preto sa nedá oddišputovať, že v tomto bode sa slovenčina a čeština rozchádzajú (ako to dokazuje existencia rytmického krátenia dlhej slabiky po dlhej slabike v slovenčine).

Pri výklade fonematických vlastností E. Pauliny dosť zreteľne nevysvetľuje pomer medzi irelevantnými vlastnosťami a redundantnými vlastnosťami foném. O redundantných vlastnostiach sa hovorí, že prispievajú k plnej charakteristike

danej fonémy v danej fonologickej štruktúre, pri výpovedi vo zvukoch záväzne existujú, hoci sa nezúčastňujú na rozlišovaní slov a tvarov (28). Z toho by vychodilo, že redundantné vlastnosti sú irelevantné vlastnosti. No bolo by potom oveľa jednoduchšie hovoriť len o relevantných vlastnostiach (a či dištinktívnych vlastnostiach) a redundantných vlastnostiach, ako to robí aj R. Jakobson. Okrem toho treba poznamenať, že Paulinyho slovenské termíny *fonologicky záväzná vlastnosť* a *fonologicky nezáväzná vlastnosť* nie sú najvhodnejšie, lebo veď aj redundantné vlastnosti „v zvukoch záväzne existujú".

Podobne nie dosť výstižne sa opisuje variant. „Také zvuky, ktoré majú okrem fonologicky relevantných vlastností aj fonologicky irelevantné vlastnosti, nazývame variantami foném" (27). Tak by potom takmer každá hláska bola variantom, lebo veď hlásky okrem relevantných vlastností majú zvyčajne aj irelevantné vlastnosti. Azda lepšie by vyhovovala definícia: Variant istej fonémy je zvuk, ktorý namiesto istej relevantnej vlastnosti danej fonémy má inú, irelevantnú vlastnosť. (Oveľa zriedkavejšie sa takto nahrádzajú dve-tri relevantné vlastnosti irelevantnými vlastnosťami.)

Nosnosť navrhovanej definície možno si overiť na príkladoch, ktoré uvádza aj E. Pauliny.

Velárna nosovka *ŋ* je variantom fonémy *n*, lebo pri zachovaní istých vlastností namiesto relevantnej vlastnosti alveolárnosti pri *n* (porov. protiklady: *na — ma, ony — oni*) uplatňuje sa pri *ŋ* irelevantná vlastnosť velárnosti. Pravda, hlásku *n* možno pokladať aj za variant fonémy *ň*, ako to ukazujú dvojice príkladov: *sviňa — sviŋka, huňa — huŋka* (takže netreba nevyhnutne počítať s predbežnou neutralizáciou protikladu *n — ň* pred konsonantom, ako to uvádza E. Pauliny na str. 96). Velárna nosovka je teda variantom foném *n, ň*, ale nie je variantom fonémy *m*, lebo táto labiálna nosovka ostáva bez zmeny aj pred velárnym konsonantom, ako to ukazujú dvojice príkladov *slama — slamka, duma — dumka, zima — zimka*... Toto je prípad závislého čiže kombinatórneho variantu, pretože uvedená variácia sa viaže na pozíciu pred velárnym konsonantom.

Čapíkové *R* je variantom fonémy *r*, lebo pri zachovaní istých dištinktívnych vlastností namiesto alveolárnosti nastúpila uvulárnosť, ktorá však nie je relevantná. Toto je prípad nezávislého čiže fakultatívneho variantu, lebo realizácia *R* nie je podmienená hláskovým okolím.

E. Pauliny uplatňuje teóriu, že „fonémy sú vo fonologickej štruktúre v binárnych protikladoch". Preto všetky vlastnosti foném rozdeľuje na vlastnosti porovnávacieho základu a na vlastnosti korelačného príznaku.

Pri tejto teórii ide v istom zmysle o znásilnenie menšiny väčšinou: tzv. graduálne protiklady, ktoré nie sú binárne, sa neuznávajú ako pevné celky a rozkladajú sa na binárne protiklady privatívneho charakteru. Je síce pravda, že v každom jazyku sú binárne protiklady (a tu netreba rozlišovať privatívne a ekvipolentné protiklady) vo veľkej väčšine. Ale takisto je pravda, že v každom jazyku sú aj graduálne protiklady, ktoré sú viacčlenné (teda nie dvojčlenné). To je skutočnosť.

Ako základný graduálny protiklad sa uvádza protiklad vokálov podľa stupňa otvorenosti: *i — e — ä*, resp. *u — o — a*. Tento trojčlenný rad rozkladá E. Pauliny (a podobne aj iní, ktorí pokladajú všetky jazykové protiklady za binárne) na dva dvojčlenné protiklady: *i — e, e — ä*, resp. *u — o, o — a*. Protikladovým príznakom je však v obidvoch prípadoch tá istá vlastnosť, takže vokály *e, o* sa v jednom protiklade hodnotia ako kompaktné: *i, u — e, o*, ale v druhom proti-

klade sa hodnotia ako difúzne: *e, o — ä, a*. Tento výklad sa E. Pauliny usiluje podoprieť aj argumentom, že v slovenčine „nejde o čistý graduálny protiklad", lebo slovenská samohláska *a* nie je labializovaná, takže „protiklad svetlosť — temnosť sa neuplatňuje v dvojici *a — ä*" (67). Je však sporné, či pri vokáloch *o, u* v spisovnej slovenčine je táto vlastnosť skutočne relevantná. Je známe, že uvedená vlastnosť je relevantná napr. v protikladoch *i — ü, e — ö*, ale nie už v protikladoch *i — u, e — o* (napr. v nemčine). Tým sa oslabuje argument o „nečistote" graduálneho protikladu *i — e — ä*, resp. *u — o — a*. V slovenčine je vlastnosť svetlosť — temnosť v celom vokalickom systéme pravdepodobne len redundantná.

Viacčlenné protiklady sa odmietajú aj preto, že vraj existuje vlastne len jeden graduálny protiklad — práve uvedený protiklad vokálov podľa stupňa otvorenosti (35). Zdá sa však, že aj táto argumentácia je poslabšia. Bolo by totiž možné ukázať, že aj konsonantické protiklady typu *k — ť — t* a typu *t — c — s* sú vybudované na základe jednej vlastnosti: v prvom prípade je to rozličný stupeň akomodovanosti (tento termín zavádza práve E. Pauliny, 39), v druhom prípade zasa rozličný stupeň záverovosti (v rámci priehradových konsonantov možno rozlišovať plnozáverové, polozáverové a úžinové konsonanty).

Ukazuje sa teda, že celý fonologický systém jazyka sa neskladá len z dvojčlenných protikladov, ale že treba rátať aj s trojčlennými protikladmi. Takéto chápanie fonologického systému azda lepšie vystihuje celkovú stavbu jazyka než elegantne vyzerajúci, ale inžiniersky vykonštruovaný systém binárnych protikladov.

Jakobsonovu systematiku fonologických protikladov (12 inherentných vlastností a na nich vybudovaných protikladov) E. Pauliny prispôsobuje slovenským pomerom najmä v tom, že v konsonantizme zavádza protiklad „neakomodovanosť-akomodovanosť" (39 a 61). Perné spoluhlásky sú neakomodované, lebo nemajú predný rezonátor (tvoria sa na konci ústnej dutiny), kým všetky ostatné spoluhlásky sú akomodované, lebo majú predný rezonátor (tvoria sa na rozličných miestach v ústnej dutine). Preto E. Pauliny (60—62) nevychádza zo štvoruholníkovej štruktúry typu

ale zo štvorčlennej štruktúry typu

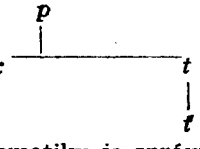

Táto korektúra Jakobsonovej systematiky je správna. No zdá sa, že tzv. akomodované spoluhlásky dali by sa zoradiť aj inak, totiž do graduálneho protikladu *t — ť — k*, pričom stupeň akomodácie (dĺžka predného rezonátora) je najmenší pri *t*-ovom rade, stredný pri *ť*-ovom rade a najväčší pri *k*-ovom rade spoluhlások.

Druhá korektúra Jakobsonovej teórie spočíva v nahradení protikladu „drsnosť-hladkosť" protikladom „nesykavosť-sykavosť" (39, 64—65, 92—93). Dôsledkom tejto korektúry je čiastkový systém predojazyčných konsonantov zachytený schémou na str. 65. Už sme spomenuli, že aj tu možno hovoriť o graduálnom trojčlennom protiklade [*t* — (*c*] — *s*): polozáverové *c* vystupuje voči záverovému *t* ako sykavka [*t* — *c*], ale voči úžinovému *s* ako záverová spoluhláska (*c* — *s*).

Zaujímavý je aj Paulinyho výklad slabiky. V podstate vychádza z náhľadu, že základným princípom slabičnej štruktúry je kontrast následných vlastností vnútri slabiky, takže slabika je v jazyku najmenším väzobným celkom (42). R. Jakobson na istom mieste píše takto: „Die elementare Struktureinheit, die einer Gruppierung von Phonemen zugrunde liegt, ist die Silbe."

V krátkej recenzii nemožno do podrobností preberať všetky body Paulinyho výkladu. No aj tak treba poukázať na niektoré konštatácie, ktoré vyvolávajú isté námietky.

Nekritické prijímanie Stetsonovho výkladu fyziologického korelátu o troch fázach každej slabiky (uvoľnenie, vrcholenie, zakončenie pulzu) vedie priam k anekdotickému tvrdeniu, že „svahy slabiky sú tvorené alebo len činnosťou medzirebrových svalov alebo spoluhláskami, ktoré sú nezvučné" (42). Tak potom v slabikách pozostávajúcich z jedinej vokalickej fonémy —napr. *o-ba, a-le, i-de* — boli by obidva svahy utvorené len činnosťou medzirebrových svalov. To je iste veľmi pozoruhodný výklad jazykových faktov.

Pravda, v slabikách o jednej vokalickej foneme nemožno hovoriť ani o kontraste následných vlastností vnútri slabiky. Preto E. Pauliny hovorí tu o rytmickej následnosti vrcholov slabík (45). A ako je to vlastne s jednoslabičnými slovami *a, i, u, o*? Tu niet ani kontrastu vnútri slova (ak, pravda, neprihliadame ku kontrastu vokálu s činnosťou medzirebrových svalov), ba niet ani rytmickej následnosti vrcholov slabík. A potom vlastne prečo sú tieto slová slabičné?

Pri typoch slabiky v slovenčine sa tvrdí, že jedným zoskupením, ktoré v slovenčine nie je možné, je typ *RTA, RSA* ... (44). A čo potom so slovami a tvarmi *ľpieť, rty, rmut*? Sú to skutočne neslovenské slová?

Prekvapuje aj konštatovanie, že „hľadať presné hranice medzi slabikami v prípade ako *bystrý, pestrý* a pod. je pre slovenčinu pseudoproblém", a to vraj preto, lebo „pre základné fonologické fungovanie slabiky je celkom ľahostajné, či sa slovo člení ako *by-strý, bys-trý*, alebo *byst-rý*" (45). Toto môže tvrdiť len ten, kto sa zrieka slabiky ako fonetického faktu; delenie slova na slabiky *byst-rý* je okrem toho v slovenčine neprirodzené.

Kapitolka o neutralizácii fonologických protikladov (46—50) je veľmi dobrým výkladom rozdielu medzi stálymi a neutralizovateľnými vlastnosťami foném. Neutralizácia fonologických vlastností sa chápe ako „jav, pri ktorom sa v istom postavení istá vlastnosť fonémy (alebo neprítomnosť nejakej vlastnosti) nevyužíva na rozlíšenie významu" (47).

Je pozoruhodné, že E. Pauliny odmieta fonetický výklad príčin neutralizácie a tvrdí, že „neutralizácie sú dané v každom jazyku fonetickou i morfologickou štruktúrou daného jazyka". Svoj náhľad podopiera konštatáciou, že existencia znelostnej neutralizácie šumových spoluhlások na konci slova v slovenčine a neexistencia tej istej neutralizácie v maďarčine nemá vysvetlenie fonetické, ale má odôvodnenie „vo fonologickej štruktúre a v morfologickej stavbe oboch jazykov" (47). Škoda, že autor toto svoje tvrdenie nijako nevysvetľuje ani tu, ani na str. 90—91, kde bližšie hovorí o neutralizácii typu „znelá-neznelá" aj na konci slova pred pauzou. Bolo by veľmi užitočné ukázať, s ktorými vlastnosťami tej-ktorej fonologickej štruktúry súvisí existencia alebo neexistencia spomenutej neutralizácie. Zatiaľ sa vie, že existencia tejto neutralizácie na absolútnom konci slova má úlohu hraničného signálu, čiže slúži slovu ako jednotke. S touto fonologickou otázkou sa však E. Pauliny nezaoberá. Podobne by bolo užitočné ukázať, s akými morfologickými vlastnosťami daného jazyka sa spája existencia alebo

neexistencia tejto neutralizácie. Je totiž známe, že je nebezpečné dávať do príčinnej súvislosti fakty z rozličných plánov jazyka, hoci sa spolu vyskytujú v istom jazykovom type: no súčasný výskyt ešte nie je kauzálne spojenie.

Pre chápanie neutralizácie mal v tradičnej fonológii veľký význam pojem archifonémy. Je preto pozoruhodné, že E. Pauliny odmieta tento tradičný pojem. Aj tu vystačuje so základným inventárom foném. Tak napr. slovo *chlap* má podľa E. Paulinyho realizáciu i fonematický sklad *chlab* v prípadoch typu *chlab iďe*, ale realizáciu i fonematický sklad *chlap* v prípadoch typu *chlap stojí* i typu *to je chlap*. Toto chápanie má istú výhodu v tom, že sa neutralizácia úzko spája s alternáciou foném: rozdiel medzi nimi sa hľadá vo viazanosti variácie na fonetické okolie.

Pri výklade neutralizácie E. Pauliny odmieta aj existenciu čiastkových fonologických systémov, lebo vraj každú fonému jazyka treba vždy vidieť ako súčasť jedinej fonologickej štruktúry (50). Pravda, o čiastkových systémoch sa v doterajšej fonologickej literatúre hovorilo nielen v spojitosti s neutralizáciou istých protikladov, ale aj v spojitosti s rozličnou výstavbou morfém istého druhu. Napríklad v pádových príponách adjektív bez rytmického krátenia sú okrem krátkych vokálov *e, o* len isté dlhé vokály s istými variáciami: *í* (písané *í* alebo *ý*), *é—ie, ú—iu, á—ia*. Tento čiastkový systém (využívaný v istom type relačných morfém) je rozhodne iný ako celkový vokalický systém. S týmto prípadom sa však E. Pauliny nezaoberá ani pri alternácii vokálov, hoci sa o ňom už dávnejšie písalo a hoci je pre analýzu gramatických tvarov dôležitý. Ukazuje sa teda možnosť rozlišovať v celkovom fonematickom systéme jazyka rozličné čiastkové systémy ovládané osobitnými zákonitosťami. To však nijako nenarúša jednoliatosť celkového fonematického systému jazyka, pretože čiastkové systémy nemôžu byť vystavané na princípoch, ktoré by boli zásadne proti štruktúre celkového fonematického systému.

Pri rozbore slovenského vokalizmu venoval E. Pauliny osobitnú pozornosť foneme *ä*, a to jednak v rámci vokalického systému, jednak osobitne. Pre spisovnú slovenčinu sa uvádzajú dva varianty systému krátkych vokálov — štvoruholníkový a trojuholníkový:

a — ä	*a*
o — e	*o e*
u — i	*u i*

Osobitne na str. 74—76 zastáva E. Pauliny fonematickú platnosť zvuku *ä*, lenže výskyt tejto fonémy veľmi obmedzuje: prikazuje jej miesto len na okrajoch spisovného jazyka. Vraj len dosť malý počet používateľov tohto zvuku (a aj títo používatelia sú v malej menšine) pokladá ju za bezpríznakovú, lebo „mnohí príslušníci spisovného jazyka ju teda pociťujú ako štylisticky príznakový spôsob vyjadrovania. To by svedčilo za to, že v istej časti používateľov spisovného jazyka sa zvuk *ä* pociťuje ako fakultatívny štylistický variant, resp. ako súčasť staršej normy" (75—76). Je nepochybné, že pre takúto štylizáciu bol rozhodujúci osobný úzus E. Paulinyho, a nie výsledky výskumu spisovného úzu na celom Slovensku.

S neistotou vo výklade prozodických vlastností súvisí, že sa k systému krátkych vokálov nepripája aj systém dlhých vokálov. A je tu ešte jedna vec. E. Pauliny tradične hodnotí slovenské diftongy ako bifonematické vokalické skupiny: prvá časť je neslabičná, druhá časť je slabičná — *i̯ + a, i̯ + e, i̯ + u, u̯ + o*. Pritom je zaujímavé, že E. Pauliny neprihliadol k rozdielu medzi diftongmi *ia, ie, uo*

na jednej strane a diftongom *iu* na druhej strane, hoci sa o tomto kvalitatívnom rozdiele v slovenskej odbornej literatúre písalo už dávnejšie. Aj preto nemožno súhlasiť s podávaným systémom dlhých nositeľov slabičnosti (teda nie dlhých vokálov!), ktorý nachádzame na str. 70—71: tento systém nemožno pokladať za úplný, lebo sa pri jeho zostavovaní nebrali do úvahy monoftong *é* a diftong *iu*.

Vo *Fonológii spisovnej slovenčiny* je spracovaný celý bohatý rad prípadov spájania foném v rámci morfém. No tento súpis bude treba preveriť prieskumom dostačujúceho dokladového materiálu. Zdá sa totiž na základe niektorých prípadov, že sa E. Paulinymu nepodarilo presne vystihnúť skutočný stav. Napr. na str. 85 nepripúšťa pre slovenčinu spojenie foném *chr, tn, kn, rm, sc,* hoci tieto spojenia v rámci jednej morfémy máme doložené príkladmi ako *chrapot, tnú, knôt, rmut, rasca.* Takýchto nepresností je v dokladovom materiáli ešte viac.

Z výkladu o spájaní morfém treba upozorniť na formuláciu: „Všetky kombinačné zmeny sú v slovenčine regresívne (spätné), t. j. prvá morféma (!) nasledujúcej morfémy vplýva na ostatnú fonému predchádzajúcej morfémy" (87). Tu, pravda, vznikajú isté pochybnosti, lebo v istých prípadoch ako *pekná — krajšia, peknú — krajšiu, pekného — krajšieho,* alebo v prípadoch ako *v mestách — v uliciach,* ďalej v prípadoch ako *mostár — nožiar, kriváк — vešiak* máme na morfematickom švíku kombinačné zmeny progresívne (postupné): ostatná foném predchádzajúcej morfémy vyvoláva alternáciu prvej (resp. jedinej) fonémy nasledujúcej morfémy. Tu teda ešte nemožno hovoriť o alternácii v tom zmysle, že by sa variácia neviazala na fonetické okolie. Naopak, rozdiel medzi mäkkým a nemäkkým zakončením kmeňa je veľmi dôležitým morfologickým faktorom.

Morfematické švíky nie sú vo všetkých prípadoch rovnako zreteľné. Je pravda, že najzreteľnejší je švík medzi predponou a koreňom, lebo „táto hranica je pomocou alternácií vyrazená tak ako medzi slovami" (88), ale už je diskutabilné tvrdenie, že „hranica medzi kmeňom a ohýbacou príponou je celkom zastretá, lebo tu niet neutralizácií a nekombinačné zmeny sú iba také, aké sú normálne vnútri slova (!)" (tamže). Tejto formulácii protirečí fakt, že rozdiel medzi adjektívami typu *dobrý* a typu *cudzí* prejavuje sa istými kombinačnými zmenami, ktoré nie sú normálne vnútri morfémy.

Isté pochybnosti vyvoláva aj hodnotenie zmeny *t, d, n, l* na *ť, ď, ň, ľ* pred vokálmi *e* alebo *i* (etymologické *i*) ako alternácie, t. j. ako zmeny, pri ktorej „nejde z hľadiska dnešnej fonologickej štruktúry o fonologický vplyv fonémy na fonému", ale „o pôsobenie morfémy na morfému" (95). Pretože sa tento jav vyskytuje aj v rámci morfémy, nemožno ho hodnotiť rovnako ako ostatné alternácie na morfologických švíkoch. Ukazuje sa, že E. Pauliny trochu podceňuje vzájomné vzťahy medzi vokalickým systémom a konsonantickým systémom, čo azda vyplýva z toho, že je zásadne proti uznaniu čiastkových systémov v rámci celkového fonematického systému. To by však bolo proti duchu Jakobsonovej teórie o výstavbe fonologického systému (porov. napr. jeho teóriu o pôvodnom trojuholníku *a-p/t*), čo pravda prekvapuje tým viac, že E. Pauliny v podstate vychádza z tejto teórie a rozvíja ju vzhľadom na osobitosti slovenčiny.

Fonológia spisovnej slovenčiny je v prvom rade učebnicou. Dá sa predpokladať, že sa čoskoro ukáže potreba vydať ju v novom vydaní. Bolo by dobré, keby autor v tomto novom vydaní zdôraznil učebnicový charakter svojej knižky ešte silnejšie. Mohlo by sa to dosiahnuť napríklad aj vhodnejším usporiadaním a lepšou formuláciou niektorých kapitol. Ďalej by bolo žiadúce, aby sa v novom vydaní odstránili vecné nepresnosti a chyby. Okrem toho bude nevyhnutné zrevidovať

celý text aj z hľadiska dnešnej kodifikácie spisovnej slovenčiny. Uvedieme niekoľko príkladov: *vynálezcovia* miesto „vynálezci" 7, *variantmi* miesto „variantami" passim, *bez zmeny* miesto „bezo zmeny" passim, *ku skúmaniu* miesto „k skúmaniu" passim, *zaokruhľovať sa* miesto „zaokrúhľovať sa" 13, *Moskovská fonologická škola, Leningradská fonologická škola, Kopenhágska fonologická škola* miesto „moskovská..., leningradská..., kopenhágska..." 48, 52, *pri sonórach* miesto „u sonórnych" 65, „upomienka na starý stav" 78, *partikuly* miesto „partikule" 80, *v zámenných príslovkách* miesto „v zámenných príslovci ch" 84, *záverové spoluhlásky* miesto „spoluhlásky záverové" (a pod.) 9. Ďalej bude treba upraviť interpunkciu, najmä zjednotiť písanie čiarky v jednoduchej vete i v súvetí. Okrem toho bude treba pri novom vydaní venovať väčšiu pozornosť korektúram, aby neostali nepríjemné chyby, ako napr.: *doc dr.* 4, *spektograf* 7, *predpodnebného* 12, *uvedomavovanej* 20, *teda pri n irelevantná* 27, *kimbinatórnym* 27, *Diphtonge* passim, *no rozdiel* 55, *takáto ponímanie* 68, *Haboštiak* 71, *dvojica... sú vraj nepostačujúce* 74, *alternácie korenného ď, ť, ň na d, t, n* 96, *tiskať* 102. Napokon pripomíname, že pre učebnicu nemajú zmysel partie „s diskusným tónom", ale že by mala veľký význam kapitolka, v ktorej by sa ukázalo, čo sa vykonalo v slovenskej fonológii (v užšom i širšom zmysle slova). Po takýchto úpravách bude Paulinyho *Fonológia spisovnej slovenčiny* vynikajúcou, i keď veľmi náročnou vysokoškolskou učebnicou.

Pre výskum slovenčiny a pre vývin fonologického bádania na Slovensku má Paulinyho príručka nesporne veľký význam. Je to priebojná knižka, ktorá svojimi formuláciami vyvoláva živý súhlas i nesúhlas a ktorá nájde svoje miesto aj vo vývine fonologického bádania v celoslovanskom meradle. Ucelenejší a plastickejší obraz o fonologickom systéme spisovnej slovenčiny bude možné podať len na základe precízneho prieskumu dostačujúceho množstva jazykového materiálu. Iba tak bude možné splniť aj úlohu, ktorú E. Pauliny v závere svojej knižky vytyčuje pre ďalšiu etapu výskumu: matematickými metódami spracovať frekvenciu a využívanie jednotlivých foném a fonematických skupín.

J. Ružička

Patiens, či paciens? — V našej syntaktickej teórii sa už bežne narába pojmami logický subjekt a logický objekt deja. Najčastejšie sa tu používajú termíny *agens deja* a *patiens deja*. Popri medzinárodnom termíne *agens* (deja) sa používa domáci termín *činiteľ* (deja), kým popri medzinárodnom termíne *patiens* (deja) rovnocenný domáci termín nemáme.

Medzinárodné termíny *agens* (deja) a *patiens* (deja) možno pokladať za ustálené. V odbornej literatúre sa používajú bez obmedzenia. Takéto termíny sa vo vývine jazyka približujú domácim slovám: udomácňujú sa z každého hľadiska. Toto udomácnenie sa týka aj pravopisu slova.

Najprv treba upozorniť na to, že jazykovedné termíny *agens* a *patiens* vznikli rozštiepením. Z latinského základného slova *agens*, 2. p. *agentis*, máme jednak pomenovanie pre obchodného zástupcu alebo sprostredkovateľa — *agent*, 2. p. *agenta*, jednak pomenovanie pre činiteľa deja — *agens*, 2. p. *agensa*. Tu máme pekný príklad na súčasné rozštiepenie významu aj formy slova. Rozštiepením vzniknuvšie slová nemajú nijaké osobitné črty, ktorými by sa odlišovali od masy udomácnených prevzatých slov. Aj ich grafická stránka je jednoznačným odzrkadlením ich zvukovej stránky: tieto slová píšeme tak, ako ich vyslovujeme.

Pôvodné latinské slovo *patiens* sa rozštiepilo celkom tak ako pôvodné latinské slovo *agens*. Na jednej strane vzniklo pomenovanie pre chorého — *pacient*, 2. p. *pacienta*, na druhej strane zas pomenovanie pre „trpiteľa slovesného deja" — *patiens*, 2. p. *patiensa*.

Tento gramatický termín sa doteraz písal podľa historického princípu: nehľadelo sa na zvukovú stránku slova, ale zachovával sa grafický obraz latinského základu. Preto sa toto slovo písalo od počiatku s písmenom *t*, hoci sa týmto písmenom zachytávala hláska *c*: *patiens*, 2. p. *patiensa*.

Najnovšie sa však vyskytuje písanie tohto slova aj s písmenom *c*: *paciens*, 2. p. *paciensa*. Napr. v SR 27, 1962, 220, pozn. 10. Pri tomto písaní sa uplatňuje foneticko-fonologický pravopisný princíp: píš, ako počuješ. Tento princíp sa uplatňuje pri prevažnej väčšine prevzatých slov, a to nielen v slovách typu *pacient*, ktoré prenikli aj do ľudovej reči, ale aj v odborných termínoch, ktoré sa používajú takmer len v odbornej reči, ako napr. *kvocient*, *aberácia*, *demižón* ap.

Zdomácňovanie medzinárodných termínov, a vôbec všetkých prevzatých slov, a to aj z pravopisnej stránky, je prirodzeným javom vo vývine jazykov. Preto nemožno nič namietať ani proti písaniu termínu *paciens*, 2. p. *paciensa* s písmenom *c*. Keď sa zákonitosti jazyka uplatňujú aj v tom zmysle, že prevzaté slová sa prispôsobujú domácim, prejavuje sa tým len životaschopnosť jazyka a pevnosť jeho štruktúry.

Je pravdepodobné, že po istý čas budú sa používať popri sebe obidve dublety — *patiens* i *paciens*, ale skôr-neskôr prevládne a zvíťazí zdomácnená písaná podoba — *paciens*. V tomto zmysle je tvar *paciens*, 2. p. *paciensa* progresívny: treba ho pokladať už teraz za pravopisne správny.

J. Ružička

ODPOVEDE NA LISTY

O slove priemyslovka. — M. R. Košice: „Je správne slovo ‚priemyslovka'?"

Odpoveď: K podstatnému menu *priemysel* máme v spisovnej slovenčine v zhode s tvorením iných vzťahových prídavných mien podobu príd. mena *priemyselný* alebo *priemyslový*. Obe podoby sa uvádzajú ako rovnoprávne v pravopisnom a gramatickom slovníku *Pravidiel slovenského pravopisu*. Hovoríme o *priemyselných* alebo *priemyslových školách, priemyselných* alebo *priemyslových podnikoch, priemyselných* alebo *priemyslových závodoch* ap. Namiesto dvojslovného pomenovania *priemyselná škola* alebo *priemyslová škola* sa používa v hovorovom jazyku jednoslovné pomenovanie *priemyslovka*. Pretože je prídavné meno *priemyslový* správne, nemožno mať nijakých námietok proti podobe *priemyslovka*.

Zatiaľ čo slovo *priemyslovka* je odvodené príponou *-ka* od prídavného mena *priemyslový* (príd. mena na *-ový*), niektoré iné odvodeniny súvisia zas s podobou prídavného mena *priemyselný* (teda príd. mena s príponou *-ný*), napr. *spriemyselnenie, spriemyselniť, spriemyselňovať, spriemyselňovanie*. Ako vidieť, ide v spisovnej slovenčine raz o odvodzovanie od podoby príd. mena *priemyselný*, inokedy od podoby *priemyslový*, ktoré sa pokladajú v spisovnej slovenčine za rovnako správne. Pripomíname však znovu, že slovo *priemyslovka* je hovorové.

Skloňovanie názvov typu Strážnice. — M. H. Bratislava: „Stretla som sa so skloňovaním názvu Strážnice v množnom čísle, hoci je tá Strážnice, a nie ‚tie Strážnice'. Ako by to vyzeralo, keby sa skloňovalo ‚do Bratisláv', a nie do Bratislavy!"

Odpoveď: Uznávame oprávnenosť Vášho protestu proti skloňovaniu slova *Strážnice* ako pomnožného podstatného mena ženského rodu. Treba si však uvedomiť, že z hľadiska štruktúry spisovnej slovenčiny sa tieto mená môžu nesprávne hodnotiť ako pomnožné podstatné mená ženského rodu (ak používateľ jazyka nevie bezpečne, že ide o mená v jednotnom čísle). Ženské podstatné mená vzoru *ulica* sa v spisovnej slovenčine končia v nom. sg. na *-a* a v množnom čísle v nom. na *-e*. Slovo *Strážnice* svojou podobou sa zhoduje s pomnožnými podst. menami ako napr. *Bojnice, Košice, Kunčice, Levice* ap., ktoré sa skloňujú práve podľa vzoru *ulica* v množnom čísle. Preto nás neprekvapuje, že sa z neznalosti môže skloňovať aj slovo *Strážnice* rovnako ako slová *Bojnice, Košice* atď. Aby sa slovo *Strážnice* a jemu podobné miestne mená mohli jednoznačne skloňovať ako podst. mená žen. rodu vzoru *ulica* v jednotnom čísle, museli by mať pri sebe prívlastok, ktorý by zreteľne ukazoval, že ide o slovo jednotného čísla, napr. *Moravská Strážnice* (t. j. *tá Strážnice*) ap.

Poznamenávame, že nemožno porovnávať slovo *Strážnice* so slovom *Bratislava* (*Praha, Ostrava* ap.). Tieto slová sa nemôžu ani v slovenčine ani v češtine skloňovať ako pomnožné podst. mená, lebo ich zakončenie — koncové *-a* — zreteľne ukazuje, že ide o slovo v jednotnom čísle.

L. Dvonč

Z NOVÝCH KNÍH VYDAVATEĽSTVA SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

Stanislav Šmatlák

KOREŠPONDENCIA P. O. HVIEZDOSLAVA

Publikácia prináša vzájomnú korešpondenciu medzi troma významnými osobnosťami obdobia slovenského literárneho realizmu — Hviezdoslavom, Jozefom Škultétym a S. Hurbanom-Vajanským. Základom zväzku sú Hviezdoslavove listy Škultétymu (vyše 170) a Škultétyho listy Hviezdoslavovi (vyše 70). Tieto listy sa ukazujú ako jeden z najdôležitejších prameňov pre výskum Hviezdoslavovho básnického diela, pretože sú takrečeno pravidelným sprievodcom Hviezdoslavových básnických príspevkov, posielaných redaktorovi Slovenských pohľadov Jozefovi Škultétymu po niekoľko desaťročí. Pravda, okrem toho, že v tejto korešpondencii sú významné údaje pre objasnenie vzniku jednotlivých Hviezdoslavových básní a pre textologický výskum Hviezdoslavovej poézie, v nejednom liste sa stretneme s veľmi zaujímavými komentármi charakteru všeobecno-spoločenského, ktoré len potvrdzujú Hviezdoslavovu pokrokovú ideovú orientáciu, a ktoré veľmi názorne dokresľujú, ba priamo vysvetľujú ideové motívy v jeho spoločenskej kritike básnicky vyslovovanej.

Korešpondencia medzi Hviezdoslavom a Vajanským je síce čo do počtu listov oveľa menšia (asi 40 listov Hviezdoslavových a 17 listov Vajanského), no svojím obsahom organicky zapadá do predchádzajúceho korešpondenčného celku, dopĺňa ho a dokresľuje. Listy v tomto zväzku sú usporiadané chronologicky. Korešpondencia obsiahne obdobie od r. 1879 do prvej svetovej vojny. Zväzok bude doplnený editorovým úvodom a vysvetlivkami.

VSAV 1962, str. 384, viaz. Kčs 25,—.

PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU

Pravidlá slovenského pravopisu ako základná normatívna príručka podávajú na prvom mieste zásady správneho písania slov v spisovnej slovenčine. Správne písanie jednotlivých slov si môže používateľ Pravidiel zistiť aj v pravopisnom slovníku, ktorý obsahuje takmer 44 000 slov. V Pravidlách sa ďalej uvádzajú poučky o správnej výslovnosti. Okrem toho podávajú poučenie o gramatickej stavbe nášho spisovného jazyka. Sú tu základné poučky z kmeňoslovia, tvaroslovia a skladby a v pravopisnom a gramatickom slovníku sa pri jednotlivých slovách, kde by mohla vzniknúť nejaká pochybnosť, uvádzajú aj ich tvary a väzby.

V 3. revidovanom vydaní Pravidiel, ktoré práve vyšlo, sú niektoré výklady opravené podľa najnovších výsledkov výskumu nášho spisovného jazyka, čím sa ešte viac zvyšuje hodnota tejto základnej príručky spisovnej slovenčiny.

VSAV 1962, str. 432, viaz. Kčs 15,—.

Kolektív

K PROBLEMATIKE SLOVENSKEJ PRÓZY

Sborník štúdií o problémoch slovenskej prózy analyzuje niektoré vývojové tendencie, aktuálne ideové a umelecké otázky slovenskej prózy v rokoch 1945—1960. Kolektív autorov usiluje sa poukázať najmä na gnozeologické problémy súvisiace s otázkami svetonázoru a realistickej metódy zobrazovania javov. V iných štúdiách sa skúma odraz

socialistickej výstavby v románovej tvorbe; tvorba jednotlivých významných prozaikov sa ilustruje na rozbore niektorého z ich diel, závažného pre formovanie literárneho procesu.

Sborník je obrazom i výrazom stavu našej literárnej vedy. Ukazuje, ako sa slovenská literárna veda usiluje hodnotiť literatúru z hľadiska teórie odrazu, z hľadiska marxistického chápania spoločenského podania literatúry. Súčasne je významným prínosom pre osvetlenie ideového vývinu slovenskej prózy a bude vhodnou príručkou pre literárnych pracovníkov i učiteľov literatúry. Patrí do každej ľudovej knižnice.

VSAV 1961, str. 232, viaz. Kčs 28,—.

Kolektív

JAZYKOVEDNÉ ŠTÚDIE VI

Sborník obsahuje jazykovedné štúdie a materiály k dejinám slovenského jazyka 16. storočia. 16. storočie v dejinách slovenského jazyka sa vyznačuje tým, že je to obdobie, v ktorom sa spisovný jazyk slovenskej národnosti (čeština so slovenskými prvkami alebo slovenčina s českými prvkami) rozvinul a upevnil najmä v štýle administratívnom, právnom i epištolárnom, a to dosť nezávisle od literárnych pamiatok náboženského obsahu. Doteraz sú príslušné jazykové texty roztratené po archívoch. Zozbierané texty, pokiaľ neboli publikované, sa tu analyzujú a uverejňujú s príslušným komentárom.

Úvodnou štúdiou je práca E. Paulinyho Začiatky kultúrneho jazyka slovenskej národnosti. Ostatné práce sa delia na dve skupiny, jednu tvoria jazykovedné štúdie s textovými prílohami, druhú texty s najdôležitejšími historickými poznámkami.

Kniha je určená historikom, jazykovedcom a pracovníkom z príbuzných odborov.

VSAV 1961, str. 248, obr. 14, brož. Kčs 23,40.

SLOVENSKÁ REČ

časopis Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied
pre výskum a kultúru slovenského jazyka
Ročník 28, 1963, číslo 1
Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavný redaktor: prof. dr. Eugen Jóna
Výkonný redaktor: dr. Ladislav Dvonč
Redaktor časopisu: Andrej Keder
Vychádza šesťkrát za rok
Ročné predplatné Kčs 24,—, jednotlivé číslo Kčs 4,—

Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma Poštový novinový úrad — ústredná administrácia PNS, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Možno tiež objednať na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje Poštový novinový úrad — vývoz tlače, Praha 1, Jindřišská ul. 14.
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Výmer PK HSVZ, čís. 18163/50-II 3 — V-06*21514
© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963

Kčs 4,—